

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**REŞİT HANADAN'IN ROMANLARINDA
SÖZ VARLIĞI**

FİKRET MORİNA

YRD. DOÇ. DR. LEVENT DOĞAN

EDİRNE 2015

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİKRET MORİNA tarafından hazırlanan “REŞİT HANADAN’IN ROMANLARINDA SÖZ VARLIĞI” konulu YÜKSEK LİSANS Tez Savunma Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği’nin 15.-16. Maddeleri uyarınca 11 Haziran 2015 Perşembe günü saat 13:30’da yapılmış olup, tezin* **Kabul Edilmesine**.. OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Yrd.Doç.Dr. Levent DOĞAN Danışman	Kabul Edilmesine	
Yrd.Doç.Dr. Nuran Malta	Kabul Edilmesine	
Yrd.Doç.Dr. Sevgi Öztürk	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında “Kabul Edilmesine /Reddine” seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10076053
Yazar Adı / Soyadı	FİKRET MORİNA
Uyruğu / T.C.Kimlik No	KOSOVA / 0
Telefon	5375539700
E-Posta	fikret.morina@outlook.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	REŞİT HANADAN'IN ROMANLARINDA SÖZ VARLIĞI
Tezin Tercümesi	The existence of the words in the novels By Reşit Hanadan
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı = Turkish Language and Literature
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türk Dili Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2015
Sayfa	138
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. LEVENT DOĞAN 62428280204 YRD. DOÇ. DR. SEVGİ ÖZTÜRK 14438984764
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	1 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 16.07.2015 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

16.06.2015

İmza:.....

Tezin Adı: Reşit Hanadan'ın Romanlarında Söz Varlığı

Hazırlayan: Fikret MORİNA

ÖZET

Hanadan, Reşit'in Taş Yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli'nin Harmanı ve Elveda Hüdavendigâr Diyarı romanlarındaki söz varlığı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2014

Bu çalışmada, Reşit Hanadan'ın Taş Yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli'nin Harmanı ve Elveda Hüdavendigâr Diyarı romanlarındaki söz varlığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Bu amaç ile söz varlığı tanımı ve kapsamı ele alınıp, söz varlığının içerdiği öğeler ayrıntılı bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte romanlardaki söz varlığı öğeleri (deyimler, atasözleri, yerel söyleyişler, ikilemeler ve kalıp sözler) saptanmıştır. Deyimler, atasözleri, yerel söyleyişler, yabancı sözcükler sözlük çalışması ile değerlendirilmiş, sözlükte bulunmayanlar ise cümlelerin biçimine göre anlamlandırılmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti dışında yaşayan yazarlarımızın kullanmış oldukları dil ve bu dil çerçevesinde bölge itibariyle söz varlığı, atasözleri, deyim ve yöreye ait söyleyişlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu unsurların Türkçemize ve özellikle Rumeli ağızları içinde var olan söz varlığının gün yüzüne çıkarılmasına katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Anahtar Sözcükler: Söz Varlığı, Taş Yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli'nin Harmanı, Elveda Hüdavendigâr Diyarı, Reşit Hanadan.

Name of Thesis: The existence of the words in the novels By Reşit Hanadan

Prepared by: Fikret MORİNA

ABSTRACT

The existence of the words in the novels Taş Yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli'nin Harmanı and Elveda Hüdavendigâr Diyarı by Hanadan, Reşit, Master`s Thesis, Edirne, 2014.

In this study the existence of the words are intended to remove forward through the novels Taş Yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli'nin Harmanı and Elveda Hüdavendigâr Diyarı by Reşit Hanadan.

For this purpose the existence of the words and content are studied, the elements that are included by the existence of the words tried to be explained in detail. However the elements of the existence of the words such as Idioms, proverbs, the local utterances repetitions and mold words, in the novels are determined. Idioms, proverbs, the local utterances, foreign words are evaluated by dictionary studies, which don`t exist in the dictionary are explained according to the meaning of the phrasing.

As a result, our authors who are living outside the Republic Of Turkey have used the language and as in the framwork of this language existence of the words proverbs idioms and local utterances as been seen accur. We believe that these elements of the existence of the words will contribute to our Turkish and especially in Rumeli mouths.

Key Words: The existence of the words, Taş Yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli'nin Harmanı and Elveda Hüdavendigâr Diyarı by Reşit Hanadan.

ÖN SÖZ

Çalışmamızda Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın önemli şahsiyetlerinden biri olan Reşit Hanadan'ın üç kitaptan oluşan Taş Yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli'nin Harmanı ve Elveda Hüdavendigâr Diyarı romanlarında söz varlığını incelemek üzere ele aldık.

Osmanlı'nın Balkanlar'dan çekilmesiyle birlikte bu topraklarda yaşayan toplumlarda kargaşa başlamış ve ne yazık ki bu durum diğer toplumlar gibi Türk toplumunu da etkilemiştir.

İlk olarak dilleri elinden alınmış ve kendi dilleriyle okuyamayan Türkler, türlü baskı ve sıkıntılar içinde göçe zorlanmış, bu sebeple ya göçü tercih etmiş ya da kendi içine kapanarak benliğini, dilini, kültür ve adetlerini kendi içlerinde korumaya çalışmışlardır.

Çalışmamızın giriş bölümünde Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı başlığı altında, Kosova Türk Edebiyatına genel bir bakış yaparak günümüze kadar gelişim sürecini ve dönemlerini açıklamaya çalıştık.

Roman yazarımız Reşit Hanadan'ın özgeçmişi, yazmış olduğu eserler, gazeteciliği ve almış olduğu ödüller ile birlikte romanların özetlerini Reşit Hanadan Hayatı ve Eserleri başlığı altında gösterdik.

Kosova'da 1951 yılından itibaren Türklerin yaşadığı yerlerde Türkçe eğitime tekrar geçilmesiyle birlikte Türk toplumu hızlı bir gelişim süreci içine girmiş ve Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda yeni bir döneme geçilmiştir. Kısa sürede birçok aydın yetişmiş ve eserleri basılmaya başlanmıştır. Yazmış olduğu eserlerinden yola çıkarak, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın yetiştirdiği bu aydın

kişilerden birinin de Reşit Hanadan olduğu görülmektedir. Romanlarıyla olduğu gibi, öykü kitapları yanı sıra gazeteciliği ile de ün yapmıştır.

Söz varlığı ile ilgili elde ettiğimiz kaynaklardan yararlanarak, bu konuda çeşitli dilcilerin ve araştırmacıların düşüncelerini de çalışmamıza ekleyip konu odaklı değerlendirmeler yapmaya çalıştık.

İkinci bölümde ise, Reşit Hanadan'ın Taş Yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli'nin Harmanı ve Elveda Hüdavendigâr Diyarı romanlarında söz varlığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçla yola çıkarak romanlarda tespit edilen yöreye has söyleyişler, atasözleri, deyimler ile birlikte tekrar öbekleri de geçtikleri cümle ve sayfa numarası ile birlikte sözlük anlamları da tespit edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca romanlarda birden fazla tekrarlanan sözcükler, cümle sonlarında geçtikleri sayfa sayısı ile belirtilmiştir.

Çalışmamızda Taş Yerinde Ağırdır 'I'; Başka Olur Rumeli'nin Harmanı 'II'; Elveda Hüdavendigâr Diyarı 'III' roma rakamları ile gösterilmiştir.

Bu çalışmada desteğini esirgemeyen tez danışmanım değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Levent Doğan'a, her türlü yardımı sunan kıymetli Hocam Prof. Dr. Ahmet Günşen'e ve görüşleri ve fikirleri ile yol gösteren değerli Hocam İsa Sülçevsi'ye teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
ÇAĞDAŞ KOSOVA TÜRK EDEBİYATI	1
Reşit Hanadan Hayatı ve Eserleri	7
1. SÖZ VARLIĞI	11
1.1. Söz Varlığının Tanımı.....	11
1.2. Türkçenin Söz Varlığı ve Zenginliği	12
1.3. Söz Varlığının İçerdiği Öğeler	14
1.3.1 Temel Söz Varlığı	14
1.3.2. Yabancı Sözcükler	15
1.3.3. Çeviri Sözcükler.....	15
1.3.4. İlişki Sözleri (Kalıp Sözler)	15
1.3.5. Deyimler.....	15
1.3.6. Atasözleri	18
1.3.7. Terimler.....	20
1.3.8. Tekrar Öbekleri	21
2. ROMANLARDA SÖZ VARLIĞI	22
2.1. Yabancı sözcükler	22
2.2. Yöreye Ait Sözcükler.....	23
2.3. Deyimler.....	24
2.4. Atasözleri	45
2.5. Terimler.....	52
2.6. İlişki Sözleri (Kalıp Sözler)	55
2.7. Tekrar Öbekleri.....	58
2.7.1. Aynen Tekrar Öbekleri	59
2.7.2. Yakın Anlamlı Tekrar Öbekleri	76

2.7.3. “M” İlaveli Tekrar Öbekleri.....	84
2.7.4. Zıt Anlamlı Tekrar Öbekleri	85
2.8. Argo	86
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	88
KAYNAKÇA	90
DİZİN	94

GİRİŞ

ÇAĞDAŞ KOSOVA TÜRK EDEBİYATI

Osmanlı Dönemi Balkanlar ve Kosova’da Türk Edebiyatı’nın Gelişim Süreci

Osmanlı’nın 1389 yılında Kosova’yı fethetmesiyle başlayan dönem 1912 yılına kadar sürmektedir. Bu dönem zarfında yerleştiği her yerde medreseler, camiler, köprüler, çeşmeler, hamamlar gibi yüzlerce tarihi eser inşa eder. Bugün Balkanlarda Türk varlığının en büyük kanıtını bu eserlerin oluşturduğu aşikârdır. Bu topraklarda Türk medeniyetinin inşa edilmeye başlanmasıyla birlikte, Türkçenin de medeniyet dili olarak kullanılması başlamıştır.

“Görüldüğü üzere, Osmanlı dönemi, Türk kültürü, sanatı ve edebiyatı açısından sanatçıların yetişmesi ve eserlerin verilmesi için bir uygun zemin hazırlamıştır. Kosova topraklarının, Osmanlı İmparatorluğu yönetimine girmesiyle birlikte Kosova Türk edebiyatı, Osmanlı dönemi Türk edebiyatı paralelinde bir gelişim süreci göstermiştir. Halk edebiyatı, tekke edebiyatı ve divan edebiyatı olarak üç kolda ilerleyen bu edebiyat, Rumeli topraklarında önemli temsilciler yetiştirmiştir”. (Çelik 2008: 19).

Dolayısıyla “Balkanlar, Türk egemenliği altına girdiği tarihten itibaren 1912 yılına kadar kültür ve eğitim alanında birçok gelişmeye şahit olmuştur. Özellikle Divan Edebiyatı’nın en önemli temsilcilerinin bir kısmı bu coğrafyada yetişmiştir. Üsküp (Mîrî, İshak Çelebi, Fennî), Manastır (Ayani, Firdevsi, Zuhûrî), Prizren (Tecellî, Suzi, Nehârî, Hacı Ömer Lütî), Priştine (Levhî, Mesîhî, Mustafa Çelebi, Azmî), Selanik (Bakî, Necâ, Necâhîzî), Rusçuk (Fethî, Beyânî), Şumnu (Dürrî, Fazlî, Şerif), Filibe (Cefâyî, Sâkî, Rûhî) gibi Balkan şehirlerinde ünlü Divan şairleri yetişmiştir. Osmanlı’nın bu coğrafyadan çekilmesiyle birlikte, refah ortamı bozulmuş, edebiyat suskun ve karanlık dönemine girmiştir”. (Özgür 2012: 95).

1912 Sonrası Kosova’da Çağdaş Türk Edebiyatı ve Gelişim Süreci

“Osmanlı’nın Kosova topraklarından çekilmesiyle başlayan ve iki Dünya Savaşı arasında kalan dönemde, burada yaşayan Türklerin büyük bir kısmı evlerini, bağ ve bahçelerini, tarla ve topraklarını bırakarak kitleler halinde göç etmişlerdir. Göçün en yoğun yaşandığı yıllar, bu yıllardır. Dolayısıyla bir zamanlar iktidar sahibi ve çoğunluk olan Türk halkı, birdenbire koşulların değişmesi ile azınlık konumuna düşmüştür”. (Çelik 2008: 25).

1912-1944 yılları arasındaki dönem Türk toplumu tarafından karanlık bir dönem olarak geçmiş ve bu durum 1944 yılında Makedonya’da Birlik gazetesinin çıkarılmasına kadar sürmüştür. Kosovalı yazarlar da 1969 yılına kadar eserlerini Birlik gazetesinde yayınlamışlardır. 1951 yılında Kosova’da Türk dilinde eğitime başlanması ile birlikte Kosova’da Türkler yeniden can bulmuş ve anadillerinde eğitim ile birlikte, kültür ve sanat alanında da kendilerini göstermeye başlamışlardır. 1969 yılından itibaren Priştine’de Tan gazetesinin çıkarılmasıyla birlikte eserlerini kendi gazetelerinde yayınlamaya başlamış ve Türk toplumunun sorunlarını da bu gazete sayesinde gün yüzüne çıkarmaya başlamışlardır.

Kosovalı Türkler anadillerinde eğitim hakkını dile getirirken, nihayet 1951 yılında Kosova Meclisi tarafından konu ele alınmış ve açıklanan karara göre: “21 Mart 1951 günü Kosova Meclisi Kosova’da Türkçe eğitimin yapılması için gündem dışı olan Komisyon önerisini görüşmeye zorunlu kalmıştır. Meclis Komisyonu Kosova’da Türklerin yaşadığı yerleşim yerlerinde Türkçe eğitim yapılacak sınıfların açılmasını da öneriyordu. Bu öneri, sert tartışmalara neden olmasına rağmen Mecliste çoğunluk oyla kabul edilmiştir. Bunun ardına Türklerin yaşadığı kent ve köylerde Türkçe öğrenim görülecek sınıflar açılarak çalışmaya başlamıştır”. (Recepoğlu 2005: 9).

“Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın gelişimini sürdürmesinde ilk safhada en önemli rolü gazete ve dergiler oynar. Kosova'da ilk defa 1969 yılında Türkçe gazete yayınlamış daha sonra bölgede basın ve yayın hayatı çeşitli yayınlar altında gelişimini sürdürmüştür. Bölgenin başkenti Priştine'de Tan Gazetesi (1969), Çevren Dergisi (1973) ve Kuş (1979) çocuk dergisi yayınlanmaktaydı. Kosova'da Türk edebiyatının gelişmesi yönünden önemli rol oynayan, Priştine'de 1 Mayıs 1969 yılında yayın hayatına başlayan Tan gazetesi ilk yıl on beş günde bir yayınlanırken, gazete 03.03.1970 tarihli, 20. sayısından itibaren haftalık gazete olarak yayınlanmaya başlamıştır. Ayrıca Prizren'de Doğru Yol Derneği, Nazım Hikmet Yazın Kolu'nun yayınladığı aylık Doğru Yol (1971) dergisinin ilk sayısı 1971 yılında, son 15. sayısı da Kasım 1974'te yayınlanmış, ancak iki yıl aradan sonra Aralık, 1976 yılında Doğru Yol Dergisinin devamı olarak 16. sayısı Esin adı altında yayınlanmaya başlanmıştır”. (Brina 2006: 4). Kosova Türk toplumu için diğer önemli bir gelişme de, “1989 yılında Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmıştır. Bu bölüm bugün de çalışmalarına kaliteli bir şekilde devam etmektedir. Aynı zamanda 2002 yılında Prizren Üniversitesinde, Eğitim Fakültesinde Türk dilinde Sınıf Öğretmenliği Bölümü açılmıştır”. (Malta 2005: 3).

“Makedonya ve Kosova Türkleri edebiyatının ilk çevresinde görülen isimlerin hemen hepsi öğretmen ve gazeteci olarak karşımıza çıkar. Böyle önemli bir ihtiyaçla başlayan edebiyat, önce geniş topluluklardan ziyade, eğitim öğretim gören kimselerin varlığını dikkate almak zorunda kaldı. Onun için, Yugoslavya Türklerinin edebiyatı, çocuk edebiyatıyla başlamıştır. Çocuklar için yazdıkları şiir ve hikâyelerle edebiyata giren şair ve yazarlar, giderek hitap ettikleri topluluğun değiştiğini görmüşlerdir. Bu değişiklikten sonra, çocuklara hitap eden metinlerin yanında, başkalarının da gereğine inandılar. Ancak, daha sonra yetişecekler de, yine önce çocuklar için şiirler ve hikâyeler yazmaktan kendilerini alamadılar. Çocuk edebiyatı onlar için adeta bir deneme ve basamak durumundaydı. Onun için Makedonya ve Kosova Türklerinin edebiyatında çocuk edebiyatının önemli bir yer tuttuğu görülür. Zaten gazeteler ve dergiler başlangıçtan beri, ilkokuldan başlamak üzere öğrencilerin yazdıklarını yayınlamaya değer vermektedir.

Makedonya ve Kosova Türklerinin edebiyatının ilk devrelerinde yetişenler ya doğrudan doğruya savaşlara katılmış veya çocuklukları savaş yıllarında geçmiştir. Dolayısıyla, düzenli bir eğitim ve öğretim görememişlerdir”. (Krasniç 2006: 27).

1999 Kosova Savaşı Sonrası Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı ve Gelişim Süreci

Birinci ve ikinci dünya savaşı derken Balkanlar yine karışıyor, Yugoslavya parçalanmaya başlamış ve başta Slovenya olmak üzere, Makedonya, Hırvatistan, Bosna Herseg derken bu sefer sıra Kosova’ya gelmişti. 1998 yılında çatlak veren ve bir yıl sonra 1999 yılında yaklaşık üç ay süren savaş, burada yaşayan tüm toplumlar gibi Türk toplumunu da derinden sarsmıştı.

“Kosova’nın tarihinde 543 senelik önemli bir zaman dilimini oluşturan Osmanlı Devleti hâkimiyeti yanı sıra ikinci önemli bir tarihi olayı olarak da 1999 yılının Mart ayında Kosova’da meydana gelen savaşı anmak gerekir. 1999 yılında Kosova’da meydana gelen bu savaşla ilgili savaş sonrası yapılan incelemelerde, bu yörelerde bugüne kadar görülmemiş bir şiddetin ve felaketin yaşandığı bildirilmektedir. Yani, bu savaşta binlerce insan kaybı dışında, ölçülmez değerde menkul ve gayrimenkul kaybı yanı sıra çok sayıda dini eserin de tahribat gördüğü kanıtlanmıştır. Müttefiklerin hava saldırısı sonucu, aynı yılın Temmuz ayında Kosova’yı hürriyetine kavuşturmuştur”. (Vırmiça 2008: 22).

“Savaş sonrası Kosova halkı için üçüncü önemli olay da yine bu topraklarda güvenliği sağlamak için 90 yıl sonra KFOR müttefiklerinin bünyesinde yer alan Türkiye’nin şanlı ordusu-Mehmetçiklerin yer alması ve diğer müttefiklerle Kosova halkına sahip çıkmasıdır”. (Vırmiça 2008: 22).

Savaşın sona ermesiyle birlikte Türk toplumu gelecekte umutlu beklenti içinde olurken, bir anda resmi dil olan Türkçenin resmiyetten kaldırılıp, belediye

düzeyine düşürülmesi Kosova Türklerinde büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu dönemden sonra Türkiye'nin de desteğiyle bazı gazete ve dergilerle ayakta durulmaya çalışılmış ancak birçoğu kısa süreli olup devamlılık bir türlü sağlanamamıştır.

“1974 Kosova Anayasasıyla Kosova’da Türkler’in ve Türk dilinin de hak eşitliği düzenlenmiştir. 221. Maddede Kosova’da Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk diline ve bunların yazılarına hak eşitliğinin sağlandığı belirtilmektedir. Bu yasaya göre ilkokulların, ortaokulların, yüksek okulların, fakültelerin ve diğer eğitim-öğretim kuruluşlarının ve bunların yönetim organlarının, kendi çalışmalarında ve yazışmalarında Arnavut ve Sırp-Hırvat dilini bünyesinde Türk dilinde eğitimi de gerçekleştirmekte olan eğitim kurumlarının ise Türk dilini de hak eşitliği içerisinde kullanma yükümlülüğü vardır”. (Tarhan 2012: 49-50).

Kosova’da mevcut diller yasası gereğince, 1974 Kosova Anayasasıyla tanınan haklar geri alınmış ve Türk dilinin kullanımını belediyeler bünyesine düşürülmüştür. “Türklerin de yaşadığı belediyelerde Türkçenin eşit kullanılması için Anayasaya göre birinci koşul bunu belediye tüzüğünde belirtmek, belediyenin tüm organlarında Türkçeyi bilenler (konuşmaktan başka okuma yazmayı sağlamak, Türkçe yazılan dilekçeye Türkçe yanıt vermek, belediye yayınlarını, meclis malzemelerini Türkçeye çevirmek, sokak adlarını, toplumsal siyasal örgenlerin, Temel Çalışma Örgütlerin, tabelaları, afişleri, yaftaları, tüm dükkân firmalarını Türkçe de yazmak gibi vs.) için imkân yaratmaktır. İkincisi, belediye müfettişlerince bu dillerin eşit kullanılmadığını tespit edilmesine ve belediye Küçük Suçlar Yargıçlığına ihbarda bulunulması için yetki vermektedir”. (Recepoğlu 2006: 10). Ancak bazı belediyelerde Türkçe kullanımının yine yetersiz olduğu ve gerekli adımların atılmasını isteyen Türk toplumunun istekleri kulak ardı edildiği görülmektedir.

Özetlemek gerekirse, “1999 Kosova savaşıdan sonra UNMİK yönetimi altına girmiş olan Kosova bölgesinde şu anda Türkçe olarak birkaç dergi ve bir gazete yayınlanmaktadır. Bunların çoğunluğu Prizren’ de çıkan Bay (1994), İnci (1995),

Genç Bay (1995), Sofra (1999) ve Türkçem (1999) dergileri ile Yeni Dönem (Kasım, 1999) adlı haftalık gazetedir. Bunların arasında Türkçem ve İnci, bölgede Türklerin hayatında çocuk dergileri olarak önemli bir yer tutar. Söz konusu yayın kuruluşları son yıllarda yayın hayatına sıralı devam eden yayın organlarıdır. Şubat 2001 yılında Priştine’de Demokrasi Ufku adlı on beş günde bir çıkan bir gazete yayına başlamıştır. Ancak kısa ömürlü olan bu gazete birkaç sayı yayımlandıktan sonra yayını durdurulmuştur. Son olarak da 2002 yılında Mamuşa’da Derya, Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi yayın hayatına başlamıştır”. (Brina 2006: 6).

Bunları müteakiben son dönemde Bahar çocuk dergisi ve İmza kültür sanat dergisi de çıkarılmıştır. Bahar dergisi yaklaşık beş yıllık bir süre çıkarıldıktan sonra 2012 yılında olumsuz şartlar yüzünden kapatılmıştır. Günümüzde son olarak Türkçem ve İmza dergileri basım hayatına devam ederken, bu dergilerin de zor şartlar altında basıldığı açıkça vurgulanmaktadır. Edebi eserlere gelince ise şiir ve hikâye alanında biraz daha aktif bir durumun olduğunu, ancak romanlarda bu aktifliğin görülmediği ve Reşit Hanadan’ın Elveda Hüdavendigâr Diyarı adlı eserinden sonra bir suskunluğun hâkim sürdüğünü söyleyebiliriz.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı’nın daha aktif bir duruma gelmesi ve yazarlarımızın, özellikle gelecek dönemlerin daha verimli olabilmesi için genç nesillerin yetiştirilmesi ve bu alanda çalışmaların yapılması gerektiği kanısındayız.

Reşit Hanadan Hayatı ve Eserleri

Reşit Hanadan, 1955 yılında Prizren yakınlarındaki Mamuşa kasabasında doğdu. İlk ve ortaokuldan sonra Priştine Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Belgrad Yugoslav Gazetecilik Enstitüsü diplomasına sahiptir. Yazar 1981 yılında, Priştine'de yayınlanan Tan gazetesinde çalışmaya başladı. Burada 1999 yılına kadar gazetenin çocuk, kültür, sanat, edebiyat sayfalarını on beş yıl süreyle yönetti. Aynı zamanda Dağarcık adlı köşesinde köşe yazarlığı yaptı. Bu arada 1998 yılında, merkezi İstanbul'da bulunan Zaman gazetesinin Kosova temsilcisi olarak görev yaptı. Reşit Hanadan 1999 yılından 2010 yılına kadar serbest çalıştı. 2010 yılından bu yana Mamuşa Atatürk Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Yazarın şimdiye kadar üçü öykü, dördü de roman olmak üzere yedi kitabı yayımlandı. Yayımlandığı kitapların tümü de ödüle layık bulundular. 1982 yılında çıkan Yazgı adlı öykü kitabıyla 1985 yılında yayınlanan Duygu Tutsağı adlı öykü kitabı Tan Yayınevi tarafından verilen Süreyya Yusuf Ödülü'ne layık görülmüştür. 1987 yılında yayınlanan Sel adlı romanı ise Yugoslavya'da Türkçe olarak yayınlanmış ilk roman olması bakımından o dönemdeki Yugoslavya Başkanlık Divanı tarafından ödüllendirildi. Yazarın 1989 yılında çıkan Yıldızlı Ev adlı çocuk öyküleri kitabı da Priştine Kent Meclisi'nin ödülüne layık bulundu.

Taş Yerinde Ağırdir adlı üçlemenin ilk romanını 2002'de yayınladı. Bu roman yazara aynı yıl, Kosova Sanatçılar Derneği tarafından verilen Yılın Sanatçısı Ödülü'nü kazandırdı. Bir yıl sonra, 2003 yılında ve bu üçlemenin ikinci kitabı olan Başka Olur Rumeli'nin Harmanı adlı romanı, Prizren Doğru Yol Kültür-Sanat Derneği tarafından geleneksel olarak verilen Süleyman Brina-Balkanlar'da Türk Kültürüne Hizmet Ödülü'ne layık görüldü. Yazarın, Elveda Hüdavendigâr Diyarı romanı, Taş Yerinde Ağırdir adlı bin üç yüz kusur sayfalık geniş çalışmanın-üçlemenin son kitabıdır.

Türkiye’de de bilinen ve tanınan yazarın bazı öyküleri ve makaleleri çeşitli gazetelerle dergilerde yayınlanmıştır. Yazara Türkiye’de ve Kosova’da yayınlanmış şair ve yazar sözlüklerinde de Kosovalı bir Türk yazarı olarak yer verilmiştir. Yaşamı ve eserleriyle Kosova’daki Türk liseleri edebiyat derslerinde okutulan yazarın kimi öyküleri Arnavutça ve Sırpçaya da çevrilip yayınlanmıştır.

“Hanadan, Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığında roman türündeki eserleriyle, roman teknik ve niteliklerin başarılı bir şekilde kullanmış, edebi sanat ve estetik ölçüleri bakımından da Kosova Türk çağdaş edebiyatına değerli eserler kazandırmıştır. Birçok yönüyle kendine özgü bir yaratıcılık ve sanat anlayışı geliştirdiği gibi, mensubu olduğu edebiyat ailesinin sanat mücadelesinin izinden giderek, Kosova Türk kültürüne ve sanatına sadık kalmıştır. Sanatını önce toplum için, daha sonra da icra ettiği sanatın edebi niteliklere erişmesi için emek sunmuştur. Nesirde örnek çalışmaların öncüsü olmuş, Kosova Türk çağdaş edebiyatının hak ettiği edebi düzeyine ulaşmasına katkı sunmuş bir edebi yaratıcı olarak, yaşam biçimi ile eserlerindeki bilinçli aydın duruşu, büyük ölçüde paralellikler arz etmiştir. Bu bakımdan Hanadan Kosova Türk çağdaş edebi nesrinin önde gelen tek edebi yaratıcısı unvanına sahiptir”. (Güçlütürk 2014: 107).

Yazar, Taş Yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli’nin Harmanı ve Elveda Hüdavendigar Diyarı roman üçlemesinde konu olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki komünist rejimin halka yapmış olduğu baskıları ve halkın bu rejime karşı mücadelesini ele almaktadır. Aynı zamanda kendi kimliklerini korumaya çalışan ve yapılan haksızlıklara karşı Kosova’daki Türk toplumunun özellikle Mamuşa Türklerinin bu dönemde yaşamış olduğu sıkıntıları dile getirmiştir.

“Taş Yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli’nin Harmanı ve Elveda Hüdavendigar Diyarı romanlarında zaman dilimi İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ertesidir. Bu romanlarda genellikle mekân Mamuşa, Prizren ve yöresidir. Köy sakinlerinin vatan toraklarını korumak için Trablusgarp, Yemen, Çanakkale savaşlarına katıldıkları coğrafyalara kadar uzanır”. (Güçlütürk 2014: 102).

Romanlarında kullandığı karakterler ise, genellikle kırsal kesimde yaşayan köylü toplumu ve şehirde yaşayan kişilerle birlikte burada yerel idarede görev yapan kişilerdir.

“Dil ve üslup; Romanlarında yalın bir dil ve üslup tercih eden Hanadan, söyleşi, tenkit, tasvir ve tahlilleri başarılı bir şekilde kullanmıştır. Söz sanatları olarak yöreye özgü atasözlerine, veciz ve deyimlerine, teşbih ve yer yer de hicve başvurmuştur. Olayları yer yer kendi gözünden, bazen de kahramanlarının dünyası aracılığıyla ikinci ağızdan anlatmıştır. Diyalogları bu çevre insanların konuşma biçimini yansıtan sade bir üsluba sahiptir. Kullandığı devrik cümleler abartılı değil, müellifin kendisine has bir anlatım biçimi ortaya çıkmıştır. Türkçenin Mamuşa ağzını kullanmamış, diyalogları edebi Türkçe ile yansıtmıştır”. (Güçlütürk 2014: 105).

“Taş Yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli'nin Harmanı ve Elveda Hüdavendigâr Diyarı romanları amaç ve fikir bakımından güçlü eserlerdir. Hanadan, İkinci Dünya Savaşına bütün yöre halkları olduğu gibi Kosova Türklerinin de katıldığı mücadele sonrasında, bu insanların kardeşlik birlik, özgürlük, eşitlik, hak ve adalet sağlanacağı umuduna dair verdikleri mücadele ve şehitlere rağmen; savaştan sonra kendilerine sıra gelince bu vaatlerin gerçekleşmemesi, göz ardı edilmesi ve bilhassa insanları bezdirip asimile etmek veya göçe zorlamak için dönem idarecilerinin soyunduğu oyun ve entrikalarını gözler önüne sermeyi amaçlamıştır”. (Güçlütürk 2014: 104).

Yazar, yazmış olduğu Taş Yerinde Ağırdır roman üçlemesini şöyle özetler; “Cehennemi andıran II. Dünya Savaşı'nın o korkunç ateşinden büyük mal ve can kayıpları, derin ve onulmaz yaralarla çıkabilmişlerdi. Savaş sonrası kurulan yeni düzende, söylene geldiği üzere barış, refah, adalet ve huzur dolu bir yaşamın özlemiyle yanıp tutuşulurken birdenbire aldatıldıklarını, özlemlerinin kursaklarında kaldığını öğrendiklerinde büyük bir hayal kırıklığına uğramışlar; dolayısıyla da gece aşırı katı ve zulüm dolu komünizm rejiminin kanlı pençesinde kıvrılmaya terk edilmişlerdi.

Hırs ve ihtirasların intikam, kin ve öç duygularının, sefaletle birlikte ihanet ve ölümün de kol gezdiği korkunç ve acımasız bir ortamda yaşamaya mahkûm edilirlerken, kendilerini milli ve dini kimlikleriyle birlikte mal ve mülklerini de koruyabilmek uğruna eşi benzeri görülmemiş, zor ama onurlu bir mücadelenin içerisinde bulan bir avuç cesur ve mert insanın acı öyküsü...

Onlar ki, inandıkları davalarını savunabilmek, milli ve dini kimliklerini koruyabilmek uğruna doğup büyüdüğü ülkelerini, kendilerine atalarından kalma topraklarını terk etmeye zorlanmışlardı.

O günlerde, o dönemde her şey zordu ama ayrılırken zor olanıydı. Bu bir avuç inanmış, onurlu, bilinçli, mert ve cesur insan kararlılıklarıyla ölümden de beter olan ayrılığı da yenmeyi becerebilmişlerdi”.

1. SÖZ VARLIĞI

1.1. Söz Varlığının Tanımı

Dünya üzerinde konuşulan binlerce dilin var olduğu bilinmektedir. Ancak dilciler tarafından yapılan araştırmalara göre daha kapsamlı ve kullanım alanı daha geniş olan dillerin yüzlerle ifade edildiği vurgulanmaktadır. Buna göre yapılan bazı tanımlamalar şöyledir:

Aksan, söz varlığını şöyle ifade eder: “Söz varlığı, bir topluluğun diline ait olan sözcükleri, terimleri, yabancı dillerden gelen öğeleri ve bu sözcüklerle oluşturulmuş olan deyim, atasözü gibi kalıp ifadeleri kapsayan anlamlı birlikler bütünüdür”. (Aksan 2002: 13).

Zeynep Korkmaz ise konuyla ilgili şu ibarelere yer vermiştir: “Bir dilin söz varlığının temelini kökler oluşturur”. (Korkmaz 2007: 107).

“Diller, her kavmin kendi toplum yapısına göre şekillenmiş özel birer anlaşma sistemi olduğu için dünyadaki kavim sayısınca dil var demektir. Bugün yeryüzünde kaç dil konuşulduğunu kesin bir sayı ile belirtmek güçtür. Bu güçlük, yeryüzünün daha yeterince tanınmamış olan bölgelerinde işlenip incelenmemiş veya henüz bir yazı dili durumuna gelmemiş birtakım dillerin varlığından ileri gelmektedir. Bunun yanında, bir dile veya dil ailesine bağlılığı henüz kesinleşmemiş bulunan diller de vardır. Bununla birlikte dil bilimi alanında yapılan çeşitli tespit ve sayımlara göre, dünyada ölü veya yaşayan 3000’in üzerinde dil bulunmaktadır”. (Korkmaz 2007: 27).

“Dil, kalıplaşmış, değişmez, durgun (statik) bir yapıya sahip değildir. Aksine, kendi yapı ve işleyişinin gerekli kıldığı özelliklere, tarihi, sosyal ve kültürel

şekillenmelere bağılı olarak, zaman içinde az çok değişip gelişerek yol alan sürekli bir akış halindedir”. (Korkmaz 2007: 5).

“Dil ilk bakışta kelimelerden, kelime gruplarından ve cümlelerden ibarettir. Fakat esas itibariyle cümlelerden ibarettir. İnsan konuşurken, yazarken dil birbirini takip eden cümleler halinde akıp gider, cümleler halinde ortaya çıkar. İnsanlar duygularını, düşüncelerini, meramlarını birbirlerine cümleler halinde aktarır, cümleler halinde konuşur, cümleler halinde yazarlar”. (Ergin 2002: 175).

“İşitme duyusuna bağılı işaretler sistemi olarak tanımlanan dil, olmuş ve tamamlanmış bir olgu değil, sürekli değişen ve gelişen bir olgudur. İşaretler sisteminin temelini bir dilde yer alan kelimeler oluşturur. Bir dilin ve o dile ait sözlüğün temel öğesi kelimedir”. (Kaya N. 2010: 191).

Türk Dil kurumun vermiş olduğu tanıma göre, söz varlığı: “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, sözcük hazinesi, vokabüler, kelime hazinesi”. (TDK 2005a: 1807).

1.2. Türkçenin Söz Varlığı ve Zenginliği

Binlerce yıllık geçmişe dayanan Türk varlığının, tarihi olduğu gibi dili de zengin bir yapıya sahiptir. Yüzyıllar boyunca çeşitli alfabeler kullanarak günümüze kadar zenginleşen Türkçemizin, dünya dilleri arasında oldukça önemli bir yeri vardır. İncelediğimiz kaynaklar Türk Dilinin zenginliğini ve çok geniş bir coğrafyada kullanıldığını ortaya çıkarmaktadır.

“Türkçe Sözlük söz, terim, deyim, ek ve anlamdan oluşan 104.481 söz varlığına sahiptir. 63.818 madde başı, 13.589 da madde içi olmak üzere toplam 77.407 söz bulunmaktadır. Bu sözlerin 45.000’i isim, 11.305’i sıfat, 2.644’ü zarf,

87'si zamir, 33'ü edat, 289'u ünlem, 53'ü bağlaç, 6.444'i ise fiildir". (Türkçe Sözlük 2005: XI).

Aksan, "Bir dilin sözcük sayısı esas alınarak o dilin zengin olup olmadığı kanısına varılmaktadır. Buna göre, Türkçede köklere eklenen eklerin teker teker değişik görevleri yüklenebilmesinin dili zenginleştirdiğini, Türkçenin dile getirilmesi zor olan ayrıntı sayılabilecek kavramları son derece canlı imgelerle anlatan ifadeleriyle insan zihninde canlı imajlar yaratabildiğini savunan Aksan, bunların da göz önünde bulundurulmasıyla birlikte Türkçenin de zengin bir dil kabul edilebileceğini savunmaktadır". (Aksan 1990: 220).

Korkmaz, "Türkçenin bir başka yapı özelliği de, dildeki bütün değişme ve gelişmelerin kök ek birleşmesine dayanmış olmasıdır. Bu yapı özelliği aynı zamanda dilin işleyişini sağlayan bir özelliktir. Şekil bilgisinin temel öğeleri kökler ve ekler olduğuna göre, bunların belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelmesinden binlerce yeni kelime ortaya çıkmış ve dilin söz varlığını oluşturmuşlardır". Diye ifade etmektedir. (Korkmaz 2003: 5).

Ercilasun Türkçenin kullanım alanı ile ilgili şu ifadelere yer vermiştir: "Türkler dünya üzerinde çok geniş bir yer kaplar. Doğuda Moğolistan ve Çin içlerinden batıda Yugoslavya içlerine; kuzeyde Sibirya'dan ve Moskova yakınlarındaki Kazan şehrinden, güneyde Bağdat, Lübnan sınırı ve Kıbrıs içlerine kadar uzanan büyük coğrafyaya yayılmışlardır". (Ercilasun 2007: 67).

"Türkçe geçmişten günümüze uzun bir yol kat eder, çeşitli kültür çevrelerinde bulunur. Buna bağlı olarak pek çok dille arasında ilişki vardır". (Bozkurt 2002: 260).

"Cumhuriyet öncesi Türkçesinin sözvarlığı aşırı bir sayıma göre % 60 Arapça, % 20 Farsça olarak gösterilir. Türk Dil Kurumunun kurulmasından bir yıl önce 1931 yılında, gazete haber dilinde ortalama ancak % 60,5 Türkçe sözcük kullanılır olur. 70'li yıllarda bu sayı daha da artar ve ortalama % 70'i bulur. Böylece

Türkiye Türkçesi giderek gelişir. Ülkenin ulusal bağımsızlığına koşut olarak dil devrimi de ilerler”. (Bozkurt 2002: 261).

“Türkçe yeryüzündeki dillerle kıyaslandığında pek çok dilden daha zengindir. Ancak İngilizce, Almanca, Fransızca gibi dillerle kıyaslandığında sözcük sayısı, bilimsel terimler ve soyut kavramlar yüzünden bazı eksiklikleri olduğu görülür”. (Hengirmen 2002: 41).

1.3. Söz Varlığının İçerdiği Öğeler

Doğan Aksan’a göre, bir dilin söz varlığını oluşturan sözcükler şu gruplar altında incelenir:

1.3.1. Temel Söz Varlığı

Doğan Aksan, bir dilin kendi bünyesinden ürettiği köklerle, kendi kurallarına göre türettiği sözcükleri kastetmektedir.

Yerli sözcüklerin bir bölümü “çekirdek sözcükler” ya da “temel sözvarlığı” olarak adlandırılır. Her dilde kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşayan bu sözcükler, insan yaşamında birinci derecede önemli olan, insana ve çevresine ilişkin önemli kavramları yansıtırlar”. (Aksan 1990: 19).

“İnsan yaşamında birinci dereceden önemli olan, çok kullanılan ve tarihsel süreç içinde en az değişikliğe uğrayan sözcüklerdir: El, ayak, baş, göz, ekmek, su, para, anne, baba... Gibi”. (Hengirmen 2002: 413).

1.3.2. Yabancı Sözcükler

Toplumların çeşitli nedenlerden dolayı birbirleriyle etkileşim içine girmeleri sonucu aralarında sözcük alışverişi yaşanmasını meydana getirir. Özellikle Sırpça ve Arnavutçanın Kosova Türk ağızlarına etkisinin var olduğu görülmektedir. “Balkan coğrafyasını, yüzyıllar boyunca iç içe yaşayan farklı dil, din ve etnik yapıya sahip halkların harman olduğu bir coğrafya olarak görmek mümkündür. Tabiatıyla Balkan coğrafyasında dil etkileşimi kaçınılmazdır. Hatta bu etkileşimin iki veya çok dillilik ortamı içinde gerçekleştiğini, 14. yüzyılın ikinci yarısından beri böyle bir süreci ifade ettiğini söylememiz gerekir”. (Günşen 2010: 468).

1.3.3. Çeviri Sözcükler

Doğan Aksan, çeviri sözcüklerin “bir yabancı dilden olduğu gibi ya da bir bölümüyle çevrilen, yabancı dildeki örneğine benzetilerek dilde oluşturulan sözler, sözcük öbekleri ve benzerlerini içerir” diye belirtmektedir. (Aksan 1990: 33).

1.3.4. İlişki Sözleri (Kalıp Sözler)

Ömer Asım Aksoy, “birtakım dualar, beddualar, sövgüler, bilmeceler ve tekerlemelerin de kalıp sözler olduğunu ifade etmektedir”. (Aksoy 1993: 54).

1.3.5. Deyimler

Kültürümüzün en önemli unsurlarından biri olan deyimler, söylenmesi gereken bazı şeylerin daha anlamlı ve kalıcı olabilmesi için oluşturulan sözlerdir. Deyimlerle ilgili bazı dillilerimiz şu tanımları vermişlerdir:

Deyim: “Belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür”. (Aksan 1990: 37).

“Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeği”. (Korkmaz 1992: 43).

“Deyimler genellikle gerçek anlamlarından az çok ayrı bir anlam taşıyan en az iki kelimededen oluşmuş, kalıplaşmış kelime gruplarıdır: incir çekirdeğini doldurmamak, işin içinden alınının akıyla çıkmak, birini gözü bir yerden ısırmak, diş bilemek, ağzı var dili yok, ağır başlı, tatlı dilli vb”. (Zülfikar 2007: 222).

“Deyimlerin en önemli özelliklerinden biri aynen tercüme edilememesidir. Bir başka dile tercüme edilen deyimler anlamından ve şekil özelliklerinden çok şey kaybeder. Çevrildiği dildeki karşılı genellikle bu kavramın bir açıklamasıdır”. (Zülfikar 2007: 222).

“Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkili yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış sözlere deyim denir. Deyimler bir toplumun kültürünü, tarihini, ortak dil zevkini yansıtmaları bakımından son derece önemlidir”. (Hengirmen 2002: 415).

“Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir”. (www.tdk.gov.tr).

Ömer Asım Aksoy deyimleri şöyle tanımlamaktadır; “bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük ya da tümece”. (Aksoy 1993: 23).

Ömer Asım Aksoy, “deyimlerde hem biçim, hem kavram özellikleri bulunmaktadır. Biçim özelliklerinden kimisi, atasözleriyle deyimler arasında ortaktır. Kavram özelliklerinde böyle bir ortaklık yoktur”; diye belirtmektedir. (Aksoy 1993: 16).

Aksoy, deyimlerin biçim özelliklerini şöyle açıklar:

- a. Deyimler de atasözleri gibi, kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyim sözçükleri değiştirilip yerlerine aynı anlam da olsa başka sözçükler konulamaz ve deyim söz dizimi bozulamaz.
Örneğin: Ayıkla pirincin taşını deyim, ayıkla bulgurun taşını biçiminde söylenemeyeceği gibi, Tut kelin perçeminden deyim de kelin perçeminden tut biçiminde kullanılamaz.
- b. Deyimler de, atasözleri gibi, kısa ve özlü anlatım araçlarıdır:
Dil dökmek.
Kelle kulak yerinde... Gibi.
- c. Deyimler de en az iki sözçükle kurulurlar:
Adam sen de!
Dostlar alışverişte görsün. (Aksoy 1993: 16).

Ömer Asım Aksoy, deyimlerin kavram özelliklerini ise şöyle ifade eder:

- a. Deyim bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atalar sözünden ayıran en önemli özellik budur.
- b. Deyimlerin amacı, bir kavramı ya özel kalıp içinde ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir.
- c. Deyimle atasözü arasında, sınırda bulunan sözlere dikkat edilmesidir. (Aksoy 1993: 17).

1.3.6. Atasözleri

“Anonim karakter taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış sözlerdir”. (Korkmaz 1992: 15).

“Atasözleri, toplumun ortak düşünce, kanı ve tutumunu yansıtır; insanlara yol gösterir. Bir atasözle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıçtır”. (Aksoy 1993: 15).

“Bilindiği gibi insanoğlunun deneyimlerinden, bilgeliğinden ve benzetme gücünden kaynaklanan atasözleri dünyanın her dilinde vardır. Çoğunlukla bir tümce biçiminde oluşarak bir yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve uyakla, söyleyiş açısından daha etkili olmaya yönelik sözlerdir”. (Aksan 2007: 38).

“Yeryüzündeki bütün milletlerin atalarından kalmış, yol, yöntem gösteren, öğüt veren sözleri vardır. Bu sözler Türkiye Türkçesi’nde “atasözleri” olarak adlandırılırlar”. (Ö. Çobanoğlu 1995).

“Atasözleri, bir milletin zekâsını inceliklerinin gösteren, az sözle derin manalı söz söyleme anlayışının bir sonucu olan özlü sözlerdir. Halkın duygu, düşünce örf, adet ve inançlarının izlerini bulduğumuz, her biri bir tecrübenin ürünü olarak geçmişten günümüze uzanmış didaktik ve veciz sözlerdir”. (Doğan 2013: 1).

“Türk dünyasında atasözleri için çeşitli terimler kullanılmıştır. XI. Yüzyıla kadar olan dönemde, Türkçe eserlerde atasözü anlamında sav kelimesi kullanılmıştır. Aynı dönemde yazılan Kutadgu Bilig’de İslamlığın etkisiyle bu terimin yerine mesel kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Bundan sonraki dönemde XV. Yüzyıla kadar Türkçede bu kelimeleri, atasözü ve darb-ı mesel terimleri karşılamıştır”. (H. Hasan 1997: 6).

“Atalarımızın uzun deneyimlerinden yararlanarak kısa ve özlü öğütler veren, toplum tarafından benimsenerek ortak olarak kullanılan kalıplaşmış sözlere atasözleri denir. Atasözleri bir toplumun duygu, düşünce, inanç ve kültür dünyasını yansıtır”. (Hengirmen 2002: 428).

Ömer Asım Aksoy’a göre atasözleri, “atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözlerdir”. (Aksoy 1993: 20).

Ömer Asım Aksoy’a göre atasözlerinin biçim özelliklerinin şöyle özetleyebiliriz:

- a. Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine aynı anlamda da olsa başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz.

Örneğin:

Derdini saklayan derman bulamaz; sözündeki derman yerine ilaç denilmez.

- b. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatılır:

Dikensiz gül olmaz

Alet işler, el övünür.

- c. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır:

Vakit nakittir.

Dost ile ye iç, alışveriş etme. (Aksoy 1993: 4-5).

Ömer Asım Aksoy, atasözlerinin kavram özelliklerini ise şöyle ifade eder:

- a. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve denem sonucu olarak yansızca bildiren atasözleri vardır:

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.

- b. Doğa olaylarının nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem sonucu olarak belirten atasözleri vardır:
Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
- c. Toplumsal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve denem sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı hatırlatan atasözleri vardır:
Ağlamayan çocuğa meme vermezler.
- d. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri vardır:
Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.
- e. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek tol gösteren atasözleri vardır:
Bal bal demekle ağız tatlı olmaz.
- f. Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır:
Dost başa bakar, düşman ayağa.
- g. Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır:
Akacak kan damarda durmaz. (Aksoy 1993: 6).

1.3.7. Terimler

“Terim, genel olarak özel adların kavramlarına verilen addır. Bu alanlar bilim, teknik, sanat, zanaat, spor, tecim gibi, birbirinden çok ayrı olabilir”. (Aksan 2009: 40).

“Çeşitli bilim ve uygulayım (teknik) alanlarına özgü sözcükler olan terimler, ilişkin oldukları dallardaki söylem düzleminin eksenini oluştururlar”. (Vardar 2007: 6).

“Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah”. (TDK 2005a: 1959).

“Bilim, teknik, sanat, spor, zanaat gibi çeşitli uzmanlık alanlarının kavramlarına verilen sınırlı ve özel anlamdaki ad”. (Korkmaz 1992: 149).

1.3.8. Tekrar Öbekleri

Tekrar öbeği: “Ya yakın veya zıt anlamlı aynı cins iki kelimenin arka arkaya getirilmesini ya bir kelimenin ilk sesinin /m/ sesiyle değiştirilerek tekrar edilmesi ya da bir kelimenin ilk hecesinin üzerine /m,p,r,s/ seslerinden birinin ilave edilerek kelimeyle birlikte söylenmesi yoluyla oluşturulan kelime öbekleridir”. (Delice 2003: 31).

İbrahim Delice’ye göre tekrar öbekleri şu gruplar altında incelenir:

- a. Aynen Tekrar Öbeği
- b. Yakın Anlamlı Tekrar Öbeği
- c. Zıt Anlamlı Tekrar Öbeği
- d. Farsça /be, â, ender/ ile Yapılan Tekrar Öbekleri
- e. Sayılı Tekrar Öbekleri
- f. Edatlı Tekrar Öbekleri
- g. Bir Kelimesi Anlamlı Tekrar Öbekleri
- h. Aralıklı Tekrar Öbekleri
- i. İlaveli Tekrar Öbekleri
 - ‘M’ İlaveli Tekrar
 - Hece İlaveli Tekrar (Delice 2003: 32-34).

2. ROMANLARDA SÖZ VARLIĞI

2.1. Yabancı Sözcükler

Romanlarda geçen bu sözcükleri yabancı sözcükler başlığı altında göstermeye çalıştık. Anlaşılması zor olduğunu düşünüp, dilimize farklı dillerden gelen sözcüklerin cümlelerde kullanılışıyla birlikte gösterip, kökenleri üzerinde durulmamıştır:

Babo II-224: (Boşnakça) “Dede”.

“Babo, babo”! ...diye seslendi birkaç kez kısık sesiyle.

Bumbar I-178: (Farsça) “İçi et ve soğan karışımıyla doldurulmuş hayvan bağırsağı”.

Çavuşoğlu “bumbar” gibi tavanda asılı kalıp dönmeye başlayan Bakkal Hamdi’yi bırakıp...

Harar II-210: (Arapça) “Çoğu kıldan dokunmuş, büyük çuval”.

Bu çuvallar da çuval değil, sanki “harar” maşallah.

İlhak I-14, 52: (Arapça) “Katma, bağlama, ekleme”

İtalya Kosova’yı Arnavutluk’a “ilhak” ederek Büyük Arnavutluk’u oluşturmuş, sivil idareyi de Arnavutların eline vermişti. I-52

Maroken I-125: (Fransızca) “Deriyle yapılmış kaplama”.

Kendisi de kocaman masanın ardındaki “maroken” koltuğa gömülürcesine oturuverdi.

Metruk I-115: (Arapça) “Bırakılmış, terk edilmiş”.

Bakkal Hamdi’nin ahırdan bozma o “metruk” binasını önce temizleyip ardından da güzelce badanaladıktan sonra oturulur hale getirmişlerdi.

Milis II-258: (Fransızca) “Yardımcı güvenlik gücü”.

Dört “milis” gelmişti Büyük Hoça’dan.

Ostenle II-199: (Sırpça) “Uzunca çomak”.

Kızılıcak dalından yapılmış “ostenle” dürterek...

Pamflet I-55: (İngilizce) “Broşür”.

Ardından karşı duvara iliştirilmiş “pamfletlerdeki” sloganlara baktı.

Proleter I-16: (Fransızca) “Emekçi”.

Dünya “Proleterleri” birleşiniz!

2.2. Yöreye Ait Sözcükler

Yöreye ait olarak tespit ettiğimiz sözcükler de şunlardır:

Babalık I-12: “Kayınbaba, kayınpeder”.

“Babalığı”, kaynanayı da özledim.

Canballar III-404: “Düğünlerde kadın kılığına girmiş erkekler”.

Ara sıra başlarını çevirip davul zurna önünde tuhaf hareketler yaparak oynamakta olan kadın kılığındaki “canbalları” seyrederken katıla katıla gülen torunlarına bakıyordu.

Evlek III-134: “Sebze fidelerinin ekildiği örtülü alan”.

Tırınıya Deresi kıyısındaki, biber, domates, kavun karpuz fidelerinin ekili olduğu “evleklerin” yanına gelmişlerdi.

Gelin koçisi III-402: “Gelin arabası”.

Üzerine renk renk kilimlerin örtülüp gerildiği yaylı araba, halkın tabiriyle “gelin koçisi” haline getirilmişti.

Havalesiz II-308: “Tesettürsüz”.

Hele karılarını “havalesiz”, başları açık bir şekilde dışarıya, sokağa hiçten çıkarmazlar.

Kalisa I-221: “Yirmi ar, 2 Bin metrekare”.

Günde bir “kalisa” buğday karşılığında dört beygir de kiraladı.

Kapıcık I-31; III-114: “Evleri birbirinden ayıran duvarlarda “kapıcık” denilen küçücük kapılar”.

Evleri birbirinden ayıran duvarlarda “kapıcık” denilen küçücük kapılar vardı.

III-114

Korzo II-272: “Halkın gezip dolaştığı yer”.

Kalk Veysel “korzoya” çikalım, dedi.

Marhama I-254: “Nişan merasimi”.

He ya, ağama bu akşam “marhama” gelmiştir. Ağam nişanlandı yani, dedi.

Pirayka III-460: “Dut ağacından yapılmış saplı tahta”.

Dut ağacından yapılmış iki avuç büyüklüğündeki saplı, “pirayka” denilen tahtalarla var güçleriyle vurarak onları kirlerinden arındırmaya çalışıyorlardı.

Saciyag I-33: “Genellikle üzerine sıcak kap konulan, demir kısmı çember biçiminde, üç ya da dört ayaklı araç”.

“Saciyağın” üstündeki tencereyi yere düşürmüştü, telaştan, heyecandan.

Softa I-44: (Farsça) “Medrese öğrencileri; günümüzde Mamuşa’da cami imamı ve ihtiyarlar tarafından oluşan ve ölenlere hatim okuyan heyet anlamında kullanılır”.

“Softalar“ da hazır buradayken, şimdi kalkıp hemen Dudu Hala’ya geçelim.

Susak III-513: “Su kabağı bitkisi”.

Etrafına ekilen, köylülerin “susak” dedikleri su kabağı bitkileri...

Şaykaça III-306: “Abadan yapılmış başlık”.

Başlarında köylülerin “şaykaça” dedikleri abadan yapılmış zeytin yeşili başlıkları, üzerlerinde gömlek, yelek, kahverengi abadan pantolonları vardı.

2.3. Deyimler

Kaynaklara geçmiş deyimler, deyim sözlükleri ve Türkçe sözlükler kullanılarak tespit edilmiştir. Kaynaklara geçmemiş deyimler ise, geçtikleri cümleler göz önünde bulundurularak anlamlandırılmaya çalışılmıştır:

Açıkgöz III-509: “Uyanık davranarak çıkar sağlayan, imkânlardan kurnazca yararlanmasını bilen, cingöz, uyanık, kurnaz”.

Vay “açıkgöz” vay!

Adalet geç de olsa tecelli eder III-515: “Yapılan kötülüğün er ya da geç başına geleceğini unutmamak”

“Adalet geç de olsa tecelli ediyormuş” günün birinde...

Ağzı bir karış açık kalmak III-388: “Çok şaşırıp hayretler içinde kalmak. Şaşakalmak”.

“Ağızları bir karış açık” bir halde kendisini dinlemekte olan cemaati biraz süzüp durduktan sonra...

Ağzında sakız gibi çiğnemek III-422: “Bir düşünceyi, bir sözü tekrar edip durmak”.

Göç kelimesi, her eve, her haneye girmiş, “ağızlarında sakız gibi çiğnenip” konuşulur olmuştur...

Ağzındaki baklayı çıkartmak II-20, 294: “Açık söylemekten kaçındığı bir sorunu sonunda açıklamak”.

Bakkal Hamdi “ağzındaki baklayı çıkartabilmek” için... II-294

Ağzından çıkanı kulağın duysun III-76, 196, 313: “Sözlerini tartmadan, düşünmeden, öfke içinde, nereye varacağını hesaplamadan konuşmak”.

Ne diyorsun sen bre... “Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu”? Ne Hoca Efendi’si! III-313

Ağzından yel alsın II-206; III-112: “Olumsuz, kötü şeylerden bahsedene karşı “ağzını hayra aç” anlamında söylenir”.

“Ağzından yel alsın” kızım. III-112

Ağzını aramak III-147, 168: “Birini, belli bir konu üzerinde konuşturarak fikirlerini öğrenmeye çalışmak”.

“Ağzını aramayı” da ihmal etme. III-168

Ağzını bıçak açmamak III-410: “Kırgınlıktan, üzüntüden ya da herhangi bir sebepten ötürü söz söyleyecek durumda olmamak”.

Köylünün üzüntüden “ağzını bıçak açmaz” olmuştur.

Ağzını yoklamak II-20: “Karşısındakini kurnazca konuşturarak ağzından söz almak, istediğini öğrenmek”.

Önce Azem’in “ağzını yokladı” Bakkal Hamdi...

Ağzının tadını bilmek III-169: “Her şeyin en güzelini, en iyisini ve lezzetlisini seçmek”.

“Ağzının tadını biliyormuş” o kahpe de...

Akan sular durmak III-127, 181: “İtiraza, söyleyecek söze yer kalmamak”.

Hele söz konusu durum Bölge Komitesi’nde ele alınıp görüşülmüşse, “akan sular dururdu”. III-181

Aklını kaçırmak III-531: “Delirmek. Çılgınca işler yapmak”.

Üstelik babası da “aklını kaçırmıştı”.

Aklınla bin yaşa II-141, 216; III-371: “Herhangi bir sorun karşısında hemen çözüm üreten kişiye bu özelliğinin beğenildiğini belirtmek için kullanılan bir söz”.

Kambur Veli’ye ha “aklınla bin yaşayasın”... Dedikten sonra... III-371

Alın teri III-191: “Zahmetli iş görüp çok emek vermek”.

Kendi tarlamızda, kendi ektiğimiz, “alın terimizle” yetiştirdiğimiz ürünü almak ne zamandan beri hırsızlık sayılıyormuş, ha?

Altını üstüne getirmek III-218: “Söz ve davranışlarıyla çevreyi birbirine düşürmek, karmakarışık”.

Senin hatırın için Hoça’nın “altını üstüne getiririm”.

Ana baba günü III-25, 91, 428: “Sıkıntılı kalabalık; telaşlı, tehlikeli, kimsenin kimseyi tanımadığı kalabalık”.

Bir bakarsın biraz sonra burası “ana baba gününe dönüşür”... III-428

Ananın ak sütü gibi temiz III-201: “Bir ananın sütü nasıl ak ve temiz ise, bunun da öyle olduğuna inanmak”.

Senin, “ananın ak sütü gibi temiz” ve masum olduğuna yürekten inanıyorum.

Anasından emdiği sütü burnundan getirmek III-418, 476, 484: “Çok sıkıntı çekmek”.

Ama yalansa dediklerin! “Anandan emdiğin sütü burnundan getiririm”! III-484

Aralarına kara kedi girmek II-104: “İki dost birbirine gücenmek, iki dostun arasına soğukluk girmek”.

Komünistlerin “aralarına kara kedi girdi...”

Aslan kesilmek II-74: “Aslan gibi güçlü ve cesur duruma gelmek”.

Çavuşoğlu şimdi de Stalin’e karşı “aslan kesilmişti”.

Astığı astık kestiği kestik III-159: “Davranışlarından dolayı kimseye hesap vermeyen, istediği gibi davranan, çok sert kimseler için kullanılır”.

Uzaktan tanırdı kendisini. “Astığı astık kestiği kestikti”.

Ateşe ateşle karşılık vermek olmaz II-140: “Hiçbir zaman kötü insanlarla aynı yolda olma ve onların yaptıklarına karşı iyilik ile cevap vermek”.

“Ateşe ateşle karşılık vermek olmaz” bre oğlum.

Avucunu yalamak III-500, 511: “Umduğunu ele geçirememek, beklediğini elde edememek”.

Aksi takdirde “avuçlarımızı yalarız” bu işten. III-511

Ayağının tozuyla III-17: “Henüz dinlenmeden, yoldan gelir gelmez”.

Çavuşoğlu kentten döner dönmez” “ayağının tozuyla” topladığı Köy Halk Kurulu üyelerine...

Ayakaltında dolaşmak III-440: “Bir işe yaramadığı halde herkesin işine engel olacak biçimde ortalıkta dolaşmak”.

Emin değilim ama sanki “ayakaltında dolaşmayı”, burnunu her yere sokmayı pek seviyor gibi...

Aynı tas aynı hamam II-138: “Bir kişi, davranış şekli veya bir işleyiş biçiminin zamanla hiç değişmemesi, aynı kalması, gelişen şartlara ayak uyduramaması nedeniyle o kişi, davranış şekli veya o işleyiş biçimine yönelik yapılan benzetme”.
“Aynı tas aynı hamam”.

Bağrına basmak III-27, 452, 532: “Birini gözetip kayırmak, koruyup yetiştirmek”.

Bu zavallı Evlad-ı Fatihanlar’a kucağını açıp “bağrına basacaktır”. III-532

Baltayı taşa vurmak II-328; III-162, 485: “Farkında olmadan birine dokunacak söz söylemek”.

Çavuşoğlu içinden, eyvah galiba “baltayı taşa vurmuşum”. III-485

Başa gelen çekilir II-181: “Uğradığımız kaçınılmaz yıkımlara katlanmaktan başka elimizden ne gelir? Sabırlı olmalıyız”.

Sonunda “başa gelen çekilir” deyip...

Başından atmak III-517: “Sürdürülmesi gereksiz görülen bir bağlılığa, bir ilişkiye son vermek”.

Beni “başından atarsın” diye çekiniyordum.

Başından kaynar sular dökülmek III-201, 203: “Utandırıcı, sıkıcı bir durum karşısında vücudunu sıcak ter basması”.

“Başından kaynar sular dökülmüştü” sanki Yelena’nın. III-203

Başından savmak III-152: “Onu herhangi bir bahane ile uzaklaştırmak”.

Çavuşoğlu’nu köye gönderip “başından savmış”.

Başını alıp gitmek III-209: “Hiç kimseye danışmadan, haber de vermeden bulunduğu yerden uzaklaşmak”.

Sonra da “başını alıp” aşağıya inerek dışarı çıktı.

Bayram değil seyran değil III-17: “Gösterilen bu ilginin, bu yakınlığın bir sebebi olacak anlamında kullanılan bir söz”.

“Bayram değil, seyran değilken” sabah sabah seni camide görünce pirenmişim zaten...

Bayram havası III-228: “Neşeli, sevinçli bir ortam”.

O gece köyde “bayram havası” esmiş, sabaha dek uyumamışlardı sevinçlerinden.

Belini bükmek III-218: “Onu çaresizlik içinde bırakmak, bir şey yapamaz duruma getirmek”.

Son zamanlardaki yokluğu, yoksulluğu zaten biliyorsun. “Belimizi büktü açlık”.

Benden günah gitti I-268: “Benden söylemesi”.

Bu arada kendi kendine “benden günah gitti”, ne haliniz varsa görün, diye söylenmişti.

Beş paralık III-152, 166: “Değersiz, aşağılık, bayağı, bir paralık”.

Devletin, halk yönetiminin saygınlığını “beş paralık” et! III-166

Beş parasız III-456: “Yoksul”.

Mal mülklerine müşteri çıkmayınca bu kez “beş parasız” Türkiye’ye nasıl gideriz? Diye kara kara düşünmeye başlamışlardı.

Beti benzi kaçmış III-520: “Korku, heyecan v.b. bir nedenle yüzü sararmak”.

Çavuşoğlu’nun “beti benzi kaçmıştı”.

Beyninden vurulmuşa dönmek II-133; III-135, 207, 263, 407, 484:

“Beklenmedik bir durum karşısında olağanüstü karşısında olağanüstü bir üzüntü ve şaşkınlığa uğramak”.

Gözlerine ilişen manzara karşısında “beyninden vurulmuşa dönmüştü”. III-484

Bıçak kemiğe dayanmak I-329; III-94, 179, 274, 307, 314, 454: “Çekilen sıkıntı artık katlanılamayacak bir duruma gelmek”.

“Bıçak kemiğe dayandı” artık. Hakkımızı almaya geldik. III-454

Bin pişman olmak III-128: “Çok pişman olmak”.

“Bin pişman olmuştu” yaptığına ya, iş işten geçmişti artık.

Bindiği dalı kesmek III-87, 91, 100: “Kendisine gerekli ve yararlı olan şeyi farkında olmadan yararsız duruma getirmek, kendi eliyle yok etmek”.

Yani köyliüyü açlığa mahkûm etmekle sakın “bindiğimiz dalı kesmiş olmayalım”?

III-100

Bir ayağı çukurda olmak III-422, 510: “Çok yaşlanmış olmak”.

Zaten “bir ayağım çukurda...” diyordu. **III-510**

Bir çuval inciri berbat etmek III-135: “Düzelmede olan bir durumu yersiz, yanlış davranışlarla bozmak”.

“Bir çuval inciri berbat etmişsin” gururuna kapılarak.

Bir deri bir kemik kalmak II-79, 183, 224; III-76, 88, 91, 97, 106, 107, 144: “Çok zayıflamak, kilo kaybına uğramak”.

Hem bayağı da zayıflamıştı zavallı. “Bir deri bir kemik kalmış”. **III-144**

Bir eli yağda bir eli balda I-340; II-28; 10, 58, 179, 220: “Bolluk, varlık, rahat ve huzur içinde olmak”.

Devlet, parti üst düzey yöneticilerinin “bir elleri yağda bir elleri baldaydı”. **II-220**

Bir kaşık suda boğmak II-278; III-169, 499: “Bir kimseye çok kızmak veya çok öfkelenmek”.

Murat’ı “bir kaşık suda boğmaya”, derisini yüzmeye, oracıkta boğazlamaya hazırdı ya, ... **III-499**

Bir kulağından girip öbür kulağından çıkmak II-152: “Söylenen söze önem vermemek”.

Anlaşılan “bir kulağından girip öteki kulağından çıkmışlar...”

Bir taşla iki kuş vurmak II-198; III-266: “Bir davranışla birden çok yararlı sonuca ulaşmak”.

Seyit karlı bir pazarlık yaptığı, “bir taşla iki kuş vurduğu” inancındaydı. **III-266**

Boş atıp dolu tutmak II-38: “Umutsuz olarak girişilen bir iş, iyi sonuç vermek; doğruluğuna inanmadan söylediği söz gerçek çıkmak”.

Belki de Gülbahar “boşa atıp dolu tutmaya çalışıyor”, ağzını yokluyordu.

Bu işte bir bit yemiği var III-68: “Kuşkulu bir nokta, işin gizli kalmış, kötü ve aksak yönü”.

“Bu işte bir bit yemiği var” ya, ortaya çıkarmak için biraz zaman gerek...

Bundan iyisi can sağlığı III-45: “Bundan daha iyisi, en iyisi olamaz”.

Ekmekleri mısır unundan, katı mı katıydı ya, “bundan iyisi de can sağlığıydı”.

Burnunda tütmek III-56, 118, 230, 278, 530: “Çok özlemek”.

Uzun zamandır göremedim kendilerini. “Burnumda tütüyorlar” ... **III-530**

Burun kıvrırmak III-5: “Önem vermemek, küçümsemek, beğenmemek”.

“Burun kıvrırdıkları” o eski günleri arar olmuşlardı.

Burnunu sokmak III-158: “Gerekmeden her işe karışmak”.

İstihbaratçıların işe “burnularını sokmaları” canını sıkıyordu Çavuşoğlu’nun.

Caka satmak III-499: “Gösteriş yapmak, çalım satmak”.

Tito’yla görüştü diye “caka satıyordu” ortalıkta.

Can kulağıyla dinlemek III-182: “Büyük bir dikkatle dinlemek”.

Pavle’nin söylediklerini “can kulağıyla” dinler gibi görünüyordu.

Canını dişine katmak III-141: “Büyük sıkıntıları, tehlikeleri göze alarak bir işi başarmaya çalışmak”.

Yani elde edeceği ürüne devletin bu yıl da el koyup alacağını bile bile bir insanın “canını dişine takarak” tarlasını ekip biçmek için bu kadar çok çalışabilmesi, çırpınması...

Cirit atmak III-496: “Bir yerde çokça bulunmak, sık dolaşmak ve serbestçe davranmak”.

Onların zamanında sosyalist devrim karşıtı düşmanlarımız ortalıkta “cirit atıyor”...

Çakı gibi III-446: “Canlı ve atik”.

Maşallah yaşınız yetmiş kusur ama gücünüz kuvvetiniz yerindeymiş, dedi. “Çakı gibiymişsiniz”.

Çantada keklik III-393: “Ele geçirilmesi, elde edilmesi kolay olan, torbada keklik”.

İl komite başkanlığım “çantada keklik” sayılır.

Çene çalmak I-367; II-173; 54, 292: “Gevezelik ederek, çok konuşarak vakit geçirmek”.

Amma da çok “çene çaldım” ben de, diye söylendi. II-292

Çetin ceviz II-26, 371; III-148: “Yola getirilmesi güç olan kimse”.

Adam “çetin bir cevize” benziyor, dedi. III-148

Çizmeyi aşmak III-131, 135, 150: “Bilmediği, aklının ermediği, yetkisi dışındaki bir işe karışmak”.

“Çizmeyi bayağı aşmışsın” sen bre Çavuşoğlu! Sözleri çıktı. III-150

Çoğu gitti azı kaldı II-94: “Yapılacak işin en önemli kısmının bittiği, geriye çok az bir bölümünün kaldığı düşüncesi”.

Ramazan’ın da “çoğu gitti azı kaldı”.

Çürük tahtaya basmak II-82: “Tedbirsizlik edip sonu tehlikeli olabilecek bir işe girişmek”.

Tito şimdiye kadar nedense boşa atmadı, “çürük tahtaya da basmadı”.

Dal gibi III-144: “İnce uzun yapılı”.

Murat’ın söylediği gibi, “dal gibi” fidan gibi oğlum bu devlet için Bosna dağlarında can verdi.

Damdan düşer gibi III-49, 127: “Birden bire ve yersiz olarak”.

Yoksa hiç beklemediği bir anda, “damdan düşer gibi” çıkıp gelmesine başka bir anlam verebilir miydi hiç aradan geçen bunca zamandan sonra?

Dananın kuyruğu kopmak III-303: “Olayın patlak vermesi, beklenen ve korkulan sonucun gerçekleşmesi”.

Olacak bu iş Murat, dedi. Dananın kuyruğu yarın kopacak!

Devede kulak kalmak III-181: “Bütüne göre ufak bir parça”.

Hata yapmış olsan dahi, bu, başarılı çalışmalarının yanında bence “devede kulak kalır”.

Dil dökmek III-506: “Kandırmak, inandırmak ya da yararlanmak için tatlı sözler söylemek”.

Kızı aklına koyduğu işten caydırabilmek amacıyla yalvarıp yakardı, “dil döküp” durdu Bilal.

Dili tutulmak III-537: “Sevinç, korku, şaşkınlık ve başka sebeplerden birdenbire söz söyleyemez olmak”.

Konuşmaya mecali kalmamıştı. “Dili tutulmuştu” sanki.

Dilinde tüy bitmek III-310: “Tekrar tekrar söylemekten usanmak, bıkmak”.

Söylemekten “dilimizde tüy bitti”. Bütün derdimiz bu.

Diş bilemek III-163, 499: “Kötülük yapmak için fırsat beklemek, hıncını gösterir bir durum almak”.

Murat’a karşı “diş bilemesine”, içindeki kini giderek büyümesine karşın temkinli olması gerektiği düşüncesiyle açıkça kötölemekten çekindi. III-499

Doğduğuna pişman etmek III-484: “Çok eziyet etmek, çok üzme, bezdirmek”.

“Doğduğuna pişman ederim” seni...

Dört köşe olmak III-18, 174: “Çok mutlu olduğu anlaşılacak, çok sevinip keyiflenmek”.

Çavuşoğlu keyfinden “dört köşe” olmuştu. III-174

Dörtnala koşmak III-142: “Çok hızlı gitmek, çok çalışmak”.

Sonra da altındaki “dörtnala” koşmaktan boynu terlemiş beyaz atı ima ederek:

Dut yemiş bülbüle dönmek I-22, 283; II-28, 147: “Neşe ve konuşkanlığını yitirmek, susmak”.

“Dut yemiş bülbüle döndün”. II-147

Duvara başla gidilmez III-102: “Yapılamayacak bir şey varsa, zorla olmayacağını anlamak”.

Murat kalabalığın önüne çıkarak. “Duvara başla gidilmez”. Silahları var adamların.

Duvara toslamak III-318: “Bir işi yaparken sonucu elde edemeden işin yarım kalmasına sebep olacak bir olayın başa gelmesidir”.

Gerçeği söylemek gerekirse “duvara toslamış” bulunuyoruz.

Dünyanın kaç bucak olduğunu III-150: “İnsanın başına neler gelebileceğini öğretmek veya öğrenmek”.

Anlamışlardır her halde “dünyanın kaç bucak olduğunu” aç kalınca...

Dünyası başına yıkılmak III-165: “Dara düşmek, felakete uğramak”.

Bu kez kafası şehre gelirken olduğundan daha da karmaşıktı. “Dünyası başına yıkılmış” gibiydi.

Düşman kesilmek III-137: “Düşman olmak, düşman gibi görünüp tavır almak”.

Marko'nun öldürülüşünden sonra herkese, her şeye “düşman kesilivermişim” nedense.

Ekmeğine yağ sürmek II-171; III-172: “İstemediği halde birinin işine yarayacak biçimde davranmak”.

Halk yönetimi düşmanlarının “ekmeğine yağ sürüyordu”. III-172

El kadar III-525: “Çok küçük, küçücük”.

Utanmadan “el kadar” kıza göz dikersen ha?

El pençe divan durmak III-25, 29, 41, 144: “Saygı gösterilen kimse karşısında el el kavuşturmuş bir biçimde”.

Çavuşoğlu'nun karşısında "el pençe divan durduğu" bu güzel kadına içi kaymıştı nedense. III-144

Ele avuca sığmamak III-141: "şımarık davranmak".

Yelena gülerek yanıt verdi. Neşesinden "ele avuca sığmıyordu".

Elimi sallasam ellisi II-169: "Görünümü ve etkinliği ile etrafında kim olursa olsun etkisine alan, kimseye minneti olmayan, kendine fazla güvenen".

"Elimi sallasam ellisi" gelip ayaklarıma kapanır...

Elinden geleni ardına bırakma II-286: "Yapabileceği bütün kötülükleri yapmak. Elinden gelenlerin bütünü yapmak".

Eğer bu davranışlarımı kusur, hata sayıyorsan, "elinden geleni ardına koma".

Eski tas eski hamam II-26: "Durum aynı, hiçbir şey değişmemiş".

"Eski tas eski hamam", dedi.

Eti sizin kemiği benim II-226: "Ne yaparsan yap ama iyi bir insan olmasını sağla".

"Eti sizin, kemiği benimdir".

Etle turnak gibi III-179: "Birbirlerine candan bağlı, sıkı ilişki".

Oysa işçiyle köylü "etle turnak gibidirler".

Faka basmak II-10, 11, 25, 26, 71: "Aldatılmak, tuzağa düşmek".

Aman dikkatli olun. "Faka basmayalım". II-71

Fidan gibi III-144: "İnce ve uzun".

Murat'ın söylediği gibi, dal gibi "fidan gibi" oğlum bu devlet için Bosna dağlarında can verdi.

Firavun kesilmek III-137: "Halkına eziyet çektirmek, firavun gibi olmak".

Baksana, "Firavun kesilmiş" masum halkın başına...

Gel keyfim gel III-391: "Büyük bir memnunluk ve alay anlatan bir söz".

Ye, iç, eğlen... Gel keyfim gel! İyi eğleneceksiniz desene.

Gençlere taş çıkartmak III-399: "Biri, ötekinden niteliğiyle üstün olmak".

Seyirciler yaşa bre Hakkı Dayı, "gençlere taş çıkartıyorsun" vallahi!

Gökte ararken yerde bulmak II-79, 322; III-125, 331, 463: "Çok güçlülkle ele geçirebileceğini sandığı şeyi veya kimseyi birdenbire bulmak".

Ben de tam seni çağırtacaktım. "Gökte ararken yerde buldum" diye işte buna derler. III-463

Gönül eğlendirmek III-152: “Geçici bir bilgi ve sevgi gözeterek hoşça vakit geçirmek”.

Demek ki artık herkesin gözü önünde kırlarda da “gönül eğlendiriyor” kahpe! Diye söylendi içini çekerek.

Göz kulak olmak III-530: “Gözetmek, korumak, bakmak”.

Karısına da başında durup “göz kulak olmasını” tembih etmişti.

Göz yummak III-178, 194, 435: “Görmezlikten gelmek, hoş görmek, bağışlamak”.

Takdir edersiniz ki, buna “göz yumup” susamaz, sessiz kalamazdım herhalde. III-435

Gözdağı vermek III-403: “Sonradan verilecek bir ceza ile korkutmak, yoldurmak, tehdit etmek, caydırmaya çalışmak”.

Sanki Çavuşoğlu’yla tayfasına “gözdağı vermek” istiyormuş gibi...

Gözden düşmek III-165: “Kendisine daha önce duyulan sevgi ve ilgiyi kaybetmek”.

Bu, aslında “gözden düştüğü” anlamına geliyordu.

Göze çarpmak III-189: “Dikkati üzerine çekmek”.

“Göze çarpmanızı” istemiyorum. Dikkatli olmamız gerekir.

Gözleri kan çanağına dönmek III-530: “Uykusuzluk, ağlama ya da bir şeyin kaçması sebebiyle gözlerin çok kızarmış olması”.

Sabaha dek gözüne uyku girmemiş, uykusuzluktan “gözleri kan çanağına dönüşmüşlerdi”.

Gözleri yuvalarından fırlamak III-526: “Korku, öfke ve telaşı gözlerinden belli olmak”.

Ağzı köpükler içerisinde kalmış, “gözleri yuvalarından fırlamışlardı”.

Gözlerinden şimşekler çıkmak III-525: “Çok öfkelenmek”.

Bilal’e baktı, “gözlerinden şimşekler çakıyordu”. Ağzından köpükler saçarak:

Gözünü dört açmak III-19, 152: “Aldanmamak için çok uyanık bulunmak”.

Ona göre, “gözünüzü dört açın”! Anladınız mı? III-152

Gözüne ilişmek III-148, 189: “Birdenbire, istemeden görmek”.

Dosyanın girişindeki vesikalık fotoğrafı “ilişti gözüne”. III-189

Gül gibi geçinmek III-285: “Geçimini para sıkıntısı olmadan sağlamak”.

Tarlasında çalışarak ürettiğiyle “gül gibi geçinip” duruyordu.

Haddini aşmak III-131: “Ölçüyü kaçırmak, aşırı gitmek”.

Çizmeyi, “haddini aşmıştı” Çavuşoğlu.

Hangi rüzgâr attı sizi III-453: “Uzun zamandır geleliyordunuz, nasıl oldu da geldiniz”.

Hayrola! Diye sordu şaşkınlık içerisinde. “Hangi rüzgâr attı sizi” çoluk çocuk böyle Belgrad’a?

Hapı yutmak III-291: “Kötü bir duruma düşmek”.

Şansıma parti üyesi olduğum için ucuz kurtuldum. “Yoksa hapı yutmuştum”.

Hava atmak III-219, 253: “Herhangi bir üstünlüğünden dolayı şişinmek, caka yapmak”.

Peter Usta acaba “hava mı atıyor”, diye düşünmekten de kendini alamamıştı. III-253

Hayra alamet değil III-104, 170: “Bir olayı, iyi bir durum belirtisi olarak saymak”.

“Hayra alamet değil” ki Kel Ali’nin camiye gelmesi. III-170

Hayrını görmek III-384: “Onu iyi günlerde kullanmak”.

“Hayrını göresin...” dedikten sonra sözü oğulları Ferhat’ın düğününe getirmişti.

Hem suçlu hem güçlü II-282; III-99, 192: “Suçlu olduğu halde karşısındakini suçlamaya çalışan”.

Akıllarınca bahane buluyorlar. “Hem suçlu hem güçlü” bunlar... III-192

Her işin bir yolu yordamı vardır II-138: “Yapılan her işin uygun bir zamanı ve yolu vardır”.

Lakin “her işin bir yolu yordamı vardır”.

Hıp demiş burnundan düşmüş II-31: “Her durumuyla ona çok benziyor anlamında kullanılır”.

“Hıp demiş burnundan düşüvermişti” sanki.

İçi titremek III-127: “Özen göstermek; çok üşümek; duygulanmak”.

Tepedeki, en üstteki karar alma kuruluydu orası. “İçi titredi” yine Çavuşoğlu’nun.

İki arada bir derede kalmak III-8, 30, 180: “Sıkışık, zor şartlar altında kalmak”.

Deyim yerindeyse “iki arada bir derede” kalmışlardı. III-180

İki ateş arasında kalmak II-23, 54, 64, 100, 156: “Zor bir durumda karar verememek”.

Tereddüte kapılıp “iki ateş arasında kalıvermişlerdi”. II-156

İki eli kanda olmak III-99: “Ne derece önemli olursa olsun, elindeki iş hiç bırakılmayacak derecede olsa bile”.

İnsanın “iki eli kanda olsa bile” çıkıp da gelir, oynardı bre!

İki gözü iki çeşme III-398: “Sürekli ağlar durumda”.

Kına gecelerinde her gelin adayı “iki gözü iki çeşme” hıçkırma hıçkırma ağlayıp feryat etmeye özen gösterirdi.

İnceldiği yerden kopmak I-357; III-37, 38, 49: “Sonucu neye varırsa varsın”.

İşi daha fazla uzatıp bekletmenin bir anlamı ve faydası yoktu. “İnceldiği yerden kopsundu” artık. III-49

İnsan taştan da kuvvetli ve dayanıklıdır II-362: “İnsan her türlü bela ile baş edebilir”.

Sıkma canını, dedi. “İnsan taştan da kuvvetli ve dayanıklıdır”.

İpe çekmek III-521: “Asarak öldürmek”.

Orada komünistleri “ipe çeker”, leşlerini de denizdeki balıklara atarlar.

İsyan bayrağını çekmek III-150: “Tahammül edememek”.

Köylülerin erzaklarını biraz kısınsınca köylü “isyan bayrağını” çekmiş kendisine karşı.

İş işten geçmek III-128: “Bir işi gerçekleştirme imkânı kalmamış olmak”.

Bin pişman olmuştu yaptığına ya, “iş işten geçmişti” artık.

İşin içinde bir bit yeniği var III-147: “Kuşkulu bir nokta, işin gizli kalmış, kötü ve aksak yönü”.

Bu “işin içinde bir bit yeniği var” ya... Nedir bu, onu bilemiyorum işte.

Kaçacak delik aramak II-81: “Korku ile saklanacak yer aramak”.

İş süngüye gelince “kaçacak delik aradı” düşman askeri.

Kafa bulmak III-188: “Alay etmek”.

Doldur da “kafamı bulayım”. Yoksa kahrımdan çatlayacağım.

Kafa tutmak III-94, 250: “Boyu eğmemek, karşı gelmek, diklenmek”.

Korkusuzca meydana çıkıp kendilerine “kafa tutacaklarını” beklememişti. III-250

Kafayı çekmek III-85, 122: “İçki içmek”.

Gülbahar'ı da çağırarak "kafaları çekip" çal oynasın vur patlasın kabilinden eğlenmeyi koymuştu kafasına Çavuşoğlu... III-122

Kan ağlamak III-8, 44, 67, 89, 94, 111, 112, 124, 130: "Büyük bir üzüntü içinde bulunmak".

Zavallı millete "kan ağlatıyorsun"! Diye çıkıştı. III-130

Kanatları altına almak III-131, 183: "Korumak, himayesine almak".

Onları "kanatları altına almayı" kararlaştırmıştı. III-183

Kaskatı kesilmek III-101: "Aşırı coşku, soğuk, korku, üzüntü etkisiyle hareket edemeyecek, bir şey söyleyemeyecek duruma gelmek, donup kalmak".

Çavuşoğlu'nun suratu "kaskatı kesilmişti" bu tehditler karşısında.

Kaş yapayım derken göz çıkarmak III-431: "İşi düzelterim, bir iyilik yapayım derken büsbütün bozmak ve büyük bir zarar vermek".

Sonra, "kaş yapayım derken göz çıkarmış" olurdu.

Kedi gibi dokuz canlı olmak III-208: "Kolay kolay ölmeyen".

Bir şey olmaz ona. "Kedi gibi dokuz canlıdır". III-208

Kelle koltukta III-227, 240: "Ölümü göze almak, cesaretli".

Savaşta da o cepheden bu cepheye "kelle koltukta" koşmamışlar mıydı?" III-240

Kemikleri sızlamak III-447: "Huzursuz, rahatsız olmak".

Vefasızlık olmaz mı onlara karşı, "kemikleri sızlamaz" mı mezarlarında?

Kendi kendine gelin güvey olmak III-371: "Başkasıyla birlikte yapılması kararlaştırılan bir işi kendisi tasarlayıp yapıyormuş izlenimi vermek".

Bize ne "kendi kendilerine gelin güvey olmalarından"...

Kendi kuyusunu kendi kazmak I-83: "Felakete düşmesi için düzen kurmak, tuzak hazırlamak".

Nasıl da "kendi kuyularını kazmakta" olduklarını görsünler işte.

Kılını bile kıpırdatmamak II-106: "Bir durum karşısında en küçük bir tepki bile göstermemek, ilgisiz kalmak, harekete geçmemek".

Bu haksızlık karşısında "kılını bile kıpırdatmayı" düşünmedi.

Kimin fesi neyin nesi III-328: "Kimdir, soyu sopu nedir".

Bakalım "kimin fesi, neyin nesiymiş" şu delikanlı?

Kol gezinmek III-496: "Çarşı pazarda, mahalle aralarında dolaşmak".

Onların zamanında sosyalist devrim karşısı düşmanlarımız ortalıkta cirit atıyor, “kol geziyorlardı”.

Koynunda yılan beslemek II-159: “Bir yakınından ihanet görmek”.

“Koyunlarında bir yılan beslermiş” de...

Koz kabuğunu doldurmak III-181: “Pek önemsiz veya değersiz”.

Demuş’un bir “koz kabuğunu doldurmayacak” nitelikteki bu sözleriyle ne demek istediğini tümü de çok iyi anlamıştı.

Köpeğin gebereceği geldiğinde duvara işermiş II-242: “Kötülük yapan her insan mutlaka sonunda karşılık bulacaktır”.

“Köpeğin gebereceği geldiğinde duvara işermiş”.

Kraldan kralcı III-396: “Birinin davasını ondan daha çok savunur olmak”.

“Kraldan kralcı” desene.

Kulağına küpe olmak III-185: “Başına gelen bir olaydan kendine ders çıkararak onu bir tecrübe olarak hiç unutmamaya çalışmak”.

Anlaşılan “kulağına küpe olmamış” öğütlerim.

Kulak asmak II-200; III-6: “Önem vermek, dinlemek”.

Söylediklerine “kulak asmayarak” gülüp geçmişlerdi. III-6

Kulak kabartmak II-18, 79, 158, 240; III-21, 66, 181: “Belli etmemeye çalışarak dinlemek”.

Arif Ağa’yla Murat da oturdukları yerden, gelen sese “kulak karttılar”. III-181

Kurbanlık koyun gibi III-127, 158: “Başına geleceklerden habersiz olan”.

Başını eğip “kurbanlık koyun gibi” beklemeye başladı. III-158

Kurda kuşa yem etmek III-180: “Kendini koruyamamak”.

Nikola benzeri bir sırtlana, “kurda kuşa yem etmeyeceği” belliydi.

Kurt gibi acıkmak III-238, 273: “Çok acıkmak”.

Ben “kurt gibi acıktım” vallahi. III-273

Kurtları dökmek III-182: “Hevesini, isteğini almak”.

İçimizdekileri, söylemek istediğimiz halde söyleyemediklerimizi konuştuk.

“Kurtlarımız döktük”.

Kuş gibi III-519: “Çok hafif”.

Verdiği heyecanın ardından bir “kuş gibi” hafiflediğini hissediyordu Yelena.

Kuş kafese girdi III-166: “Tuzağa düşürmek”.

Anlaştıkları üzere “kuş kafese girdi” diyerek durumdan haberdar etmişti.

Kuş olup uçmak III-145: “Çok sevinmek”.

“Kuş olup uçar” gelirim, dedi Murat’ı gösterirken.

Kuş sütü III-36: “Bulunmayan şey”.

Biraz sonra deyim yerindeyse, “kuş sütünün” eksik masanın etrafındaki sandalyelere kurulup oturmuşlardı.

Kuyruklu yalan III-15, 25, 521: “Birkaç tane arka arka söylenen yalan”.

Sen külahıma anlat bu “kuyruklu yalanları”! **III-521**

Kuyusunu kazmak III-159, 185: “Birinin yıkımına çalışmak, kötü duruma düşmesini istemek”.

Birbirlerinin “kuyularını kazıyorlardı” belki de. **III-185**

Kuzu kesilivermek III-314: “Karşındakine karşı uysal olmak”.

Adam yelkenleri indirip “kuzu kesilivermişti” hemen.

Külahıma anlat III-15: “Söylediklerini karşındakine inandıramamak”.

Sen “külahıma anlat” bu kuyruklu yalanları.

Küplere binmek II-10, 63, 82, 157, 356; III-82: “Çok öfkelenmek”.

Öfkesinden kudurmuş, “küplere binmiş” bir haldeydi Çavuşoğlu. **III-82**

Maşa varken elini yakmak II-321: “Bir işten gelebilecek zarardan kendini koruyacak bir yol varken o yolu tutmamak”.

Öyle ya, “maşa varken niye elini yaksındı”.

Maytap geçmek I-176: “Dalga geçmek, alay etmek”.

Bir de “maytap geçiyor” bizimle.

Mum gibi III-7: “Zayıf, sararıp solmuş”.

Bir kaç gün içerisinde “mum gibi eriyerek” can vermişlerdi.

Mumla aramak III-181: “Çok isteyerek ve özlemle aramak”.

Beğenmediğimiz o öşür dönemini “mumla arar” olduk.

Mutluluktan uçmak III-518, 519: “Çok sevinmek, çok mutlu olmak”.

Kuzuyu yakalayıp kucağına verdiğinde “mutluluktan uçacak” gibiydi. **III-519**

Ne haliniz varsa görün I-268: “Uyarılara, öğütlere kulak asmayan insanlar için ne yaparsa yapsın, beni ilgilendirmiyor anlamında kullanılır”. Bu arada kendi kendine benden günah gitti, “ne haliniz varsa görün”, diye söylenmişti.

Ne şiş yansın ne kebab III-161, 162: “İki taraf da gücendirilmesin veya korunsun anlamında kullanılan bir söz”.

“Ne şiş yansın ne kebab” kabilinden orta yoldan giderek tekrar anlatmaya başladı. III-162

Ne umduk ne bulduk III-16: “Başka bir şey beklerken, karşında farklı bir şey görmek”.

“Ne umduk ne bulduk”. Öyle olunca da ne diyeceğimizi bilemedik.

Nuh diyor peygamber demiyor III-422: “İnatçı kişiler için kullanılan bir söz”.

Şefkiye Nine “Nuh diyordu da peygamber demiyordu”.

Nur içinde yatsın III-418: “Sevgiyle anılan ölüler için söylenen bir söz”.

Allah razı olsun o zamanki muhtarımızdan, dedi. “Nur içinde yatsın” mezarında.

Ocağına ateş düşmek III-424: “Büyük bir acı ve üzüntünün etkisi altına girmek”.

İnsanların “ocağına ateş düşürdü”. Bizi de yaktı gitti.

Olmayacak duaya âmin demek III-459: “Gerçekleşmeyecek, sonuç vermeyecek işlerle uğraşmak”.

“Olmayacak duaya amin diyorsun” efendim, dedi. Sen ki okumuş yazmış birisin.

Ölsem de gam yemem III-431: “Kaygılanmamak, tasa etmemek, üzülmemek”.

Bunu görüp şahit oldum ya, artık “ölsem de gam yemem”.

Pabucun gerçekten pahalı III-7: “Girişilecek işin çok zor ve tehlikeli olduğunu anlatır”.

Değirmenci İlyas, Latif Bey “pabucun gerçekten pahalı” olduğunu gördüklerinde...

Pabuç bırakmak III-27: “Hiçbir şeyden korkmamak, çekinmemek, yılmamak”.

İshak Baba da “pabuç bırakmıyordu” Veysel’in bu atıştırmalarına.

Paçaları tutuşmak III-302: “Telaşlanmak”.

“Paçaları tutuşmaya” başlamıştır artık komünist kodamanların...

Paçayı kurtarmak III-188: “Kendini bir dertten, tehlikeden veya zor durumdan kurtarmak”.

“Paçayı kurtardı” demek ki yine Yelena, ha? Diye söylendi.

Papaza kızıp oruç bozmak III-22: “Başkalarına kızıp yaptığı için, işin zararı kendine dokunmak”.

Ne yapalım bre Hayri oğlum. “Papaza kızıp da orucu bozmak olmaz”.

Peşkeş çekmek III-417: “Başkasının malını birine bağışlamak”.

Müslümanlardan alınan en verimli arazileri Hıristiyanlara “peşkeş çekilmişti”.

Pirincin taşını ayıklamak II-64, 76; III-175: “Bir işin karışık, içinden çıkılması güç olduğunu anlatan bir söz”.

Toplum bu mikroplardan temizlemek istersek, “pirincin taşını ayıklamalı”, çürük elmaları sağlam olanlardan ayırmalıyız yoldaşlar. III-175

Pusulayı şaşırma III-151: “Doğru tutum ve davranıştan ayrılmak”.

“Pusulasını şaşırmış” bu kadın Yoldaş Nikola.

Sabrını taşırma III-227: “Katlanamaz, dayanamaz, sabredemez olmak”.

Son günlerde olup bitenler, “sabrını taşırılmıştı” artık.

Saçı uzun aklı kısa III-152: “Kadınları aşağılamak için kullanılan bir söz”.

Kadın kısmının “saçı uzun, aklı kısa” olur diye boşuna söylememişler.

Sapına kadar III-160: “Tam anlamıyla, bütünüyle”.

Demedim mi ben size Yoldaş Nikola, dedi. Çavuşoğlu esaslı, “sapına kadar” sağlam adamdır diye...

Sararmaya yüz tutmak III-133: “Bir şey olmak üzere bulunmak”.

İncecik saplar “sararmaya yüz tutmuşlardı”.

Sevinçten dört köşe olmak II-21: “Sevinçli bir haber alarak, çok sevinmek, neşelenmek, keyifli olmak”.

“Sevinçten dört köşe oluyordu”.

Sinek avlamak III-53: “Müşterisi olmayıp boş oturmak”.

Biz de burada “sinek avlıyoruz” o zaman.

Sineye çekmek III-163: “Kötü bir davranış, söz veya olaya ister istemez katlanmak”.

Nezaketen öyle demişlerdi. “Sineye çekmekten” başka çaresi yoktu.

Soğuk düş etkisi III-176: “Ansızın bildirilen tatsız bir haber karşısında olumsuz bir tepki göstermek”.

Nikola'nın bu sözleri başta Yelena olmak üzere oradaki herkesin üzerinde “soğuk bir düş etkisi” yaratmıştı.

Son gülen iyi güler III-406: “İlk başta olumsuz gibi görünen olayların sonunda olumlu olma olasılığı vardır.”

Akşama da biz eğleneceğiz. “Son gülen iyi güler”... Diye söylenip duruyordu.

Soyup soğana çevirmek II-240, 304, 306; III-43, 377, 411, 437, 510: “Hiçbir şey bırakmamacasına soymak”.

Onlar bizi “soyup soğana çevirdiler” utanmadan. III-510

Su altından saman yürütmek I-254: “Hiç kimseye sezdirmeden iş çevirmek, ortalığı birbirine karıştırmak”.

“Su altından saman yürütürsün” vallahi...

Suratından düşen bin parça III-520: “Sıkıntısı, öfkesi ve küskünlüğü yüz ifadesinden belli olmak”.

Yoldaş Miloş’un “suratından düşen bin parçaydı”.

Süt dökmüş kediye dönmek III-101, 120, 128: “Suçunu bilerek bundan utanmak”.

Bunları söylerken “süt dökmüş kediye dönmüştü” Çavuşoğlu. III-128

Şeytana uymak I-197: “Dinin emirleri dışına çıkmak, haram olan işlere bulaşmak, doğru yoldan ayrılmak”.

Dediğim gibi uçkuruna sahip çık, “şeytana uyayım” deme.

Taş kesilmek III-62: “Çok şaşırıp ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilememek, sesini çıkaramaz olmak”.

Sanki “taş kesilmiş”, öylece kaskatı kendisine bakıp duruyordu.

Taşı gediğine koymak III-99, 100, 179: “Gerekli bir sözü tam zamanında ve yerinde söyleyerek karşısındaki kimseyi susturmak, zekice davranmak”.

Murat “taşı gediğine koymanın” zamanı geldiğini düşünüyordu. III-179

Taşı sıkmanız suyunu akıtırmanız III-420: “Çok güçlü, tuttuğunu koparıcı kimseler için kullanılan söz”.

“Taşı sıkmanız suyunu akıtırmanız” siz bre!

Tekerine çomak sokmak III-498: “Birin yolunda giden işini engellemek, aksatmak”.

Bu yüzden bütün paralarına el koymak “tekerimize çomak sokmak” anlamına gelir.

Tozu dumana katmak II-79; III-125, 241, 520: “Toz kaldırarak hızla gitmek veya kaçmak”.

Cipin ardında “tozu dumana katarak” Köy Halk Kurulu binası önünde durduğunu fark etmişti. III-520

Tükürdüğünü yalamak III-5, 139: “Verdiği sözden benliğini küçülterek geri dönmek”.

Aslında “tükürdüklerini yalamayı” onurlarına yediremiyorlardı. III-139

Tüyleri diken diken olmak III-151: “Üşümekten veya korkmaktan vücuttaki kılların dipleri kabarıp kıllar dikilmek”.

Çavuşoğlu'nun hali aklıma geldikçe “tüylerim diken diken oluyor”.

Üzerine çullanmak III-152, 183: “Üstüne çullanmak”.

Bize düşen, izleyip en zayıf anını kollamak. Sonra da “üzerine çullanmak”. III-183

Ver yansın etmek III-197: “Hiçbir şey düşünmeden saldırmak, yok etmek, bol bol harcamak”.

Çavuşoğlu'na, Kel Ali'ye, Kambur Veli'ye, Alaman Maksut'a “ver yansın ediyorlardı”.

Vur patlasın çal oynasın III-85: “Büyük zevk ve eğlence almak için hazırlanmış çalgılı parti”.

Kafaları çekip “çal oynasın vur patlasın” kabilinden eğlenmeyi koymuştu kafasına Çavuşoğlu...

Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak I-343: “Bir tehlikeden, güç bir durumdan kaçarken daha kötüsüyle karşılaşmak”.

Kendi kendine “yağmurdan kaçarken doluya tutulmak” işte buna denir, diye söylenmekten kendini alamadı.

Yakayı ele vermek II-249: “Kaçamayarak ele geçmek, yakalanmak”.

“Yakayı ele verdiği” anlayınca nihayet durdu.

Yakıp kavurmak III-519: “Çok zarar vermek, mahvetmek”.

Güneş alabildiğince “yakıp kavurmuştu” her yeri gün boyunca.

Yan gelip yatmak I-399; III-6, 86, 98, 113, 155, 353: “Hiçbir işle uğraşmamak”.

Söğüt ağaçlarının gölgeleri altına çekilerek, “yan gelip yatıyor”, ürünler yanıp kavrulsun diye sulamayı geciktiriyor... III-353

Yangına körükle gitmek III-130: “Gerginliği, uzlaşmazlığı artıracak biçimde davranmak”.

Yoldaş Çavuşoğlu'nun yaptığı da bu. “Yangına körükle gitmiş”.

Yangından mal kaçırarak II-136: “başkalarının haberi olmadan hızla iş yapmak”.

“Yangından mal kaçırır” gibi çalışıyorsun...

Yaraya tuz biber ekmek III-227: “Bir derdin acısını çoğaltmak”.

Yelena'nın tutuklanması “yaralarına tuz biber ekmişti”.

Yediden yetmişe III-529: “Herkes”.

Yaşlı genç “yediden yetmişe” herkes...

Yelkenleri indirmek I-387; II-141; III-314: “Direnmekten vazgeçip karşısındakinin dediğini benimsemek, kabul etmek”.

Tito'nun isteği üzere getirildiklerini söyleyince adam “yelkenleri indirip” kuzu kesilivermişti hemen. III-314

Yer yarılmış da dibine batmış III-125, 454: “Yitirilen şey bir türlü bulunamamak”.

Sanki “yer yarılmış da dibine batmıştın”. Bir türlü ulaşamadım sana. III-454

Yiğidi vur hakkını yeme III-148, 345: “Bir kişi ne kadar eleştirirsen eleştir ama güzel tarafı varsa ondan esirgeme”.

Bayağı yakışıklıymış da adamımız... Demekten kendini alamadı. “Yiğidi vur hakkını yeme” demişler. III-345

Yolun açık olsun III-432: “Yolda bir engelle, bir kazayla karşılaşmamamı dilerim anlamında yolculara söylenen bir iyi dilek sözü”.

Güle güle! “Yolun açık olsun!” Yine bekleriz...

Yukarı tükürsem bıyık, aşağı tükürsem sakal I-207; III-180: “Darıltmak, gücendirmek istemediği iki şeyden birini seçmek durumunda kalan kimse. Karar vermesi güç”.

“Yukarı tükürse bıyık, aşağı tükürse sakal” kabilinden iki arada bir derede kalmıştı. III-180

Yüreği ağzına gelmek III-149, 182, 211, 215: “Birdenbire çok korkmak, aşırı korku veya sevinçten fazlasıyla heyecanlanmak, endişelenmek”.

“Yüreği ağzına gelmişti” korkudan. III-215

Yüreği cız etmek III-508: “Çok acımak, içi sızlamak”.

Hoca Efendi'nin “yüreği cız etmişti” İshak Baba'nın bu sitemi karşısında.

Yüreklerine su serpmek III-106: “Duyduğu üzüntüyü hafifletecek bir haberle karşılaşmak, ferahlamak”.

Murat bu arada çaresine bakacağını söylemiş, “yüreklere su serpmiştir” ya inanması pek gelmiyordu buna.

Yüz bulmak III-211: “İlgi ve yakınlık görmek”.

Demek ki “yüz bulamayınca” kızdan, iftiraya başvurdu sonunda intikamını alabilmek için ha.

Yüzü asık III-173: “Somurtkan, küskün”.

Toplantıya katılanların “yüzleri asılıp” kaşları çatılıyordu.

Yüzünden düşen bin parça olmak III-127, 187, 214: “Sıkıntısı, öfkesi ve küskünlüğü yüz ifadesinden belli olmak”.

Yüzleri hepten asılmıştı Hoca Efendi’yle babasının. “Yüzlerinden düşen bin parça” oluyordu. III-214

Zehir zıkkım III-104: “Son derece acı”.

Hırsızlar, haydutlar rızığımızı ağızımızdan alıp kaçırıyorlar. “Zehir zıkkım” olur inşallah!

2.4. Atasözleri

Kalıplaşmış ifadeler olan atasözleri, bu bölümde gösterilmeye çalışılmıştır. Romanlarda geçen atasözlerinden bazıları yöreye ait bazı küçük değişikliklere uğrasa da kalıplaşmış hallerinin kullanıldığı görülmektedir:

Acele işe şeytan karışır I-356: “Düşünüp taşınmadan, çabuk davranılarak yapılan işten iyi sonuç beklenmemelidir; o iş ya yanlış ya da bozuk olur”.

“Acele işe şeytan karışır”, ha... Öfkelenme.

Aç ayı oynamaz III-35, 100: “Kendisinden iş beklenen kimseden emeğinin karşılığı esirgenmemelidir; insan ya da hayvan olsun, çalışan mutlaka doyurulmalıdır”.

Deli Hızır cırtlak sesiyle bağırmaya başlamıştı “aç ayı oynamaz”... Açlıktan nefesi kokuyor bunların... III-100

Aç tavuk rüyasında mısır tanesi görürmüş III-369: “Yoksul kimse hayal dünyasında yaşar, bolluğa ermiş gibi düşünür ve kurduğu hayal dünyasını şekillendirmekle meşgul olur”.

“Aç tavuk rüyasında mısır tanesi görürmüş” hep bre Veysel oğlum.

Açtı ağzını yumdu gözünü III-94: “Öfkeyle çok ağır, kötü, kalp kırıcı sözler söylemek”.

Nazlı Teyze destek verdi Dudu Hala'ya. “Açtı ağzını, yumdu gözünü”.

Ağlamayan bebeğe anası bile süt vermezmiş I-227; III-368: “Hakkımızın yendiği yerde susup sonuca katlanmak doğru değildir”.

“Ağlamayan bebeğe anası bile süt vermezmiş” lafını boşuna söylememişlerdi eskiler besbelli. III-368

Akıl akıldan üstündür I-381: “Her insan aynı anlayış, bilgi ve düşünme gücüne sahip değildir”.

Hani derler ya, “akıl akıldan üstündür”... Diye...

Akıl insanın en büyük sermayesidir III-496: “Giriştiğimiz hemen bütün işlerde başarılı ya da başarısız olmamızdaki en büyük etken akıldır. O, yapmaya çalıştığımız işte baş aracımızdır. Onu gerektiği gibi, yerinde kullanırsak iyi sonuç almamız kolaylaşır”.

“Akıl insanın en büyük sermayesidir”. Diye boşuna dememişler.

Akıl yaşta değil, baştadır I-385: “İnsanın yaşlanması, aklının artması anlamına gelmez. İnsan büyüyebilir fakat akıllı (kıt) kalabilir”.

Hem, “akıl yaşta değil, baştadır”...

Allah'tan ümit kesilmez III-457: “Allah, kendisine inananları güç durumda bırakmaz. En umutsuz anlarında bile bir sebep yaratıp onları sevindirir, işlerini yoluna kor, durumlarını düzeltir”.

“Allah'tan ümit kesilmezdi”.

Anasını dinlemeyen, üvey anasını dinler I-336; II-258, 309, 310, 324: “Kendi yakınlarını dinlemezsen, başkalarını dinlemek zorunda kalırsın”.

“Anayı dinlemezlerse, üvey anayı dinlesinler” bakalım. II-324

Anca beraber kanca beraber II-75; III-106: “Birbirimizden ayrılmayacağız, işler iyi de gitse, kötü de gitse hep birlikte yapacağız, beraberliği bozmayacağız”.

Doğrusu da budur. “Anca beraber kanca beraber”... III-106

Anlayana saz, anlamayana davul zurna azdır II-297: “Kimi zaman sözü biraz kapalı söylemek yeğlenir. Anlayışlı kimseler, ne denilmek istendiğini zaten anlarlar. Anlayışı kıt kimseler ise ne kadar açık söylense, ne kadar tekrarlansa yine anlamazlar”.

Evet, “anlayana saz, anlamayana davul zurna da azdı”.

Ateş düştüğü yeri yakar III-174, 460: “Bir felaket ya da üzücü olay gerçek anlamda ona uğrayana, yalnızca ilgili kimselere acı verir; onların yüreklerini yakar”.

Ama “ateş düştüğü yeri yakıyor”... III-460

Balık baştan kokar III-240: “Gerek bir aile, gerek bir topluluk ve gerekse bir ülkede baştaki yöneticilerin niyetleri ve tutumları bozursa o yerdeki her şey de bozuk ve düzensiz olur. Ortada değerini koruyan bir şey kalmaz”.

Onca kötülüğü de yapamazdı. “Balık baştan kokar” diye boşuna söylememişler eskiler.

Beterin beteri var I-119: “Çok kötü bir duruma düşen kimse, bundan daha kötü bir durumun da bulunduğunu düşünerek avunmalıdır”.

Sonra da “beterin beteri var”... Diye düşündü.

Birlikten kuvvet doğar III-183: “Toplu veya beraber davranmak daha büyük güç sağlar anlamında kullanılan bir söz”.

Tek çaremiz aramızdaki ufak tefek anlaşmazlıklara son verip birlik olmaktır. Çünkü “kuvvet birlikten doğar”.

Bu günkü işini yarına bırakma III-363: “Bir iş günü gününe yapılmalıdır. İş yarına bırakmak kimi olumsuzlukları da beraberinde getirir”.

Hani, “bu günkü işini yarına bırakma”, diye boşuna söylememişler.

Cana geleceğine mala gelsin III-392: “Eğer bir kaza gelecek ve zarar göreceksen insan, canına değil malına gelsin”.

“Cana geleceğine mala gelsin” deyip buğdayları ellerinden alındığı sırada olduğu gibi, öyle pek büyük bir tepki göstermediler.

Demir tavında dövülür I-396; III-49, 392: “Her iş zamanında ve uygun yapılır”.

Veysel de bu kez “demir tavında dövülür”, deyip haberin ayrıntılarına geçti: III-392

Derdini söylemeyen derman bulamaz I-329; III-331: “İnsan sıkıntısını başkasına açıklayarak giderebilir”.

Hani, “derdini söylemeyen derman bulamazmış” derler ya... Diye sohbeta başladı Büyükelçi. III-331

Ektiğini biçmek I-84: “Yaptığı işlere ve davranışlara göre sonuç almak”.

Ah Araplar, ah! “Ektiklerini biçiyorlar” şimdi...

El mi yaman bel mi yaman III-193: “Baştakiler ne kadar güçlü görünürlerse görünsünler, asıl güç halktadır; halk yöneticilerden her zaman ağır basar”.

Çavuşoğlu kendi kendine “bakalım el mi yaman bel mi yaman”... Gelsin kurtarsın şimdi sizi Yelena kahpesi.

Evdeki hesap çarşıya uymaz III-286: “Önceden tasarlanan bir iş umulduğu gibi sonuçlanmaz, düşünüldüğü gibi olmaz”.

Ama “evdeki hesap çarşıya uymadı”. Süreç nasılsa daha başından geriye tepmeye başladı.

Gelen gideni aratır II-82: “Beğenmediğimiz, işten ayrılmasını dilediğimiz bir kişi yerine gelen daha başarısız ve geçimsiz olabilir”.

“Gelen gideni aratır”, derler ya hani.

Görünen köye kılavuz gerekmez I-386; III-341: “Apaçık ortaya çıkan belli gerçekler karşısında duraksamak, ayrıca bir açıklama yapmaya kalkışmak yersizdir”.

Ama “görünen köye kılavuz gerekmez”. Tito kolektivizasyonu kaldırmakla aslında Batı dünyasına göz kırpmak istiyor. III-341

Halik bilmezse, Malik bilir II-182: “Karşılık beklemeden iyilik yap. İlgili, senden iyilik gördüğünü bilmesede Tanrı iyilik yaptığını bilir ve sen bu davranışından dolayı bir iç rahatlığı duyarsın”.

Ne edelim, “Halik bilmezse, Malik bilir”...

Her koyun kendi bacağından asılır II-287: “Herkes kendi davranışlarından sorumludur, herkes hatasının cezasını kendisi çeker anlamında kullanılan bir söz”.

Eni sonunda “her koç kendi bacağından asılır”, değil mi?

İnsan ne oldum değil ne olacağım demeli I-118: “Kişi ummadığı bir duruma ulaşabilir, varlıklı ve başarılı olabilir. Bu duruma ulaşan kimse çok şımarmamalı, sağında solunda bulunan kimseleri küçük görmemeli, bu durumun sürüp

gideceğini düşünmemelidir. Yarın elinde olanı, bulunduğu konumu kaybedeceğini ve kötü duruma düşeceğini de hesaba katmalıdır”.

Babasının sık sık söylediği, kendisinin kullanmayı pek sevdiği bir söz geldi aklına:

“İnsan ne oldum değil, ne olacağım demeli”... I-118

Kendi düşen ağlamaz I-357; II-342, 362: "Bireyin, kendi verdiği kararların sonuçlarından ötürü başkalarını suçlaması anlamsızdır" anlamında bir söz”.

“Kendi düşen ağlamaz” derler. II-362

Kendini beğenmiş II-154: “Başkalarını küçümseyerek kendini üstün görmek”.

Demek ki Murat olacak o “kendini beğenmiş”...

Keskin sirke kabına zarar II-156: “Öfkeli, sert kimsenin zararı kendisinedir anlamında kullanılan bir söz”.

Yoksa “sert sirke kabına zarar” verebilirdi.

Kıza sorsan ya davulcuya varır, ya da zurnacıya I-411: “Evlence çağındaki kız uçarı ve eğlenceye düşkün olur. İnsanları görünüşlerine göre değerlendirir. Büyükleri onu uyarılmazsa hoşlandığı fakat uygun olmayan birisiyle evlenir”.

Ne demişler: “kıza sorsan ya davulcuya varır, ya da zurnacıya”...

Komşu komşunun külüne muhtaçtır III-494: “İnsanlar birbirlerine her zaman ihtiyaç duyarlar”.

Unutma ki, “komşu komşunun külüne muhtaçtır”. III-494

Koyun can derdinde, kasap et derdinde II-42, 50, 65: “Başkasının büyük zararı karşısında kendi küçük yararını düşünenler için sitem olarak söylenen bir söz”.

“Kuzu can, kasap et derdinde”... II-65

Köprüünün altından çok sular aktı III-435: “Zamanla çok şey değişti”.

Türkiye’den artık çekinmiyorlar. “Köprüünün altından çok sular akmış”.

Kötü haber tez duyulur III-515: “Ölüm gibi, başka felaketler gibi haberler, bununla ilgili kimselerin kulağına çabuk yetişir”.

“Kötü haber çabuk duyulur” derler ya... Mariya anlattı, diye yanıt verdi Yelena.

Kurt tüyünü değiştirse de huyunu değiştirmez III-387: “Kötü, zalim kimseler kılık-kıyafetlerini, oturdukları ev ve yerlerini değiştirseler de huylarını değiştirmezler; onların bu kötü yapıları devam edip gider”.

“Kurt tüyünü değiştirse de huyunu değiştirmezdi”. Çavuşoğlu’nun da ne yapacağı hiç belli olmazdı.

Kurunun yanında yaş da yanar III-173: “Bir düzeni kurmak, huzuru sağlamak için girişilen bir eylem sırasında suç işlemiş kötülerin yanı sıra, suçsuzların da cezalandırıldığı ve zarara uğratıldığı görülür”.

Durum böyleyken “kurunun yanında yaş da yanar” kabilinden...

Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır II-5, 8: "Mart ayında sıcaklara aldanılmaması gerektiğini, bu ayın ilkbahardan çok kışa yakın olduğunu" belirtir”.

E, eskiler: “Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır”... Diye boşuna söylememişler. II-8

Olmayacak duaya amin denilmez II-17: III-521: Gerçekleşmesi olanaksız girişime oy vermek doğru değildir.

“Olmayacak duaya amin demeyin”. Nereden bilecekler bizim komünist olduğumuzu? III-521

Öfkeyle kalkan zararlar oturur III-196: “Öfkesine kapılarak iş gören sonunda güç duruma düşer. Çünkü öfkeli, kızgın, sinirli insan iyi düşünemez, olup biteni iyi göremez, sonucu iyi hesaplayamaz. Bu yüzden de yanlış iş yapar”.

Kendisi de çok öfkeliydi ama “öfkeyle kalkanın zararlar oturacağını” biliyordu.

Ölme eşeğim ölme III-17, 254: “Umutsuz bir bekleyişi anlatan söz”.

“Ölme eşeğim ölme”. Yetmişimi çoktan aşım ben. III-254

Ölmek var dönmek yok III-468: “Neye mal olursa olsun, iş sonuna kadar götürülecektir”.

Bu yola baş koyduk bir kere. “Ölmek var dönmek yok”.

Söz sözü açar III-530: “İnsanlar konuştuğunda akıllarına başka şeyler gelir ve konu oradan oraya gider”.

“Söz sözü açarken” karşılıklı ahlayıp vahlamalar başlıyordu.

Su testisi suyolunda kırılır III-539: “Bir kişi amaç edindiği işte veya ülküde, tuttuğu yolda çeşitli engellerle karşılaşır; kazaya uğrar, zarar görebilir”.

Olacağı buydu zaten. “Su testisi suyolunda kırılır”...

Su uyur düşman uyumaz II-148, 150; III-169: “Durmadan akan suya uyuyor denilebilir de sesi çıkmayan, kıpırdamayan düşmana uyuyor denilemez. O, fırsat beklemektedir”.

Hani, “su uyur düşman uyumaz”, derler ya... III-169

Sükût ikrardan gelir III-49: “Sessiz kalmak atfedileni kabul etmektir”.

“Sükût ikrardan gelirdi”. Yüzüne yayılan mutluluğunu daha da belli edencesine konuşmaya başladı.

Sürüden ayrılanı kurt kapar I-207, 208; II-338: “Arkadaşlarından ayrılıp tek başına iş yapma yolunu tutan kişi, koruyucusuz, desteksiz kalır; büyük zararlara uğrar”.

“Sürüden ayrılanı kurt kapar”, bilmiş olun. **II-338**

Taş yerinde ağırdır III-537: “Herkesin, her şeyin çevresinde önem taşıdığını anlatan bir söz”.

Allah yollarını, bahtlarını açık, kazançlarını bol etsin ama “taş yerinde ağırdır”, diye boşuna söylememiş eskiler bre Murat oğlum, bunu unutma sakın...

Üzümünü ye bağını sorma III-124: “Sunulan imkânların kaynağını sorgulamak her zaman doğru olmayabilir.”

“Üzümünü ye, bağını sorma”... Diyeceğim ama çok garibime gitti benim de doğrusu.

Vakit nakittir III-182: “Zaman çok değerlidir, boş yere harcanmamalıdır anlamında kullanılan bir söz”.

“Vakit nakittir” deyiminden hareketle yoldaşlar...

Ya bu deveyi güdersin ya da bu elden gidersin I-344: “Mecburi durumlarda bir işin mutlaka yapılması gerektiğini belirtmek için söylenir”.

Babasından sık sık işittiği “ya bu deveyi güdersin ya da bu elden gidersin”... Sözünü anımsadı sonra.

Ya devlet başa, ya kuzgun leşe II-198, 207; III-189: “Sonunda büyük bir başarıya ulaşmak için yok olma tehlikesi bile göze alınır”.

Efkârımı ancak bu erik rakısı dağıtabilir. “Ya devlet başa ya kuzgun leşe”. **III-189**

Yanlış hesap Bağdat’tan döner I-82: “Ortaya çıkan bir yanlışlık çok geç de olsa, ne olursa olsun düzeltilmelidir”.

Hani “yanlış hesap Bağdat’tan döner” derler ya...

Yerin kulağı vardır III-115: “Ne kadar saklı tutulursa tutulsun, gizli konuşulan bir şey umulmadık bir yoldan başkalarınca mutlaka duyulur. Bu bakımdan elden geldiğince tedbirli olmalı, olur olmaz yerde konuşmamalıdır”.

Biliyorsun ki, “yerin bile kulağı vardır”.

Yolcu yoluna gerek I-367; II-160, 226; III-509, 539: “Bir yerden bir yere doğru gitmeye hazırlanan kimse, kimi sebeplerden ötürü oyalanmamalı, zaman geçirmeden yoluna koyulmalıdır”.

“Yolcu yolunda gerektir”. Hem gidecekleri yere koi gelmeden önce gidip yerleşmeleri en doğrusudur. III-539

Yüksek olma asılırsın alçak olma basılırsın I-207: “Ne hiç kimseyi hor gör ne de hiç kimseye hor görünme”.

Hani bir söz vardır ”yüksek olma asılırsın, alçak olma basılırsın”... Diye.

Yüz sabanı düz I-103: “İlkbaharda havaların düzelmeye başlamasıyla birlikte, tarlada çalışmak için yapılan hazırlık”.

Eskilerin deyimiyle “yüz, sabanı düz” vakti geldiğinde sabanların demirlerini çıkarıp Demirci Hayri’ye götürerek dövdürüp biletmişler...

Yüz on tarlaya kon I-103: “Zamanı geldiğinde tarlaya gidip çalışmak”.

“Yüz on, tarlaya kon “ vakti geldiğinde de çifte sürecek...

Zorla güzellik olmaz II-172: “Kişiye, beğenmediği şey zorla beğendirilemez”.

“Zorla güzellik olmaz” Yelena...

2.5. Terimler

Bilim, teknik, sanat ve spor gibi özel alanlar ile mesleki alanlarda kullanılan sözcüklere terim denir. Bir dilin söz varlığını genellikle konuşma ve yazı dilinde geçen sözcükler ile terimler oluşturur. (Hengirmen 2002: 401).

Bu bölümde de terim olabileceğini düşündüğümüz sözcükler verilmiştir:

Ambar I-32; III-385: (Genellikle tahıl saklanan yer).

Şu harmanları da hayırlısıyla dövüp buğdayları da “ambara” koyalım da... Dedi Hoca Efendi. III-385

Anız II-48: (Ekin biçildikten sonra sürülmemiş tarla).

Taşan derelerin azgın suları “anızların” üzerine kucak kucak koyulmuş ekinlerin tümünü de alıp götürmüştü.

Ark II-25: (İçinden su akıtmak için toprak kazılarak yapılan açık oluk, arık, dren, karık).

Bu kadar buğday için suyu “arktan” çarka salmaya değmez.

Avlu I-32: (Bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan üstü açık, duvarla çevrili alan).

“Avluya” gitti ilkin bakışları.

Bent I-237; III-427: (Su biriktirmek için akan suyun önüne yapılan set).

Yapılan bir “bent” sayesinde Üsküp Yolu’na akıtılan dere suyuyla... III-427

Çardak I-222; III-49: (Asma vb. Bitkilerin dallarını sardırmak için direklerle yapılmış yer).

Seni “çardağın” altındaki terasta bekliyor olacağım. III-49

Çift I-141; II-22: (Toprağı sürmek için birlikte koşulan hayvan).

Demek ki öküzleri “çifte” sabana koşup çift yapmaya niyetlendin, ha? II-22

Çit II-7: (Bağ, bahçe, bostan vb. Yerlerin çevresine çalı, kamış, ağaç dalı gibi şeylerden çekilen duvar türü).

“Çite” mi kaldın sonunda Hamdi? Diyerek.

Ebced I-210: (Geleneksel Arap alfabesinin eski sıralanışından ilk dört harfinin okunuşlarıyla türetilen bir sözcüktür).

“Ebced” hesabını da iyi çıkarıyorsun.

Edevat III-293: (Bir iş için gerekli olan malzemelerin, parçaların tümü).

Aynı zamanda duvara çakılmış çivilere bahçe aletleri, el “edevatı” da düzenli bir şekilde yerleştirilmişti.

Evlek III-134: (Tarlanın, tohum ekmek için saban iziyle bölünen bölümlerinden her biri).

Tırinya Deresi kıyısındaki biber, domates, kavun karpuz fidelerinin ekili olduğu “evleklerin” yanına gelmişlerdi.

Fide III-134: (Tohumdan yetiştirilip başka yerlere dikilmek için hazırlanan sebze veya körpe çiçek).

Tırinya Deresi kıyısındaki biber, domates, kavun karpuz “fidelerinin” ekili olduğu evleklerin yanına gelmişlerdi.

Hektar II-43: (Yüz ar 10.000 metre kare değerinde yüzey ölçü birimi).

Murat bir buçuk “hektar” olarak biliyordu tarlayı ya...

Kalisa I-221: (Yirmi ar, 2 Bin metrekaare).

Günde bir “kalisa” buğday karşılığında dört beygir de kiraladı.

Kangal II-36; III-28: (Bu biçimde bükülmüş şeylerin her bir halkası).

Bilal’e karşılığında “kangal kangal” sucuklar, un, yağ, fasulye, kurutulmuş et ve daha neler neler veriyordu. III-28

Kiriş I-178: (Yapılarda dört köşe kalın keresteden, demirden veya betonarmeden yapılmış yatay destek parçası).

Tavandaki “kirişlerden” birinde güçlü, kalınca bir çengel vardı.

Kolektif III-6: (Birçok kimseyi veya nesneyi içine alan).

“Kolektif” üretim sürecine geçilmezden önceki hasatta elde edilen ürün miktarının ancak yarısı kadardı.

Koruluk II-5: (Koru durumunda olan sık ağaçlı yer).

Yakacak odun temin edebilmek için “koruluğa” giden yollar da geçit vermez olmuştu.

Mahsul II-47: (Ürün).

Köylünün “mahsulüne” zarar verebilecekleri endişesinden uzak, bir araya çekilip sohbete dururlardı.

Mandıra III-38: (Koyun, keçi vb. süt veren hayvanların barındırıldığı, süt ve süt ürünlerinin elde edildiği yer).

“Mandıranın” bitişiğindeki sundurmanın altı tarımcılıkta kullanılan iş araç-gereçleriyle doluydu.

Mil II-128: (Selin sürükleyip getirdiği çok küçük taneli çamurlaşmış kum ve toprak karışımı).

Bahçelik’teki toprak nemlidir, “millidir” bilirsiniz.

Otlak I-53: (Hayvan otlatılan yer, samanlık).

“Otlaklarında” sığırını güden...

Pulluk III-45: (Toprağı sürmek için kullanılan tarım aracı).

Öküzleri “pulluktan” çıkarıp söğütlerin altındaki gölgeliğe çektiler.

Rezolüsyon II-83: (Çözünürlük).

Ateşkesle ilgili bir “rezolüsyon” kabul ettiğini, barış görüşmelerinin başlatılabilmesi için de...

Sundurma III-38: (Yağmurdan, güneşten korunmak için yapılan ve arkası bir duvara verilen çatı).

Mandıranın bitişiğindeki “sundurmanın” altı tarımcılıkta kullanılan iş araç-gereçleriyle doluydu.

Sürgü I-184: (Kapının kapanması için arkasına yatay olarak yerleştirilen demir veya ağaç kol).

Şerife kapının “sürgüsünü” çekerken sabırsızlanan Alaca ön ayaklarıyla yeri eşeliyor...

Urgan I-285: (Keten, kenevir, pamuk gibi türlü dokuma maddelerinden yapılan ince halat).

“Urganın” bir ucuyla Hüsmen’in, öteki ucuyla da Ethem’in elleri arkalarından bağlanmıştı.

Veranda III-230: (Üstü kapalı ve çevresi camlı balkon).

“Verandanın” altında Hakkı Dayı durdu, kollarını açıp Murat’a sarılarak içtenlikle kucakladı.

2.6. İlişki Sözleri (Kalıp Sözler)

Günlük hayatımızda sıkça kullandığımız sözcükler olan ilişki sözlerini bu bölümde göstermeye çalıştık:

Afiyet olsun II-16

“Afiyet olsun”, diye yanıt verdi Gülşah.

Allah bağışlasın III-233, 275

Maşallah, kocaman delikanlı olmuş. “Allah bağışlasın”! Dedi Murat.

Allah belanı versin III-352, 424, 479, 496;

“Allah belanı versin” şu Çavuşoğlu’nun. III-496

Allah bereket versin II-115; III-402

Hayırlı uğurlu olsun, “Allah bereket versin” Hoca Efendi! III - 402

Allah büyüktür III-70

“Allah büyüktür”. O ne derse olur.

Allah esirgesin I-196

“Allah esirgesin” ya, yoksa sana bir şey mi yaptı?

Allah göstermesin III-421

Şefkiye Nine ağzına geleni söyleyip çıkışmaya başlamıştı “Allah göstermesin”...

Allah ıslah etsin III-155, 259

Bunlardan her kötülük beklenir. “Allah ıslah etsin” bunları. III-259

Allah kabul etsin II-89; III-107

“Allah kabul etsin” namazınızı. III-107

Allah ne muradın varsa versin III-124, 223, 379, 428

Her kim koymuşsa, “Allah ne muradı varsa versin” bre Hoca Efendi! III - 428

Allah rahatlık versin III-79

“Allah rahatlık versin...” deyip uğurluyordu.

Allah rahmet eylesin I-79

“Allah rahmet eylesin”! Dedi.

Allah razı olsun I-187; II-15; III-23, 52, 74, 107, 402, 428, 429

“Allah razı olsun”. Sağ olasınız! Diye karşılık verdi kendilerine Arif Ağa. III-429

Allah selamet versin III-403

Uğurlamaya başladılar güle güle “Allah selamet versin...” diyerek.

Allah yardımcımız olsun I-88; II-208; III-90

“Allah yardımcımız olsun”! Dedi. Biraz da olsa peynir vermekle iyi ettin hanım.

III-90**Allah yazdıysa bozsun III-421**

Allah göstermesin, “Allah yazdıysa bozsun”! Diyerek.

Allah zeval vermesin III-431

Allah bu devlete ve millete “zeval vermesin”! Amin!

Allah’a emanet olun I-41; III-90

Dudu Hala “Allaha emanet olun” diyerek keyif içerisinde evine dönerken ‘güle güle’... Deyip uğradılar ikisi de. III-90

Allah’a şükürler olsun I-187; II-18; III-107

“Allah’a şükürler olsun”, sen döndün ya! Bu yeter bize... III-107

Analı babalı büyüsünler III-275

Allah bağışlasın! “Analı babalı büyüsünler”.

Başınız sağ olsun II-192

“Başınız sağ olsun!” Dediler.

Bayramınız barışlı olsun II-120

“Bayramınız barışlı olsun” Hocaefendi! Dedi.

Bereketin bol olsun I-222

Hadi, “bereketin bol olsun”! Dedi.

Bizden günah gitti I-357

Sonra uyarmadınız deme. “Bizden günah gitti”.

Dostlar sağ olsun II-192

Adam “dostlar sağ olsun!” dedikten sonra hikâyesine kaldığı yerden devam etti...

Döver de sever de III-79

Devlet bu Hoca Efendi... “Döver de, sever de”...

Duyduk duymadık demeyin I-289; II-280

Ey ahali... “Duyduk duymadık demeyin”. II-280

Dünyanın kaç bucak olduğunu III-150

Anlamışlardır her halde “dünyanın kaç bucak olduğunu” aç kalınca...

Düşman gözüyle bakmak III-137

Herkese yok edilmesi gereken bir “düşman gözüyle bakıyordum”.

Eline sağlık II-16; III-234

Tika basa karnını doyurduktan sonra, Emina'ya “elinize sağlık”. Çok güzel, lezzetli olmuş... III-234

Elveda II-224

Sadece elini “elveda” anlamında sallamakla yetindi.

Evelallah II-43

“Evelallah” akşama kalmaz bitiririz gayrı, dedi.

Gelen vurur, giden vurur III-447

Yüzümüz hiç gülmedi. “Gelen vurur, giden vurur” bize...

Gözünüz aydın I-41

*Hocaefendi'yle birlikte diğerleri de bir ağızdan “gözünüz aydın”, oğlun gelmiş!
Deyip...*

Hayırlı uğurlu olsun III-399, 400, 407, 452

Arif Ağa'yla yakınları kendilerine sigara uzatıp verirlerken "hayırlı uğurlu olsun" Arif Ağa... Diye iyi dileklerde bulunuyorlar... III-452

Hey gidi dünya hey I-119

"Hey gidi dünya hey..." diye iç geçirdi tekrar Bakkal Hamdi.

Hoş geldin II-17

"Hoş geldin" damat, dedi.

Kabirlerinde nur yansın III-387

Bazıları, her nereye gömüldüyseler "kabirlerine nur yağsın". Şehit düştüler.

Kolay gelsin I-303; II-33

Eve gidiyordum da, seni görünce bir "kolay gelsin" deyeyim diye düşünmüştüm.

II-33

La havle vela kuvvete III-35

Sadece "la havle vela kuvvete"... Deyip durdu bir süre...

Maazallah II-221

"Maazallah" düşenin parçası bulunmaz gayrı...

Oh bre dünya varmış I-198

Kendi kendine "oh bre, dünya varmış"...

Rica eder II-313

Ali haydar yoldaşı yardıma göndermenizi "rica eder".

Sabahın hayırlı olsun II-244

Senin de "sabahın hayırlı olsun" Seyit oğlum.

Sağolasın II-249

"Sağolasın" Murat, dedi.

2.7. Tekrar Öbekleri

Dilimize anlatımda güç katan en önemli özelliklerden biri de tekrar öbekleridir. Tekrar öbeklerini aynen tekrar, yakın anlamlı, 'm' ilaveli ve zıt olmak üzere tespit etmeye çalıştık.

2.7.1. Aynen Tekrar Öbeği

Bu tür tekrarlarda hemen her türlü kelime tekrarlanabilir; özellikle isimler, sıfatlar, zarflar, zarf-fiiller tekrarlanmaya elverişli kelime çeşitleridir: azar azar, ardın ardın, apul apul... (M. Özkan 2008: 38).

Acele acele II-283; III-47

Nereye gidiyorsun böyle “acele acele” Murat? Diye sormuştu. III-47

Acı acı II-255; III-84, 212, 240, 275, 350, 361, 524, 525, 526

“Acı acı” güldü Çavuşoğlu. III-526

Acımalı acımalı II-364

Hocaefendi’ye “acımalı acımalı” bakarken...

Açık açık II-174; III - 59, 444

Bu duygularını karşısına geçip “açık açık” söyleyecekti. III-444

Afal afal II-11, 328

Sözlerini bitirdikten sonra “afal afal” bakmakta olan... II-328

Ağır ağır I-5, 8, 92; II-350; III-20, 42, 113, 311, 322, 403

Sigarayı bir iki kez “ağır ağır” çekip ağzında biriken acı dumanını üfledikten sonra... III-403

Akşam akşam II-233

“Akşam akşam” kapına dayanmaktan da bıktık artık...

Al al I-38, 97, 244, 247, 261; II-161; III-61, 62

Utancından yanakları “al al” olmuş güzel kadına bakıp durdu bir süre. III-61

Alev alev III-49

Mavi, “alev alev” yanıp sönen gözleriyle.

Allah Allah III-337, 360

“Allah Allah”! Deyip şaşkınlığını gizleyemedi Büyükelçi duydukları karşısında. III-360

Anlamli anlamli I-97; II-53; III-58, 62, 170, 254

Bu arada Murat’a “anlamli anlamli” bakarken amacınıza ulaştınız sonunda. III-254

Anlamsız anlamsız III-47

Atına atlarken kendisini bir süre “anlamsız anlamsız” süzmüş...

Anlata anlata I-81, 216

Haberleri köylülere “anlata anlata”... I-216

Aptal aptal III-393

Çavuşoğlu ne gibi bir yanıt verebileceğini “aptal aptal” düşünürken Miloş verdi yanıtı onun yerine...

Arsız arsız II-364; III-192, 196

Kel Ali, Kambur Veli, Alaman Maksut “arsız arsız” güldüler Çavuşoğlu'nun bu sözlerine. III-196

Atsa atsa II-126

“Atsa atsa” en fazla dört yüz gram veya yarım kilo atar...

Aval aval II-157, 239, 247, 274, 285, 297, 351; III-43, 58, 68, 69, 72, 73, 76, 103, 221, 492

Irgatbaşı Hüsnü “aval aval” bakıp durdu bir süre Latif Bey’le yanındakilere. III-492

Avuç avuç III-404, 530

Şekerlerle madeni bozuk paraları “avuç avuç” avludaki kalabalığın üzerine saçmaya başlayınca... III-530

Ayıp ayıp II-253

Kendi kendine, “ayıp ayıp”, şu düştüğümüz hale bakın hele.

Aylak aylak II-183; III-276

Ortalıkta “aylak aylak” dolaşıp duran Murat’la yakınlaşıp sohbet etmekten kaçındılarsa da... III-276

Ayrı ayrı I-203, 217, 352; II-226, 277, 362; III-27

Her iki gruptakiler “ayrı ayrı” yerlerde toplanıp bir araya gelmişlerdi. II-27

Azar azar I-366; II-41, 58

Sana “azar azar” her buluşmamızda un, fasulye, sucuk, kuru et veririm. II-58

Azgın azgın I-101, 111

Alaca “azgın azgın” akan suyu bir çırpıda geçip... I-111

Bacak bacak I-190, 191; III-126, 316

Çalışma masasının önünde sandalyede “bacak bacak” üstüne atmış bir şekilde oturan Yelena'nın ellerine sarıldı. III-316

Bağlaya bağlaya II-59

Gülbahar az sonra uçkurunu “bağlaya bağlaya” yine kapının eşiğine gelmişti.

Baka baka II-6; III-242

Biraz daha dolaşıp durdu dükkânların camekânlarına “baka baka”. III-242

Bakına bakına I-256

Zeynep, etrafına korkuyla “bakına bakına”...

Bakıp bakıp II-125; III-476

Kocasının yüzüne “bakıp bakıp” vah zavallı vah, mahvetmişler seni hapishanede.

III-476

Bakraç bakraç III-101

“Bakraç bakraç” yoğurtlar, süt dolu güğümler duruyordu.

Ballandıra ballandıra II-22, 67, 75; III-117, 149, 381

Gülnaz kızının anlattıklarını “ballandıra ballandıra” dinledikten sonra içini çekerek yanıt verdi... III-381

Bas bas III-309

Pos bıyıklı yaşlı protestocu “bas bas” bağıırıyordu...

Basa basa III-458

Hoca Efendi sözlerinin üzerine “basa basa” yanıt verdi...

Baygın baygın III-56

Çekici kadına hala “baygın baygın” bakmakta olan...

Beyaz beyaz II-17, 46

Bacadan tüter gibi “beyaz beyaz” dumanlar çıkıyordu. II-46

Bile bile I-372; II-30, 48, 357; III-141, 481

Devletin bu yıl da el koyup alacağını “bile bile” bir insanın canını dişine takarak... III-481

Bilse bilse III-195, 520

Bir şeyler gördüğü belli ama bunu tam olarak “bilse bilse” Çavuşoğlu bilir, dedi. III-520

Bir bir I-46, 261; II-9, 143; III-22, 26, 66

Çavuşoğlu’ndan duyduklarını anlattı “bir bir”. III-66

Birer birer II-103, 158, 208, 214, 299; III-51, 79, 91

Alaca’nın ön ayaklarını “birer birer” eliyle tutup kaldırdı... III-91

Bol bol I-28, 180, 255; III-125, 170, 243, 386

Neyse, artık konuşmak için “bol bol” vaktimiz var zaten. III-386

Boncuk boncuk II-70

Alnı hala “boncuk boncuk” ter içerisindeydi.

Boy boy III-24, 50

Birkaç yere “boy boy” Sırp ve Yugoslav bayrakları asılmıştı. III-50

Böğüre böğüre III-41

Avlu kapısından “böğüre böğüre”, birbirlerine sürtünerek çıkan...

Bön bön II-68; III-13, 239, 378, 519

“Bön bön” bakıp duruyorlardı Murat’a ikisi de. III-519

Böyle böyle III-388

İmam da köylüyü camiye toplayıp “böyle böyle” demiş mektubu okuyarak.

Bukle bukle II-166

Sarışın, “bukle bukle” saçları...

Bula bula I-262, 296, 410; III-168, 409

Peki, “bula bula” sabahın körünü mü buldun raporu getirmek için? III-409

Cayır cayır I-197; III-27

Cehennem ateşinde “diri diri”, cayır cayır yanacaksınız! Deyip duruyorlardı. III-27

Cıvıl cıvıl I-388; III-296

Tatil öncesi “cıvıl cıvıl” olan şehrin... III-296

Ciddi ciddi II-197; III-51, 65, 235

En azından daha bir iki ay götürür bunlar bre Murat, dedi “ciddi ciddi”. III-235

Çabuk çabuk III-148

Bazı bölümleri “çabuk çabuk” okurken yüzü kırış kırış oluyordu.

Çarpa çarpa II-217

Kerpiç duvarlara “çarpa çarpa” uğuldayıp dururken...

Çatır çatır I-78

Soba “çatır çatır” yanıyordu...

Çeke çeke I-86; III-208

İçini “çeke çeke”, sarsıla sarsıla ağlıyordu... III-208

Çeşit çeşit III-56

Sağında solundaki “çeşit çeşit”, renk renk çiçeklere...

Çifte çifte III-13, 14

“Çifte çifte” davul zurna çaldırıp oynamamız gerekir bre sevinçten. III-14

Çil çil II-237

Gösterdimiydi sana “çil çil” altınları?

Çok çok I-102, 187; II-118, 275, 289; III-18

Sizlere “çok çok” mahsus selam ederim. III-18

Çömlek çömlek III-101

Teneke teneke, “çömlek çömlek” tereyağları...

Çuval çuval II-205

Yahu, elimizde “çuval çuval” buğday varken...

Dalga dalga II-87

Akşam karanlığıyla birlikte “dalga dalga” köyün üzerine yayılıyordu.

Dalgın dalgın I-9; II-163; III-228

Geldik yoldaş... Dediğinde “dalgın dalgın” indi taksiden. III-228

Dalıp dalıp II-210, 354

Neye “dalıp dalıp” gidersin öyle? II-354

Deli deli I-259, 406; II-37, 217; III-242

Önceki gibi “deli deli” esmiyordu artık. III-242

Derin derin I-134; II-205; III-170, 199, 216, 388

Sigaranın dumanını içine “derin derin” çekti. III-388

Dertleşe dertleşe II-351

Arif Ağa'yla Murat böyle “dertleşe dertleşe” camiye doğru ilerlerken...

Dertli dertli II-352; III-508

Latif Bey yanıt verdi “dertli dertli”. III-508

Didik didik I-89, 302

“Didik didik” edip aradılar. I-302

Dik dik II-265, 371; III-64, 83, 100, 336

Kaşlarını çatarak “dik dik” baktı Murat'a. III-336

Diken diken I-307, 308

Murat'ın tüyleri “diken diken” oldu... I-308

Diri diri II-255; III-27

Cehennem ateşinde “diri diri”, cayır cayır yanacaksınız! Deyip duruyorlardı. III-27

Dokuna dokuna II-320

İnsanların omuzlarına “dokuna dokuna” mihraba doğru yürüdü.

Dolu dolu I-361

İçi “dolu doluydu”.

Doya doya II-183; III-28, 534

Bakışlarını bir süre ayıramadı Bilal'den; “doya doya” bakıp durdu ona... III-534

Döndüre döndüre II-273

Beni bu soğukta bir aşağı bir yukarı “döndüre döndüre” iyicene hasta edecek...

Döve döve I-229, 293, 320

“Döve döve” bitiremediler harmanları. I-320

Düşünceli düşünceli I-92; II-220

Sol dizinin üzerine oturarak “düşünceli düşünceli” bir şekilde... II-220

Ede ede I-200, 352; II-123, 155, 193; III-219

Sohbet “ede ede” yürüyorlardı kapılara doğru. III-219

Ekmek ekmek III-99

Dışarıdakiler evde çocuklar aç, “ekmek ekmek” deyip sızlanırlar.

Eksik eksik III-94

Kaç aydır “eksik eksik” verdiniz zaten erzakımızı.

Eriyip eriyip II-61

Ceviziçiyle yapılmış saraylı ağzında “eriyip eriyip” gidiyordu Bilal'in.

Erken erken I-321, 366; II-93

Vaaz vermek için “erken erken” camiye giden Hocaefendi'nin ardına takılıyor biz de. II-93

Ev ev I-260, 357

“Ev ev” dolaşarak... I-357

Evet evet I-258

Birisi, “evet evet” bir kız...

Fıkır fıkır I-75, 403, 411; II-41, 53

“Fıkır fıkır” gülmeye başlamıştı. II-53

Fıldır fıldır III-45, 92

“Fıldır fıldır” dönen gözleriyle bir pulluğu tutan Latif Bey’e... III-92

Fitil fitil I-57; III-209, 264

Yaptıklarını burnundan “fitil fitil” getirmesem, bana da... III-264

Gaddar gaddar I-195

Çavuşoğlu “gaddar gaddar” olmasına ya...

Garip garip II-353

“Garip garip” bakmaya başladı...

Gelirler gelirler III-25

Kel Ali’yle Kambur Veli bir ağızdan “gelirler gelirler” başkanım.

Gere gere II-145; III-409, 461

İshak Baba yine göğsünü “gere gere” söze karıştı... III-461

Geri geri II-111

Kendisini tanıyarak “geri geri” tepmişti atı.

Gevrek gevrek I-137; II-79, 198, 216; III-17, 43, 45, 427

İshak Baba “gevrek gevrek” gülmeye başlamıştı. III-427

Git git II-221

“Git git” bitmez...

Gizemli gizemli II-144

“Çavuşoğlu’na gizemli gizemli” bakmaya başlamıştı.

Gizli gizli III-115, 254

Bilal’le “gizli gizli” görüştikleri çalınmıştı kulağına... III-254

Göre göre I-296, 398

Göz “göre göre” karşısında... I-398

Gümbür gümbür II-8

Soba “gümbür gümbür” yanarken içerisi de sıcaktan hamama dönüşüvermişti.

Gürül gürül I-77, 375, 396; II-234; III-52, 146, 244, 273, 356, 372, 474

Meydanın ortasında “gürül gürül” akan çeşmenin... III-474

Hadi hadi I-243

“Hadi hadi”, kaçacaksın da ne olacak?

Hafif hafif III-60

“Hafif hafif” esen yel bahçedeki ağaçların...

Hane hane II-176; III-368

Gündüzleri “hane hane” dolaşıp karşısında dizilen... III-368

Hanım hanım III-422

Hoca Efendi “hanım hanım” nasıl alırsın göç kelimesini ağzına?

Hararetili hararetili III-307

Kalabalığın “hararetili hararetili” bağrışıp çağrışmaları merak içerisinde izleyen insanların da giderek çoğalıyordu.

Harıl harıl III-381

Karınca gibi nasıl “harıl harıl” çalıştıklarını...

Harman harman II-181

“Harman harman” ekinleri varken aç kaldılar...

Hatta hatta I-49, 232

“Hatta hatta” bölge düzeyindeki bir makama... I-232

Havlaya havlaya I-101

Karabaş bir yerlerden çıkıp “havlaya havlaya”...

Hay hay III-145

“Hay hay” Başkanım. Nasıl emrederseniz. III-145

Hayran hayran I-210; II-60; III-53, 124, 144, 147, 519

Murat’a “hayran hayran” bakıp durdu Berber Kazım. III-519

Heceleye heceleye III-25

Sloganları “heceleye heceleye” okuyup...

Hele hele I-259, 311

“Hele hele” gecenin bu vaktinde... I-311

Hıçkıra hıçkıra II-398

Ayşe’nin “hıçkıra hıçkıra” ağlayıp sızlanması...

Hızlı hızlı I-38, 58; II-100, 290, 335; III-54, 226, 263

Yüreği “hızlı hızlı” çarpmaya başlamıştı. III-263

Horul horul III-45

Az ilerde “horul horul” uyumakta olan Irgatbaşı Hüsnü’nün yanına yavaşça yaklaşmıştı.

Hüngür hüngür III-72, 209, 398, 456

“Hüngür hüngür” ağlayası gelmişti. III-456

Ilık ılık II-21

“Ilık ılık” esen güney rüzgarı...

İşıl işıl I-10, 403, 410; III-55, 119, 125, 236, 517

Gülümseyen çehresi “ışıl ışıldı”. III-517

İçin için III-62, 247, 282

“İçin için” ağlamaya başlayan Yelena’nın mavi gözlerinden... III-282

İçten içten I-388

“İçten içten” gülmekten de kendini alamıyordu.

İnce ince I-75, 98; II-58; III-18

Tabakta Çingene Sülo’nun “ince ince” kıydığı sucuk, pastırma, peynir dilimleri vardı. III-18

İnip inip I-95; II-191

Soluk aldıkça zayıf ve ince göğsü “inip inip” kalkıyordu. II-191

İnleye inleye III-416

Rahmetli babam ‘ah Yakova, vah Kosova! Diye “inleye inleye” verdi son nefesini.

İnsaf insaf I-91

Böyle olmaz Hocaefendi, “insaf insaf”...

İşveli işveli I-144; III-504

Delikanlılara “işveli işveli” bakıp gülüşüyorlardı. III-504

Kaçça kaçça I-89

“Kaçça kaçça” caminin kapısına dayanmıştı.

Kala kala II-202, 219; III-237, 417, 477

Hayat bitmiş ki... “kala kala” sadece yaşlı insanlar kalmış. III-477

Kalsa kalsa III-503

Bize “kalsa kalsa” ancak İstanbul’a kadar yol parası kalacak bu gidişle.

Kana kana II-31; III-52

Çeşmenin oluklarından birine ağzını dayayıp “kana kana” su içti serinleyebilmek için. III-52

Kangal kangal II-40

Açık kapısından “kangal kangal” sucuklar, un, buğday, fasulye çuvalları gözükmekteydi.

Kapı kapı I-99, 304, 357; II-117, 133; III-437

Kuşluk vakti köye gelip “kapı kapı” dolaşarak... III-437

Kara kara I-329; II-139, 216, 228, 287, 354; III-130, 245, 287, 371, 412, 422, 501, 509

Bir ara başını iki eli arasına alıp “kara kara” düşünmeye başladı Yelena. III-509

Kat kat II-318; III-140, 394

Ekini “kat kat” daha gür bizimkilerin tarlalarındaki ekinlerinden. III-394

Katıla katıla II-316; III-291

Yanez “katıla katıla” gülmeye başlamıştı. III-291

Kederli kederli III-35, 153

Arif Ağa’yla yanındakiler “kederli kederli” gülmekten kendilerini alamadılar. III-153

Kesik kesik I-38, 405; II-37, 45, 344; III-472, 484, 517, 527, 528

“Kesik kesik” avlıyordu kuyruğunu sallarken. III-528

Keskin keskin II-265

Kapı “keskin keskin” gıcırdayarak ardına dek açılmıştı.

Keyifli keyifli II-80

Sigarasını “keyifli keyifli” tüttürerek konuşmaya başladı.

Kıpır kıpır I-23, 164; III-27, 28, 114

Gülbahar her zamanki gibi şen şakrak, “kıpır kıpırdı”. III-114

Kırış kırış III-148, 150, 173, 357, 478

Bazı bölümleri çabuk çabuk okurken yüzü “kırış kırış” oluyordu. III-478

Kıs kıs II-51, 251, 274; III-44, 124, 174

Sonra da kendilerini tutamayıp gülmeye başladılar “kıs kıs”. III-174

Kısık kısık II-169

Bu arada sözlerinin sonuna doğru “kısık kısık” sesler çıkarmaya başlamıştı.

Kıtır kıtır II-38; III-114, 115

Baban olacak o herif duyarsa “kıtır kıtır” keser bizi vallahi. III-115

Kıvıra kıvıra I-73

Belini “kıvıra kıvıra”.

Kıvırta kıvırta I-164;

Belini “kıvırta kıvırta”...

Kıvrıla kıvrıla II-18

Gökyüzüne “kıvrıla kıvrıla” siyah bir duman tütmekteydi.

Kocaman kocaman II-109, 218; III-21, 297

Bir süre oynayıp durdular. “Kocaman kocaman” olmuşlardı. III-297

Kolay kolay I-233, 278; II-81, 108, 136, 155, 352; III-87, 95, 98, 361, 405, 411

“Kolay kolay” gebermezler açlıktan, deyip umursamazlığını dile getirdi Çavuşoğlu. III-411

Konuşa konuşa II-310; III-136

Böyle “konuşa konuşa” sürüyü dere yatağına, söğütlerin altındaki serinliğe çektiler. III-136

Kopara kopara II-173

İstedğini “kopara kopara” alacaktı.

Korkma korkma III-214

“Korkma korkma” salıverecekler.

Koşa koşa III-125, 126

Bunları söyledikten sonra “koşa koşa” meydanlıktan mezarlık önündeki yola çıkarak... III-126

Kötü kötü II-48

Aklına ister istemez “kötü kötü” şeyler gelmişti.

Kucak kucak I-219; II-48

Derelerin azgın suları anızların üzerine “kucak kucak” koyulmuş ekinlerin tümünü de alıp götürmüştü. II-48

Kuzu kuzu II-179

Desene şimdiye kadar “kuzu kuzu” uyuyup durmuşuz.

Küçük küçük III-281

Kirazın meyveleri “küçük küçük” oluşmaya başladılar bile...

Küs küs II-24

Kendisine “küs küs” bakmaktaydı.

Küt küt I-256, 321, 372, 405; II-23, 34, 58, 210; III-47, 57, 122, 223, 306, 316

Yüreğinin “küt küt” diye attığını duyumsuyordu yürekten. III-316

Kütür kütür II-310

Hatice Teyze'nin az önce yakıp tutuşturduğu soba “kütür kütür” yanıyordu.

Lapa lapa II-354; III-257, 472, 475

Sesi, feryadı üzerine “lapa lapa” karların düştüğü dere... III-475

Lime lime I-76, 396; II-79, 188, 353, 354

Veysel üzerinde “lime lime” olmuş kahverengi gömleği... III-354

Manalı manalı I-287, 372; - II-204; III-217

Yoksa yeni bir ev mi yaptırmak istiyorsun bu yaşlı ustaya? Diye “manalı manalı” ve şakayla karışık... III-217

Melul melul I-22

Kuzu gibi “melul melul” bakakalmıştı...

Mışıl mışıl I-94; II-354; III-80, 256

Yatakta “mışıl mışıl” uyumakta olan çocuklarına baktı. III-256

Miskin miskin III-109, 113

Evde “miskin miskin” oturmaktansa, taşırım tabii kızım. III-113

Neler neler III-28, 114, 262, 306

Et ve daha “neler neler” veriyordu. III-306

Oğlan oğlan I-164

“Oğlan oğlan” boynuma dolan...

Okuya okuya II-145

Size meydan “okuya okuya” ateşe verip yakıyor...

Olsa olsa I-100, 384; III-282

Bu sorunun yanıtı da “olsa olsa” burada olmalı. III-282

Olur olur I-215

Yine de “olur olur”...

Otura otura III-72

Hapishanede küçücük koğuşta “otura otura” yürümeyi unutacaklardı neredeyse.

Ovuştura ovuştura III-45

Gözlerini eliyle “ovuştura ovuştura” yanlarına geldi.

Oynata oynata I-127; II-34, 36, 37; III-57

Biçimli kalçalarını “oyната oynata” içeriye girdi. III-57

Öbek öbek II-240

Akıp gelen “öbek öbek” bulutların arasında...

Öfkeli öfkeli II-99, III-522

Adamlarıyla birlikte “öfkeli öfkeli” derenin karşı tarafına çıktıklarını... III-522

Ölüp ölüp III-78, 112

Meraktan “ölüp ölüp” dirildiydik bütün ev halkı. III-112

Öve öve I-167; II-70, 80, 326

Daha düne kadar “öve öve” göklere çıkardığımız... II-326

Parça parça II-277, 350

Sırplarla Karadağlıları da “parça parça”, ayrı ayrı göstermişler. II-350

Pırıl pırıl I-151, 314; II-33; 95, 121

Bulutsuz, “pırıl pırıl” olan gökyüzüne doğru vinlayarak yitip gittiler. II-121

Rahat rahat III-310

Derdinizi “rahat rahat” söyleyip anlatırsınız.

Renk renk II-113; III-55, 56, 270, 402

Çardağın altında da terası vardı etrafı “renk renk” çiçeklerle çevrilmiş. III-402

Sabah sabah I-123, 265, 273; III-16, 67, 89, 94, 196

Aman bre Veysel oğlum, “sabah sabah”... III-196

Sakin sakın III-162, 264

Nikola “sakin sakın” dinliyor gibi... III-264

Salına salına II-15, 58, 202, 220; III-157, 517

Çavuşoğlu'yla Vuk “salına salına” su getirmeye giden iki yaşlı din adamının arkalarından bakıp küstahça gülmeye başladılar. III-517

Salkım salkım III-455

Pembeleşmeye yüz tutmuş “salkım salkım” kirazlar sarkıyordu.

Sallaya sallaya II-42, 202

Ölçtükten sonra elindeki çitayı “sallaya sallaya” yanlarına yaklaştı. II-202

Sara sara I-200

Sigara “sara sara”...

Sarı sarı II-227, 228, 287, 305, 307; III-254, 266

Sarıdan söz etsin hele, “sarı sarı” liralardan... III-266

Sarsıla sarsıla I-5; II-118, 354; III-43, 208, 431

İçini çeke çeke, “sarsıla sarsıla” ağlıyordu, zavallı Yelena... III-431

Seke seke I-410; II-62, 166; III-505

Otların üzerinden “seke seke” elli adım ötedeki sevdalisine doğru koşmaya başladı. III-505

Sert sert I-130, 192, 194, 268, 274, 359; II-95, 137, 145, 161, 259, 261, 323, 327, 336, 363, 364; III-15, 82, 98, 99, 313, 425, 521

İşaret parmağını uzatarak “sert sert” konuştu... III-521

Sessiz sessiz I-36

“Sessiz sessiz” ağlayıp...

Seve seve III-287

Teklifinizi “seve seve” kabul ederim.

Sık sık I-47, 105, 142, 177, 243, 245, 344, 362, 381, 393; II-156, 213; III-18, 44, 138, 154, 172, 173, 219, 247, 285, 290, 295, 322, 334, 369, 390, 423, 532

Kendisini alamayarak başını “sık sık” çevirip bunları konuşmakta olan Yelena'ya bakıyordu. III-532

Sıkı sıkı II-116

Destan Efendi'yle Bakkal Hamdi “sıkı sıkı” sarılıp kucaklaştılar birbirleriyle.

Sıkıla sıkıla I-26

“Sıkıla sıkıla” konuştu Behçet.

Sıra sıra I-135; III-31, 49, 250, 396

İnci gibi “sıra sıra” dizilmiş dişleri gözüküyordu. III-396

Silme silme I-56

Maşrapaları tekrar doldurdu “silme silme”.

Sinirli sinirli I-122, 314; II-124, 168, 260; III-42, 166

Dumanını “sinirli sinirli” çekti... III-166

Sinsi sinsi II-309; III-182, 406, 410, 497, 498;

Çavuşoğlu “sinsi sinsi” gülümseyerek... II-309

Sokak sokak III-400

Köyü “sokak sokak” dolaşıp emri duyurmak üzere camiye doğru yürüdü.

Söyle söyle III-98

“Söyle söyle”... Aynen böyle söyle, diye sesler yükseldi.

Söylene söylene II-119; III-90

Böyle “söylene söylene” içeriye girmek üzereydi ki, Arif Ağa seslendi... III-90

Söylerler söylerler II-28

“Söylerler söylerler”, bakarsın bir gün susuverirler.

Sürü sürü II-28; III-230

“Sürü sürü” koyunları, sağmal inekleri, atları, uçsuz bucaksız tarlaları var. III-230

Sürükleye sürükleye II-326, 373; III-260

Kollarından “sürükleye sürükleye” caminin altındaki yoldan dere yatağının öbür ucundaki evine doğru yürüdüler. III-260

Sürüm sürüm I-48, 184; III-193

O Murat köpeğini de “sürüm sürüm” süründüreceğiz... III-193

Sürüye sürüye II-267

Ayaklarını “sürüye sürüye” yürümeye çalıştılar.

Şaşkın şaşkın I-69, 120; II-193, 197, 202, 212, 215, 229, 236, 286, 332, 332; III-58, 64, 75, 76, 82, 100, 236, 281, 306, 312, 410, 416, 522

Sonra kendisine “şaşkın şaşkın” bakmakta olan Murat’a şunları söyledi... III-522

Şırl şırl II-44, 144; III-47, 50, 56, 245

Yola, yolun beri tarafındaki “şırl şırl” akan dereye... III-245

Şuh şuh I-74, 154, 235; III-264

Delikanlıya “şuh şuh” bakarken... III-264

Tane tane I-169, 375; III-173

Pavle “tane tane” konuşuyordu... III-173

Tatlı tatlı I-37; III-36, 76

“Tatlı tatlı” yalarken şekerleri hadi hoşçakalın... III-76

Tek tek II-12; III-183, 378, 402, 414,428, 432, 453

Pavle toplantıya katılanları “tek tek” süzdükten sonra sağında oturan Yelena’ya bakarak şunları söyledi... III-453

Teker teker I-27; II-211, 246, 265, 291; III-48, 83, 143, 145, 173, 223, 305, 523

Toplantıdakileri “teker teker” süzen Yelena toplantımıza başka bir gün devam ederiz yoldaşlar. III-523

Tekrar tekrar III-11, 368

Sonra “tekrar tekrar” başlığı, ardından da haberin içeriğini okuyunca... III-368

Tembel tembel II-183, 263; III-156

“Tembel tembel” oturacağınıza kalkıp çalışın hadi! III-156

Teneke teneke I-187; III-101

“Teneke teneke” peynirler, çömlek çömlek tereyağları... III-101

Tepe tepe II-111

Çavuşoğlu'nun "tepe tepe" binip kullandığı beyaz atını düşündü.

Tepsi tepsi III-402

"Tepsi tepsi" börekler getirilip konukların önlerine dizildi.

Ters ters I-72, 338; II-68, 69, 204, 315, 325, 336, 364; III-13, 48, 69, 84, 91, 99, 101, 104, 129, 132, 133, 134, 135, 145, 157, 185, 191, 192, 206, 207, 248, 426, 483, 500

Kaşlarını çatıp suratlarını asıverdiler Veysel'e "ters ters" bakarak. III-500

Tıpış tıpış II-13, 289, 322; III-313

Şimdi "tıpış tıpış" defolup gideceksiniz buradan. III-313

Tir tir I-38, 59, 87, 393, II-343, 364; III-63, 96, 120, 130, 255, 263, 480

İri göğüsleri "tir tir" titreşip duruyorlardı. III-480

Topaç topaç I-45; III-42

Yayıklardan topladıkları "topaç topaç" taze taze yağlarını getirip... III-42

Tuhaf tuhaf I-370; II-122, 225, 231, 238, 284, 323

Çingene Sülo'ya "tuhaf tuhaf" bakarak sordu Hocaefendi... II-323

Usul usul II-105, 344; III-257, 425

Yağan karın altında "usul usul" akıp duran derenin üzerinde yankılanıp durdu feryatları. III-425

Uysal uysal I-339

Kedi gibi "uysal uysal" azarlayıcıydı.

Uzun uzun I-18, 76, 186; II-116, 202, 319, 360; III-73, 167, 204, 224, 352

Adam "uzun uzun" baktı Hoca Efendi'nin yüzüne kim olduğunu çıkarabilmek için. III-352

Ürkek ürkek II-222, 335

At ve öküz arabalarına "ürkek ürkek" bakmakta... II-335

Üstten üstten I-398

Veysel zaten yol üzeri gelirken "üstten üstten" okumuştı.

Üzgün üzgün II-259; III-88, 107, 495

Senin de olsun kızım! Derken "üzgün üzgün" baktı gelinine. III-495

Vah vah I-81, 398; III-134, 331, 332

Susuyordu Çavuşoğlu Yelena'nın "vah vah"ları karşısında. III-332

Var var III-89

Arif Ağa zaten “var var” demekle ne yapması gerektiğini ima etmiş sayılırdı.

Vere vere III-106

Onca gürültü patırtıdan, bağırsıp çağrışmadan sonra güç hal “vere vere” birer kalıp peynir vermişlerdi.

Vızır vızır III-234, 306

Caddede her iki yöne doğru “vızır vızır” arabalar gidip geliyorlardı. III-306

Vura vura I-198, 301; II-263; III-41

Sırtlarına “vura vura” yardımcılarıyla birlikte... III-41

Yaklaşıp yaklaşıp II-164

Köpekler “yaklaşıp yaklaşıp” kokladıktan sonra uzaklaşıyorlardı...

Yalım yalım II-37

Gözleri “yalım yalımdı”.

Yalpalaya yalpalaya II-253, 331; III-66

Zaten meyhaneden pek uzakta olmayan kale altına doğru yöneldiler “yalpalaya yalpalaya”. III-66

Yalvara yalvara II-308

Balyoz başlarına inmeye başladığında “yalvara yalvara” girecekler.

Yan yan I-270, 271; II-131, III-35, 50, 120, 121, 236, 204, 316, 534

İshak Baba kendisine “yan yan” baktı, ama bir şey söylemedi nedense. III-534

Yanıp yanıp III-28, 55

Güneş ışınları vurdukça gömleğiyle şalvarları “yanıp yanıp” söniyorlardı. III-55

Yara yara III-410

Gecenin karanlığını “yara yara” köye doğru ilerleyip...

Yavaş yavaş I-8, 99, 148, 169, 171, 172, 187, 190, 204, 217, 251, 257, 267, 269, 283, 303, 392, 394, 403; II-30, 34, 43, 79, 92, 122, 144, 149, 167, 168, 172, 198, 199, 217, 235, 249; III-17, 26, 46, 72, 105, 111, 124, 161, 175, 199, 226, 231, 308, 312, 350, 369, 406, 460, 534

Bir gün, işte böyle, “yavaş yavaş” da olsa faşizme karşı savaşıırken... III-534

Yeni yeni II-33

Adaleleri “yeni yeni” biçimlenmeye başlamışlardı.

Yer yer I-5; III-133, 136, 308

“Yer yer” çıplak toprak gözükiyordu. III-308

Yiye yiye II-125

Kursaklarımız çoktan kurumaya başlamıştı zaten ot “yiye yiye”.

Yumak yumak III-148

Bu sözleri söylerken içinde anlayamadığı bir kıskançlık duygusunun “yumak yumak” olup büyüdüğünü hissetmişti.

Yürüye yürüye II-79, 273, 284

Ardından “yürüye yürüye” yanlarına yaklaştığında... II-284

Zaman zaman I-139, 252; II-6, 115, 117, 134, 219, 229, 242, 276; III-27, 29, 44, 284, 381

Hatta “zaman zaman” da kendini tutamayıp bir sandalye ötede oturan İshak Baba’ya atıştırıyordu... III-381

Zangır zangır II-363

Elinde olmayarak “zingır zingır” titremeye başlamıştı. II-363

2.7.2. Yakın Anlamlı Tekrar Öbeği

Bu tür tekrarlar aynı anlama gelen veya çok yakın anlamli iki ayrı kelimenin oluşturduğu ikilemelerdir. Yakın anlamli kelimelerden meydana gelen ikilemelerde, bazen anlam yakınlığından başka ses ve şekil yakınlıkları da vardır. (M. Özkan 2008: 39).

Açık saçık I-411; III-136

Üstü başı “açık saçık”... III-136

Açık seçik III-166

Her şey “açık seçik” ortadaydı.

Ah vahlar III-530

Sabahları başlayan “ah vahlar” akşamları daha da çoğalarak gecenin geç saatlerine...

Akıl fikir III-11, 219, 387, 427

“Akli fikri” hep o anlatacağı havadisteydi. III-427

Allak bullak III-62, 112, 127, 152

İçi, yüreği “allak bullak” olmuştu. III-152

Anlı şanlı III-462

Ben bugüne bugün koskoca, “anlı şanlı” Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşıyım, dedi.

Ara sıra I-13, 55, 74, 94, 98, 103, 112, 309, 384, 403; II-41, 59, 101, 185, 228, 259, 357; III-12, 25, 231, 232, 234, 237, 242, 127 129, 140, 172, 222, 228, 230, 202, 260, 289, 302, 303, 318, 330, 381, 472, 485, 487, 506, 511, 526

Bu yüzden olacak “ara sıra” sağ elini boğazına götürüp kravatının bağını gevşetiyordu. III-526

Arama tarama II-12

Bu yıl “arama tarama” yapmaya, zor kullanmaya gerek kalmayacak.

Ardı sıra III-256, 262

Nazmiye de “ardı sıra” çıkmıştı dışarıya merakını yenemeyince. III-262

Art arda III-199

“Art arda” gelen silah sesleri Murat’ın aklının başına gelmesine neden olmuştu sanki.

Baş başa III-156, 206, 221, 359, 511, 523

Hayrola, hocayla papaz “baş başa” vermiş ne konuşuyorsunuz öyle? III-523

Bitmez tükenmez III-228

Ne kötü, “bitmez tükenmez” bir bekleyiş, bir çileydi o.

Can ciğer II-365

Birbirlerine ısıntıvermiş, “can ciğer” dost, baba oğul oluvermişlerdi.

Canla başla III-130, 134, 282, 317, 380, 382

Kendini “canla başla” işe vermesini beklemek aptallığın daniskası olur, değil mi yoldaşlar? III-382

Cılız mı cılız III-83, 133

Sapsarı olmuş ekinler. “Cılız mı cılız”... Ekin demeye bin şahit ister. III-133

Çalı çırpı I-138, 140; III-383

İki harman arasında oluşan zararlı otlardan, “çalı çırpı” ve dikenlerden temizlenip... III-383

Çoluk çocuk III-7, 26, 143, 182, 222, 240, 269, 325, 335, 380, 386, 415, 447, 456, 466, 467, 471, 510, 521, 529, 532

Açız ne zamanadır “çoluk çocuk”. III-532

Dağ taş I-102

Toprak hasret olduğu suya kavuşmuş, “dağ taş”, dere tepe yemyeşil olmuş... I-102

Dağda bağda III-86

Nedense, “dağda bağda”, merada gözümüzden uzak olur,

Davul zurna III-384, 401

Bütün bu ova, dağlar taşlar “davul zurna” sesleriyle inlemişti. III-401

Değiş tokuş III-267

Karlı bir “değiş tokuş” yaptığına inanıyordu.

Deli divane I-211

Mutluluklarından “deli divane” olmuşlardı.

Dere tepe I-102

Toprak hasret olduğu suya kavuşmuş, dağ taş, “dere tepe” yemyeşil olmuş...

Dereden tepeden II-42

Bir yandan da “dereden tepeden” konuşuyorlardı.

Derme çatma III-24, 192

Tahtalardan yapılan “derme çatma” sahnenin... III-192

Dim dik III-271

Hala “dimdik”, ayakta olduklarını göstermeye çalışıyordu komünistlere.

Dinsiz imansız II-264, 278; III-261

Ah bre “dinsiz imansız” ah! III-261

Doğru dürüst I-40, 179; II-108; III-255, 413

Evde birkaç günüdür “doğru dürüst” ne yiyecek ne de yakacak kalmıştı. III-413

Döne dolaşa III-155

Sohbet “döne dolaşa” içinde buldukları duruma gelmişti.

Düşündü taşındı II-108

“Düşündü taşındı”, doğru dürüst bir açıklama yapmadı.

Eninde sonunda III-202

İftira olduğu “eninde sonunda” nasılsa ortaya çıkacak...

Enine boyuna II-357

İçerisine düştükleri çıkmazı “enine boyuna” düşünmüş...

Eveleyip gevelemek III-150

Ne “eveleyip geveleyip” duruyorsun lafı? Diye çıkıştı bir ara.

Evire çevire III-85, 202

Sözü “evire çevire” sonunda asıl hazmedemediği gelişmeye, Hoca Efendi'nin salıverilişine getirmişti Çavuşoğlu. III-202

Evli barklı III-397

Sonra bekârlığa elveda diyecek, “evli barklı” adam olacaksın, deyip gülüyorlardı arkadaşları.

Ezilip büzülmek III-246

Sonra da “ezilip büzülerek” yanıt verdi...

Fakir fukara I-233, 234; II-304; III-198, 470

Benim anamı, köyün “fakir fukara” analarını tutuklayıp hapse göndermiş, ha? III-470

Feryat figan I-233, 234; II-304; III-532, 533

Köy kuruldu kurulalı böyle kalabalığı, böyle “feryat figan”, böyle yürekler paralayıcı bir ayrılığı görmemişti. III-533

Fitne fesat I-114; II-305, 315

Konuyu değiştirip meseleye “fitne fesat” karıştırma Hoca! II-315

Geceli gündüzlü III-175, 180, 436

Yoldaşlarla “geceli gündüzlü” çalışarak elde ettiğimiz bilgilere dayanarak... III-436

Gelin güvey II-80

Baksanıza kendi kendilerine “gelin güvey” olmuşlar bile.

Gelip geçenler III-168, 326

“Gelip geçenler” kendilerine bakıyorlardı. III-326

Gezip tozmak III-152

Canı çektiğiyle “gezip tozmak” hakkına sahipti herkes. III-152

Göz göze III-28, 29, 30, 32, 50, 172, 207, 315, 321, 326, 330, 408

“Göz göze” geldiler bir an. III-408

Gözü kulağı III-152

Bu bölgenin “gözü kulağı”, güvenliğinden sorumlu...

Güçlü kuvvetli II-31, 363; III-529

Genç, hem de “güçlü kuvvetliymiş”. III-529

Güle oynaya III-504

Dere kıyısına doğru “güle oynaya” gelen kızlara bakıyordu.

Gürültü patırtı II-255

Kapının hemen altında bir “gürültü patırtı” duymuşlardı...

Hacılarla hocalarla III-152

Baksana karşı devrimcilerle, “hacılarla hocalarla” birlik olmuş da bundan haberimiz yokmuş.

Hal hatır I-18, 220; III-438

Merdivenleri çıkarken “hal hatrını” sordu Levent. III-438

Haşır neşir II-268; III-107, 175, 400

Cemaatle “haşır neşir” olurken yemek düşmüyor aklıma nedense. III-400

Hayal meyal I-93; II-89

Uzaklarda “hayal meyal” görünür gibi... II-89

Hoş beş III-414

“Hoş beşten” sonra sıra Yakovalı İbrahim’e soru sormaya gelmişti.

İçli dışlı III-143, 147, 149, 163

Kısa sürede “içli dışlı” oluvermişti köylülerle. III-163

İpsiz sapsız I-182

Böyle “ipsiz sapsız” görüşlere karşı çıkarak...

İri yarı I-11; II-102, 258, 314, 323; III-279, 307, 329

“İri yarı”, sarışın, mavi gözlü, güçlü kuvvetli biriydi. III-329

Kadınlı erkekli III-168, 438

Sokak, işlerine gitmek üzere evlerinden çıkan “kadınlı erkekli” insanlarla kalabalıklaşmaya başlamıştı. III-438

Kan revan III-538

Çavuşoğlu’nun başı “kan revan” içerisindeydi.

Kan ter III-149, 305, 401

Havadan olacak, “kan ter”, içinde kaldığına bakılırsa... III-401

Kara kış III-510

“Kara kış” bastırmadan yola koyulmamıza yardımcı olacaksın ha?

Kara kuru III-280

Kocası Yanez'in aksine yüzü "kara kuru", vücudu sıska, boyu kısaydı.

Karga tulumba III-310, 404

Kral lehine slogan atanları "karga tulumba" yakalayıp... III-404

Kaş göz III-127, 386

Lakin Kel Ali Çavuşoğlu'nun "kaş göz" işareti üzerine çoktan dışarı çıkıp ortalıktan kaybolmuştu. III-386

Kazasız belasız III-385, 411, 427, 428

Allah'ın izniyle "kazasız belasız" orak vaktine yetişip geldiler, dedi. III-428

Kol kanat III-154, 219

Dolayısıyla da Osmanlı zamanında onlara "kol kanat" gelen Türkler olmuştu; III-219

Konu komşu I-11, 37; II-28; III-77, 117, 251

Bu arada "konu komşu" geliyordu habire. III-251

Koruyup kollamak III-151

Devleti, rejimi "koruyup kollayacak" yerde devleti isyan eden rejim ve halk düşmanlarına arka çıkıyorsun demek ki!

Mal mülk I-48, 213, 234, 276, 331; III-141, 142, 387, 390, 422, 450, 469, 486, 501, 503, 509

Sizin de duyduğuma göre bayağı "malınız mülkünüz", sürünüz varmış, diye sordu. III-509

Oraya buraya III-326

İnsanlar "oraya buraya" koşturuyor, işçiler, iş makineleri hiç durmadan çalışıyorlardı.

Para pul I-24

Şehirlide "para pul" kalmadı artık.

Parasız pulsuz III-501

Elimiz boş, "parasız pulsuz" göç etmek zorunda kalacağız, diye içini çekti İshak Baba.

Peş peşe III-5, 39, 62, 111, 125, 128, 130, 214, 252, 405, 413, 492

Özellikle çocuklarla yaşlılar yetersiz beslenmeden dolayı yakalandıkları hastalıklar sonucu "peş peşe" ölüyorlardı. III-492

Sabi sübyan I-277

Üstleri çıplak bu “sabi sübyanlara” acı...

Saçı başı I-372

Hocaefendi karşısındaki “saçı başı” örtüsüz...

Saçına başına II-345

Sonra “saçına başına” çeki düzen verdi.

Saçma sapan II-289

Böyle “saçma sapan” bir şeyin doğru yol olduğuna inandıramazsınız.

Sağ salim I-10, 15, 18, 27, 172, 211, 212; III-142, 427, 478, 531

Kim bilir “sağ salim” çıkabilecek mi oradan? III-531

Sarmaş dolaş I-409; III-62, 121, 166, 506

Sonra da “sarmaş dolaş” bir halde içeriye girdiler. III-506

Sere serpe III-124

Dere yatağındaki çimenliğe geldiklerinde rahat birer soluk alarak “sere serpe” uzanıverdiler çimenlerin üzerine.

Serin mi serin III-136

Dere yatağıysa “serin mi serin” olurdu bu saatlerde.

Ses seda III-89, 443

“Ses seda” gelmiyordu hala içerden. III-443

Sessiz sedasız I-172; II-342, 349

Bağlı bir vaziyette “sessiz sedasız” durmakta olan kurbanına döndü. II-349

Soluk soluğa III-116, 149, 194, 195, 357

Bu arada “soluk soluğa” olmasına karşın bir çırpıda anlatıverdi anasına olup biteni. III-357

Soru sual III-230

Hakkı Dayı bir ara “soru sual” etmeye ara verip karısına:...

Sövüp saymaya III-192

Kendisine bağırma, vurmaya, “sövüp saymaya” çalışan kadınların çırpınışlarına aldırmadan...

Sus pus III-32, 82, 99, 100, 129, 129, 145, 184, 314, 317, 320, 324

Yelena böyle deyince, ne söyleyeceğini iyice duyabilmek için “sus pus” olup pür dikkat dinlemeye koyuldular. III-324

Süklüm püklüm III-191, 405

Biraz sonra “süklüm püklüm”, perişan vaziyette olan kadınları önlerine katıp köye dönerlerken... III-405

Şen şakrak III-27

Gülbahar her zamanki gibi “şen şakrak”, kıpır kıpırdı.

Tıka basa III-37, 234, 251

“Tıka basa” yiyilip içildikten ve çeşitli konular üzerinde sohbetler yapıldıktan sonra... III-251

Toz toprak I-228; II-30, 66, 74; III-381

Bu sırada, Bahçelik tarafında “toz toprak” içerisindeki yoldan köye doğru yürüyen... III-381

Tuz buz III-62

Şaşkınlığından masaya çarpınca kadehler yere düşüp “tuz buz” oluvermişlerdi.

Uçsuz bucaksız I-205, 213, 214; II-6, 83; III-182, 230, 237, 241, 277, 511

Bu üreticiler açlıktan ölürlerse “uçsuz bucaksız” ovalarımızda kimleri çalıştıracamız, ha? III-511

Utana sıkıla II-225; III-212, 218

Murat “utana sıkıla” bir çırpıda anasıyla diğer kadınların başlarına gelenleri anlatınca Kamil Efendi buna çok üzüldü. III-218

Uzun uzadıya II-225; III-126, 205, 244

Bölge’deki güvenlik, ekonomik, siyasal durum ele alınıp görüşüldü “uzun uzadıya”. III - 244

Üst üste III-195

Fasulye başaklarının görüldüğü “üst üste” yağlı bohçalar duruyordu.

Üstü başı III-136, 255

“Üstü başı” da açık saçık... III-255

Üstüne üstlük III-130

“Üstüne üstlük” bir de karnını doyuramamışsak...

Yaka paça I-161; II-263; III-257

Sürüklenerek götürülen kocasıyla onu “yaka paça” çekeştiren cellatlarına bakakaldı. III-257

Yalvarıp yakarmak III-134, 506

“Yalvarıp yakardık” ama boşuna. III-506

Yenilir yutulur III-150

Miloş'un anlattıkları "yenilir yutulur" gibi değildi.

Yerden yere III-137

Çavuşoğlu'nu "yerden yere" vurması acaba yapmacık mıydı diye düşünüp durdu.

Yiyip içmek III-182

Dolayısıyla da "yiyip içmeye" gereksinimleri var, değil mi?

Yüz yüze III-160, 262

Koridorda Miloş'la "yüz yüze" gelmişlerdi. III-262

Yüzü gözü III-27, 48, 289, 304, 397

Veysel'inse "yüzü gözü" gülüyor, içi içine sığmıyordu. III-397

Zar zor III-113, 474, 526

Bir kaşık çorbayı "zar zor" içip yutunca kendini alamayıp söylenmeye başlamıştı oğluna... III-526

2.7.3. "M" İlaveli Tekrar Öbekleri

"Ünlü ile başlayan kelimenin başına doğrudan doğruya, ünsüzle başlayan kelimelerde ise ünsüz kaldırılarak yerine bir "m" sesi getirilir. Bu şekilde elde edilen kelime, grubun ikinci unsuru olarak kullanılır". (Özkan 2008: 41).

Aması maması II-14, 152

Bunun "aması maması" da yok. II-152

Bayram mayram II-131

Ben hayatta olduğum müddetçe, "bayram mayram" diye bir şey olmayacak, demiştim sana!

Erzak merzak III-96

"Erzak merzak" yok deyip dağılmamızı istediler.

Hık mık II-250; III-151

İlkin "hık mık" dedi, söylemek istemediydi ya, sonunda dayanamayıp anlatıverdi. III-151

İsyan misyan III-192

"İsyan misyan" ederlerse yine, ne olur sonra halimiz?

Kar mar I-402

Soğuk moğuk, “kar mar” vız gelir bana.

Oyun moyun II-177

“Oyun moyun” diye bir şeyler konuşuyordu...

Öşür möşür III-376

“Öşür möşür” yok artık, bitti o zorbalık!

Soğuk moğuk I-402

“Soğuk moğuk”, kar mar vız gelir bana.

Tören mören III-95

Bize zafer kutlaması, “tören mören” lazım değil... Ekmek lazım, ekmek!

2.7.4. Zıt Anlamlı Tekrar Öbekleri

“Şeklen yakın manalı tekrar yapısında olsa da böyle bir kategorinin varlığını manaca ve yönce zıtlık oluşturur. Her iki tarafta yer alan dil birimleri manaca zıt, değerce paralel olmalıdır”. (H. Açıkgöz 2005: 32).

Alt üst II-148

Yelena'nın bu yanıtı Çavuşoğlu'nun içini “alt üst” etmişti.

Aşağı yukarı I-10; II-12, 26, 96, 273, 315, 334; III-25, 221, 313, 324, 423, 529

Çavuşoğlu Köy Halk Kurulu binasından “aşağı yukarı” yüz metre mesafedeki okula vardığında... III-529

Bata çıka II-8, 14, 185, 199, 354, 357, 358

Camiye doğru diz boyu karlara “bata çıka” yürümeye başladılar. II-358

Düşe kalka I-158

Meydanlığa doğru “düşe kalka” yürümekte olan birine...

Gece gündüz II-7, 238; III-7, 15, 255, 382

Bir araya gelip “gece gündüz” canla başla çalışarak elde ettikleri ürünler... III-382

Genç yaşlı II-49, 65, 72, 329; III-269, 380, 532

Kadın erkek, çoluk çocuk, “genç yaşlı” insanlar doldurmuştu meydanı. III-532

İleri geri I-6

Telaş içerisinde “ileri geri” koşuşup duran birkaç asker fark etmişlerdi.

Kadın erkek II-49, 65, 72; III-141, 222, 380, 532

“Kadın erkek”, çoluk çocuk, genç yaşlı insanlar doldurmuştu meydanı. III-532

Küçük büyük I-17

“Küçük büyük” çok şehirler görmüştü.

Ön arka II-118

Bu arada sağı solu, “önü arkası”...

Sağ sol I-25, 72, 95, 258, 355, 377; II-74, 175, 218, 328; III-24, 40, 190, 257, 258, 315

Görevleri bitirebilmek için “sağa sola” koşturup duruyorlardı. III-315

Yat kalk II-93

“Yat kalk, yat kalk”, bitmek bilmiyor ki mübarek namaz...

Yaz kış II-238

“Yaz kış”, gündüz gece Gülbahar’la çalışıp duruyoruz işte.

Yer gök I-14, 29, 87

Silaha sarılıp dağlara çıktıklarında, “yer gök”... I-14

2.8. Argo

Türk Dil Kurumunun vermiş olduğu tanıma göre Argo, “her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz ve ya deyim”; diye ifade edilmektedir. (TDK 2005: 117).

Apış arası II-38, 344: “İki bacak arası”.

Kadının sağ eli bir yılan gibi pantolonun içerisinden kıvrılıp “apış arasına” doğru gitmişti. II-38

Cami duvarına işemek II-242: “Kötülük yapan her insan mutlaka sonunda karşılık bulacaktır”.

“Köpeğin gebereceği geldiğinde cami duvarının dibine işemiş”.

Canı çekmek I-37: “Bir şeyi istemek, çok arzulamak”.

“Canı çekmişti” Şerife’yi.

Faka basmak II-10, 11, 25, 26, 71: “Aldatılmak, tuzağa düşmek”.

Aman dikkatli olun. “Faka basmayalım”.

İnilti çıkarmak I-38: “Ses çıkarma, inlemek”.

Vücudu titremeye, kesik kesik “inilti çıkarılmaya” başlamıştı.

Kahpe I-70; III-67, 265, 525: “Orospu, ahlaksız kadın”.

Vay “kahpe”, vay. III-67

Kaltak III-166: “İffetsiz, namussuz kadın”.

Vay “kaltak” vay!

Kıçına sürmek II-134: “Hoş olmayan durum”.

Bu kâğıtları al da “kıçına sür”...

Köpeoğlu I-51: “Hain, düzenbaz anlamında kullanılan sövgü”.

“Köpeoğlu” köpek! Bakalım daha ne kadar sürecek inadin!

Köpek III-524: “Niyeti kötü olan kimse için kullanılan sövgü sözü”.

Yaktım seni bre “köpek”!

Maytap geçmek I-176: “Dalga geçmek, alay etmek”.

Bir de “maytap geçiyor” bizimle.

Melun III-106: “Lanete uğramış”.

Bizi dahil edebilmek için şu “melun” kolektivizasyona kırmadık kemiğimizi bırakmadılar.

Mendebur II-320; III-252, 432: “İğrenç, pis, uğursuz”.

Alçak “mendebur”, bizi rezil rüsvay edecek büyüklerimize karşı. II-320

Namussuz I-324; II-162; III-264: “Ahlak kurallarına uygun davranmayan, ahlak kurallarını çiğneyen”.

Atın dışarıya şu “namussuzu” gözüüm görmesin... I-324

Orospu I-71, 258: “Para karşılığı başkaları ile ilişkiye giren kimse”.

“Orospu” delirtecek beni... I-71

Yobaz II-329: “Bir düşünceye, bir inanca aşırı bağlılık”.

O “yobaz” benimle gelecek! Diye söylendi.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yaptığımız bu çalışmada, Reşit Hanadan'ın Taş yerinde Ağırdır, Başka Olur Rumeli'nin Harmanı ve Elveda Hüdavendigâr Diyarı adlı romanları söz varlığı ögeleri bakımından incelenmiştir. Yöreye ait ve yabancı sözcükler, deyimler, atasözleri, terimler, kalıp sözler ve tekrar öbekleri belirlenmiştir. Ayrıca bunların sözlük çalışması yapılarak anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Yapılan inceleme sonucunda, yöreye ait olduğunu düşündüğümüz 14 sözcük ve yabancı sözcük olarak belirlediğimiz 10 sözcük tespit edilmiştir.

Romanlarda 234 tane deyim, 59 tane de atasözü tespit edilmiştir.

Terim olarak algılayabildiğimiz 28 tane sözcük belirlenmiştir.

Romanlarda İlişki sözleri olarak 46 tane kalıp sözün var olduğu görülmektedir.

Üç romanda da tespit edebildiğimiz birbirinden farklı aynen tekrar, yakın anlamlı, 'm' ilaveli ve zıt anlamlı toplam olarak 380 tekrar öbeği bulunmaktadır.

Argo olarak belirlemeye çalıştığımız 16 tane sözcük tespit ettik.

Yaptığımız çalışma sonucunda özellikle Rumeli ve Balkan yazarları olarak tanımlayabildiğimiz yazarların, kullanmış olduğu dil üzerine çalışma yapılarak, Türkçenin ne kadar zengin bir dil olduğu ve kullanım alanının ne kadar geniş olduğu açıkça görülmektedir.

Türkçenin söz varlığı bakımından zengin bir dil olması yanı sıra yöreye ait bazı sözcüklerin ve yaşanan ortam itibariyle dil etkileşiminin kolayca yaşanabildiği Rumeli ya da Balkan topraklarında, yazarlarımızın kullanmış olduğu dil ve üslup oldukça açık olduğu görülmektedir.

Son olarak, Türkçenin kullanımı ile ilgili sadece Türkiye ağızları göz önünde bulundurulmayarak, geniş bir coğrafya çerçevesinde Türkçenin araştırılması özellikle de yüzyıllar boyunca etkileşim içinde olduğu bu bölgelerde de ağız çalışmaları yapılması gerektiği kanısındayız. Bu gibi ağız çalışmalarının yapılmasıyla birlikte Türkçemizin görülenden de daha zengin ve geniş bir dil olduğu görülecektir.

KAYNAKÇA

Ahmet Günşen, “Rumeli Ağızlarının Söz Dizimi Üzerine-I (Makedonya ve Kosova Türk Ağızları Örneği), *Turkish Studies*, Cilt 5/1, Edirne 2010, s.468.

AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.

AKSAN, Doğan, *Türkçenin Gücü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

AKSAN, Doğan, *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Engin Yayınevi, Ankara, 2004.

AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.

AKSOY, Ömer, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.

BOZKURT, Fuat, *Türklerin Dili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

BRİNA, Elsev, *Çağdaş Türk Edebiyatı'ndan İskender Muzbeg ve Eserleri Üzerine Bir Çalışma*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÇELİK, Yalçın Dilek, *Kosova'da Çağdaş Türk Edebiyatı (1951-2008)*, Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği Yayınları, Prizren, 2008.

ÇOBANOĞLU, Özkul, *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, Barış Matbaası, Topkapı/İstanbul, 1995.

DELİCE, H. İbrahim, *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003.

DOĞAN, Levent, *Türkmen Atasözleri*, Parafiks Yayınevi, Edirne, 2013.

ERCİLASUN, B. Ahmet, *Türk Dili ve Kompozisyon*, Ekin Yayınevi, Ankara, 2007.

ERGİN, Muharrem, *Üniversiteler İçin TÜRK DİLİ*, BAYRAK Basım, İstanbul, 2002.

GÜL, Zülküf, *Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Romanındaki Söz Varlığı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2008. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Halil AÇIKGÖZ; Muhammet YELTEN, *Kelime Grupları*, Özal Matbaası, İstanbul, 2005.

HANADAN, Reşit, *Başka Olur Rumeli'nin Harmanı*, BAF Basımevi, Prizren/Kosova, 2003.

HANADAN, Reşit, *Elveda Hüdavendigâr Diyarı*, BAL-TAM Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları, Prizren, 2013.

HANADAN, Reşit, *Taş Yerinde Ağurdur*, BAF Basımevi, Prizren/Kosova, 2002.

HASAN, Hamdi, *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, Bizim Büro Basımevi, ANKARA, 1997.

HENGİRMEN, Mehmet, *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara, 2002.

KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

KORKMAZ, Zeynep, *Türk Dili ve Kompozisyon*, Ekin Yayınevi, Ankara, 2007.

KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

KRASNIÇ, Daver, *Çevren Dergisinin Balkan Türkleri Edebiyatındaki Yeri ve Bu Dergideki Edebi Faaliyetler*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Levent DOĞAN; Nesrin KAYA, *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Kriter Yayınevi, Edirne, 2010.

MALTA, Nuran, *Kosova-Mamuşa Köyü Folkloru*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Mustafa ÖZKAN; Veysi SEVİNÇLİ, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008.

RECEPOĞLU SUROY, Altay, *Kosova Türk Toplumunun ve Üyelerinin Hakları*, Siprint basımevi, Prizren/Kosova, 2005.

RECEPOĞLU SUROY, Altay, *Kosova'da Türk Olmak*, Siprint basımevi, Prizren/Kosova, 2006.

ÖZGÜR, Aynur, *Kosova'da Türk Çocuk Edebiyatı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2012. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

SARAÇBAŞI, M. Ertuğrul, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I. Cilt*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

SARAÇBAŞI, M. Ertuğrul, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü II. Cilt*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Taner Güçlütürk, “Kosova Türk Çağdaş Edebiyatında Reşit Hanadan’ın Öykü ve Roman Yaratıcılığı”, *Dedekorkut Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, Yıl 2014, Ordu 2014, s. 107.

TARHAN, Aslı, *Balkanlar’daki Türk Edebiyatı Yayınlarında Çağdaş Kosova Türk Çocuk Edebiyatının Yeri*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 2012. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TDK, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.

<http://tdk.gov.tr/> *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü/Güncel Türkçe Sözlük*. (Erişim tarihi: Mart-Nisan 2015).

VARDAR, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Yabancı Dil Yayınları, İstanbul, 2007.

VIRMİÇA, Raif, *Kosova’da Tarih, Kültür, Gelenek ve Göreneklerimiz*, Kosova Araştırmacılar Derneği Kitap Yayınları, Prizren-KOSOVA, 2008.

ZÜLFİKAR, Hamza, *Türk Dili ve Kompozisyon*, Ekin Yayınevi, Ankara, 2007.

DİZİN

Yabancı Sözcükler

Babo

Bumbar

Harar

İlhak

Maroken

Metruk

Milis

Ostenle

Pamflet

Proleter

Yöreye Ait Sözcükler

Babalık

Canballar

Evlek

Gelin koçisi

Havalesiz

Kalisa

Kapıcık

Korzo

Marhama

Pirayka

Saciyag

Softa

Susak

Şaykaça

Deyimler

Açıkgöz	Baltayı taşa vurmak
Adalet geç de olsa tecelli eder	Başa gelen çekilir
Ağzı bir karış açık kalmak	Başından atmak
Ağzında sakız gibi çiğnemek	Başından kaynar sular dökülmek
Ağzındaki baklayı çıkartmak	Başından savmak
Ağzından çıkanı kulağın duysun	Başını alıp gitmek
Ağzından yel alsın	Bayram değil seyran değil
Ağzını aramak	Bayram havası
Ağzını bıçak açmamak	Belini bükme
Ağzını yoklamak	Benden günah gitti
Ağzının tadını bilmek	Beş paralık
Akan sular durmak	Beş parasız
Aklını kaçırmak	Beti benzi kaçmış
Aklınla bin yaşa	Beyninden vurulmuşa dönmek
Alın teri	Bıçak kemiğe dayanmak
Altını üstüne getirmek	Bin pişman olmak
Ana baba günü	Bindiği dalı kesmek
Ananın ak sütü gibi temiz	Bir ayağım çukurda olmak
Anasından emdiği sütü burnundan getirmek	Bir çuval inciri berbat etmek
Aralarına kara kedi girmek	Bir deri bir kemik kalmak
Aslan kesilmek	Bir eli yağda bir eli balda
Astiği astık kestiği kestik	Bir kaşık suda boğmak
Ateşe ateşle karşılık vermek olmaz	Bir kulağından girip öbür kulağından çıkmak
Avucunu yalamak	Bir taşla iki kuş vurmak
Ayağının tozuyla	Boş atıp dolu tutmak
Ayakaltında dolaşmak	Bu işte bir bit yemiği var
Aynı tas aynı hamam	Bundan iyisi can sağlığı
Bağrına basmak	Burnunda tütme

Burun kıvırmak	El pençe divan durmak
Burnunu sokmak	Ele avuca sığmamak
Caka satmak	Elimi sallasam ellisi
Can kulağıyla dinlemek	Elinden geleni ardına bırakma
Canını dişine katmak	Eski tas eski hamam
Cirit atmak	Eti sizin kemiği benim
Çakı gibi	Etle tırnak gibi
Çantada keklik	Faka basmak
Çene çalmak	Fidan gibi
Çetin ceviz	Firavun kesilmek
Çizmeyi aşmak	Gel keyfim gel
Çoğu gitti azı kaldı	Gençlere taş çıkartmak
Çürük tahtaya basmak	Gökte ararken yerde bulmak
Dal gibi	Gönül eğlendirmek
Damdan düşer gibi	Göz kulak olmak
Dananın kuyruğu kopmak	Göz yummak
Devede kulak kalmak	Gözdağı vermek
Dil dökmek	Gözden düşmek
Dili tutulmak	Göze çarpmak
Dilinde tüy bitmek	Gözleri kan çanağına dönmek
Diş bilemek	Gözleri yuvalarından fırlamak
Doğduğuna pişman etmek	Gözlerinden şimşekler çakmak
Dört köşe olmak	Gözümüzü dört açmak
Dörtnala koşmak	Gözüne ilişmek
Dut yemiş bülbüle dönmek	Gül gibi geçinmek
Duvara başla gidilmez	Haddini aşmak
Duvara toslamak	Hangi rüzgâr attı sizi
Dünyanın kaç bucak olduğunu	Hapı yutmak
Dünyası başına yıkılmak	Hava atmak
Düşman kesilmek	Hayra alamet değil
Ekmeğine yağ sürmek	Hayrını görmek
El kadar	Hem suçlu hem güçlü

Her işin bir yolu yordamı vardır
 Hıp demiş burnundan düşmüş
 İçi titremek
 İki arada bir derede kalmak
 İki ateş arasında kalmak
 İki eli kanda olmak
 İki gözü iki çeşme
 İnceldiği yerden kopmak
 İnsan taştan da kuvvetli
 ve dayanıklıdır
 İpe çekmek
 İsyân bayrağını çekmek
 İş işten geçmek
 İşin içinde bir bit yeniği var
 Kaçacak delik aramak
 Kafa bulmak
 Kafa tutmak
 Kafayı çekmek
 Kan ağlamak
 Kanatları altına almak
 Kaskatı kesilmek
 Kaş yapayım derken göz çıkarmak
 Kedi gibi dokuz canlı olmak
 Kelle koltukta
 Kemikleri sızlamak
 Kendi kendine gelin güvey olmak
 Kendi kuyusunu kendi kazmak
 Kılını bile kıpırdatmamak
 Kimin fesi neyin nesi
 Kol gezinmek
 Koynunda yılan beslemek
 Koz kabuğunu doldurmak

Köpeğin gebereceği geldiğinde
 duvara işermiş
 Kraldan kralcı
 Kulağına küpe olmak
 Kulak asmak
 Kulak kabartmak
 Kurbanlık koyun gibi
 Kurda kuşa yem etmek
 Kurt gibi acıkmak
 Kurtları dökmek
 Kuş gibi
 Kuş kafese girdi
 Kuş olup uçmak
 Kuş sütü
 Kuyruklu yalan
 Kuyusunu kazmak
 Kuzu kesilivermek
 Külâhıma anlat
 Küplere binmek
 Maşa varken elini yakmak
 Maytap geçmek
 Mum gibi
 Mumla aramak
 Mutluluktan uçmak
 Ne haliniz varsa görün
 Ne şiş yansın ne kebab
 Ne umduk ne bulduk
 Nuh diyor peygamber demiyor
 Nur içinde yatsın
 Ocağına ateş düşmek
 Olmayacak duaya amin demek
 Ölsem de gam yemem

Pabucun gerçekten pahalı	Tükürdüğünü yalamak
Pabuç bırakmak	Tüyleleri diken diken olmak
Paçaları tutuşmak	Üzerine çullanmak
Paçayı kurtarmak	Ver yansın etmek
Papaza kızıp oruç bozmak	Vur patlasın çal oynasın
Peşkeş çekmek	Yağmurdan kaçarken doluya
Pirincin taşını ayıklamak	tutulmak
Pusulayı şaşırarak	Yakayı ele vermek
Sabrını taşırarak	Yakıp kavurmak
Saçı uzun aklı kısa	Yan gelip yatmak
Sapına kadar	Yangına körükle gitmek
Sararmaya yüz tutmak	Yangından mal kaçırmak
Sevinçten dört köşe olmak	Yaraya tuz biber eklemek
Sinek avlamak	Yediden yetmişe
Sineye çekmek	Yelkenleri indirmek
Soğuk duş etkisi	Yer yarılmış da dibine batmış
Son gülen iyi güler	Yiğidi vur hakkını yeme
Soyup soğana çevirmek	Yolun açık olsun
Su altından saman yürütmek	Yukarı tükürsem bıyık, aşağı
Suratından düşen bin parça	tükürsem sakal
Süt dökmüş kediye dönmek	Yüreği ağzına gelmek
Şeytana Uymak	Yüreği cız etmek
Taş kesilmek	Yüreklerine su serpmek
Taşı gediğine koymak	Yüz bulmak
Taşı sıksanız suyunu akıtırsınız	Yüzü asık
Tekerine çomak sokmak	Yüzünden düşen bin parça
Tozu dumana katmak	Zehir zıkkım

Atasözleri

Acele işe şeytan karıştır	Halik bilmezse, Malik bilir
Aç ayı oynamaz	Her koyun kendi bacağından asılır
Aç tavuk rüyasında mısır tanesi görmüş	İnsan ne oldum değil ne olacağım demeli
Açtı ağzını yumdu gözünü	Kendi düşen ağlamaz
Ağlamayan bebeğe anası bile süt vermezmiş	Keskin sirke kabına zarar
Akıl akıldan üstündür	Kıza sorsan ya davulcuya varır, ya da zurnacıya
Akıl insanın en büyük sermayesidir	Komşu komşunun külüne muhtaçtır
Akıl yaşta değil baştadır	Koyun can derdinde, kasap et derdinde
Allah'tan ümit kesilmez	Köprünün altından çok sular aktı
Anasını dinlemeyen, üvey anasını dinler	Kötü haber tez duyulur
Anca beraber, kanca beraber	Kurt tüyünü değiştirse de huyunu değiştirmez
Anlayana saz, anlamayana davul zurna azdır	Kurunun yanında yaş da yanar
Ateş düştüğü yeri yakar	Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır
Balık baştan kokar	Olmayacak duaya amin denilmez
Beterin beteri var	Öfkeyle kalkan zararlar oturur
Birlikten kuvvet doğar	Ölme eşeğim ölme
Bu günkü işini yarına bırakma	Ölmek var dönmek yok
Cana geleceğine mala gelsin	Söz sözü açar
Demir tavında dövülür	Su testisi suyolunda kırılır
Derdini söylemeyen derman bulamaz	Su uyur düşman uyumaz
Ektiğini biçmek	Sükut ikrardan gelir
El mi yaman bel mi yaman	Sürürden ayrılanı kurt kapar
Evdeki hesap çarşıya uymaz	Taş yerinde ağırdır
Gelen gideni aratır	Üzümünü ye bağıcı sorma
Görünen köye kılavuz gerekmez	

Vakit nakittir

Ya bu deveyi güdersin ya da bu
elden gidersin

Ya devlet başa, ya kuzgun leşe

Yanlış hesap Bağdat'tan döner

Yerin kulağı vardır

Yolcu yolunda gerek

Yüksek olma asılırsın alçak olma

basılırsın

Yüz sabanı düz

Yüz on tarlaya kon

Zorla güzellik olmaz

Terimler

Ambar	Kangal
Anız	Kiriş
Ark	Kolektif
Avlu	Koruluk
Bent	Mahsul
Çardak	Mandıra
Çift	Mil
Çit	Otlak
Ebced	Pulluk
Edevat	Rezolüsyon
Evlek	Sundurma
Fide	Sürgü
Hektar	Urgan
Kalisa	Veranda

İlişki Sözleri (Kalıp Sözler)

Afiyet olsun	Dostlar sağolsun
Allah bağışlasın	Döver de sever de
Allah belanı versin	Duyduk duymadık demeyin
Allah bereket versin	Düşman gözüyle bakmak
Allah büyüktür	Eline sağlık
Allah esirgesin	Elveda
Allah göstermesin	Evelallah
Allah ıslah etsin	Gelen vurur, giden vurur
Allah kabul etsin	Gözünüz aydın
Allah ne muradın varsa versin	Hayırlı uğurlu olsun
Allah rahatlık versin	Hey gidi dünya hey
Allah rahmet eylesin	Hoş geldin
Allah razı olsun	Kabirlerinde nur yansın
Allah selamet versin	Kolay gelsin
Allah yardımcımız olsun	La havle vela kuvvete
Allah yazdıysa bozsun	Mazallah
Allah zeval vermesin	Ne umduk ne bulduk
Allah'a emanet olun	Nur içinde yatsın
Allah'a şükürler olsun	Oh bre dünya varmış
Analı babalı büyüsünler	Rica eder
Başınız sağolsun	Sabahın hayırlı olsun
Bayramınız barışlı olsun	Sağolasın
Bereketin bol olsun	
Bizden günah gitti	

Aynen Tekrar

Öbekleri

Acele acele	Bakıp bakıp	Çok çok
Acı acı	Bakraç bakraç	Çömlek çömlek
Acımaıklı acımaıklı	Ballandıra ballandıra	Çuval çuval
Açık açık	Bas bas	Dalga dalga
Açılıp açılıp	Basa basa	Dalgın dalgın
Afal afal	Baygın baygın	Dalıp dalıp
Ağır ağır	Beyaz beyaz	Deli deli
Akşam akşam	Bile bile	Derin derin
Al al	Bilse bilse	Dertleşe dertleşe
Alev alev	Bir bir	Dertli dertli
Allah Allah	Birer birer	Didik didik
Anlamlı anlamlı	Bol bol	Dik dik
Anlamsız anlamsız	Boncuk boncuk	Diken diken
Anlata anlata	Boy boy	Diri diri
Aptal aptal	Böğüre böğüre	Dokuna dokuna
Arsız arsız	Bön bön	Dolu dolu
Atsa atsa	Böyle böyle	Doya doya
Aval aval	Bukle bukle	Döndüre döndüre
Avuç avuç	Bula bula	Döve döve
Ayıp ayıp	Cayır cayır	Düşünceli düşünceli
Aylak aylak	Cıvıl cıvıl	Ede ede
Ayrı ayrı	Ciddi ciddi	Ekmek ekmek
Azar azar	Çabuk çabuk	Eksik eksik
Azgın azgın	Çarpa çarpa	Eriyip eriyip
Bacak bacak	Çatır çatır	Erken erken
Bağlaya bağlaya	Çeke çeke	Ev ev
Baka baka	Çeşit çeşit	Evet evet
Bakına bakına	Çifte çifte	Fıkır fıkır
	Çil çil	Fıldır fıldır

Fitil fitil	İçin için	Korkma korkma
Gaddar gaddar	İçten içten	Koşa koşa
Garip garip	İnce ince	Kötü kötü
Gelirler gelirler	İnip inip	Kucak kucak
Gere gere	İnleye inleye	Kuzu kuzu
Geri geri	İnsaf insaf	Küçük küçük
Gevrek gevrek	İşveli işveli	Küs küs
Git git	Kaça kaç	Küt küt
Gizemli gizemli	Kala kala	Kütür kütür
Gizli gizli	Kalsa kalsa	Lapa lapa
Göre göre	Kana kana	Lime lime
Gümbür gümbür	Kangal kangal	Manalı manalı
Gürül gürül	Kapı kapı	Melul melul
Hadi hadi	Kara kara	Mışıl mışıl
Hafif hafif	Kat kat	Miskin miskin
Hane hane	Katıla katıla	Neler neler
Hanım hanım	Kederli kederli	Oğlan oğlan
Hararetli hararetli	Kesik kesik	Okuya okuya
Harıl harıl	Keskin keskin	Olsa olsa
Harman harman	Keyifli keyifli	Olur olur
Hatta hatta	Kıpır kıpır	Otura otura
Havlaya havlaya	Kırış kırış	Ovuştura ovuştura
Hay hay	Kıs kıs	Oynata oynata
Hayran hayran	Kısık kısık	Öbek öbek
Heceleye heceleye	Kıtır kıtır	Öfkeli öfkeli
Hele hele	Kıvıra kıvıra	Ölüp ölüp
Hıçkırma hıçkırma	Kıvırtı kıvırtı	Öve öve
Hızlı hızlı	Kıvrıla kıvrıla	Parça parça
Horul horul	Kocaman kocaman	Pırıl pırıl
Hüngür hüngür	Kolay kolay	Rahat rahat
Ilık ılık	Konuşa konuşa	Renk renk
Işıl ışıl	Kopara kopara	Sabah sabah

Sakin sakin	Şuh şuh	Yalpalaya yalpalaya
Salına salına	Tane tane	Yalvara yalvara
Salkım salkım	Tatlı tatlı	Yan yan
Sallaya sallaya	Tek tek	Yanıp yanıp
Sara sara	Teker teker	Yara yara
Sarı sarı	Tekrar tekrar	Yavaş yavaş
Sarsıla sarsıla	Tembel tembel	Yeni yeni
Seke seke	Teneke teneke	Yer yer
Sert sert	Tepe tepe	Yiye yiye
Sessiz sessiz	Tepsi tepsi	Yumak Yumak
Seve seve	Ters ters	Yürüye yürüye
Sık sık	Tıpış tıpış	Zaman zaman
Sıkı sıkı	Tir tir	Zangır zangır
Sıkıla sıkıla	Topaç topaç	
Sıra sıra	Tuhaf tuhaf	
Silme silme	Usul usul	
Sinirli sinirli	Uysal uysal	
Sinsi sinsi	Uzun uzun	
Sokak sokak	Ürkek ürkek	
Söyle söyle	Üstten üstten	
Söylene söylene	Üzgün üzgün	
Söylerler söylerler	Vah vah	
Sürü sürü	Var var	
Sürükleye sürükleye	Vere vere	
Sürüm sürüm	Vızır vızır	
Sürüye sürüye	Vura vura	
Şaşkın şaşkın	Yaklaşıp yaklaşıp	
Şırıl şırıl	Yalım yalım	

**Yakın Anlamlı
Tekrar Öbekleri**

Açık saçık	Dinsiz imansız	Hoş beş
Açık seçik	Doğru dürüst	İçli dışlı
Ah vahlar	Döne dolaşa	İpsiz sapsız
Akıl fikir	Düşündü taşındı	İri yarı
Allak bullak	Eninde sonunda	Kadınlı erkekli
Anlı şanlı	Enine boyuna	Kan revan
Ara sıra	Eveleyip gevelemek	Kan ter
Arama tarama	Evire çevire	Kara kış
Ardı sıra	Evli barklı	Kara kuru
Art arda	Ezilip büzülmek	Karga tulumba
Baş başa	Fakir fukara	Kaş göz
Bitmez tükenmez	Feryat figan	Kazasız belasız
Can ciğer	Fitne fesat	Kol kanat
Canla başla	Geceli gündüzlü	Konu komşu
Cılız mı cılız	Gelin güvey	Koruyup kollamak
Çalı çırpı	Gelip geçenler	Mal mülk
Çoluk çocuk	Gezip tozmak	Oraya buraya
Dağ taş	Göz göze	Para pul
Dağda bağda	Gözü kulağı	Parasız pulsuz
Davul zurna	Güçlü kuvvetli	Peş peşe
Değiş tokuş	Güle oynaya	Sabi sübyan
Deli divane	Gürültü patırtı	Saçı başı
Dere tepe	Hacılarla hocalarla	Saçına başına
Dereden tepeden	Hal hatır	Saçma sapan
Derme çatma	Haşır neşir	Sağ salim
Dim dik	Hayal meyal	Sarmaş dolaş

Sere serpe	Tıka basa	Yalvarıp yakarmak
Serin mi serin	Toz toprak	Yenilir yutulur
Ses seda	Tuz buz	Yerden yere
Sessiz sedasız	Uçsuz bucaksız	Yiyip içmek
Soluk soluğa	Utana sıkıla	Yüz yüze
Soru sual	Uzun uzadıya	Yüzü gözü
Sövüp saymaya	Üst üste	Zar zor
Sus pus	Üstü başı	
Süklüm püklüm	Üstüne üstlük	
Şen şakrak	Yaka paça	

'M' İlaveli Tekrar Öbekleri

Aması maması
Bayram mayram
Erzak merzak
Hık mık
İsyan misyan
Kar mar
Oyun moyun
Öşür möşür
Soğuk moğuk
Tören mören

Zıt Anlamlı Tekrar Öbekleri

Alt üst

Aşağı yukarı

Bata çıka

Düşe kalka

Gece gündüz

Genç yaşlı

İleri geri

Kadın erkek

Küçük büyük

Ön arka

Sağ sol

Yat kalk

Yaz kış

Yer gök

Argo

Apış arası

Cami duvarına işemek

Canı çekmek

Faka basmak

İnilti çıkarmak

Kahpe

Kaltak

Kıçına sürmek

Köpeoğlu

Köpek

Maytap geçmek

Melun

Mendebur

Namussuz

Orospu

Yobaz